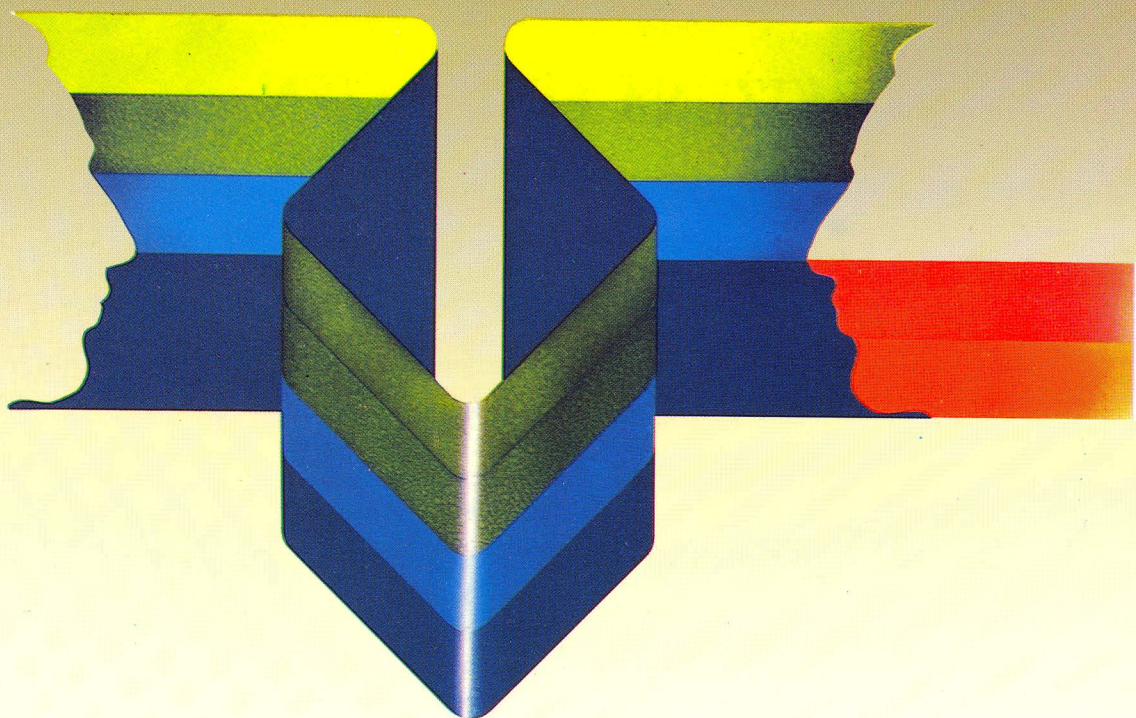

U.E.U.KO IHARDUNALDIEN BILDUMA (1986. Urtea)

DONOSTIA 1987

 **udako
euskal
unibertsitatea**

**DONOSTIAKO UEUaren
IHARDUNALDIAK, DONOSTIAKO
AURREZKI -KUTXA MUNIZIPALAREN
BABESPEAN BURUTU ZIREN**

EUSKO JAURLARITZAREN LAGUNTZAZ

c U.E.U.KO TALDE LANA

LEGE-GORDAILUA: BI-1802-87

ISBN: 84-600-5206-0

INPRIMITEGIA: BOAN S.A. Particular de Costa 12-14 48010 BILBO

DONOSTIAKO
1986.EKO
IHARDUNALDIEN
BILDUMA

AURKIBIDEA

* Euskal Herriko bi kulturak	1
<i>J. Iturbe</i>	
* Mikroorganismoak eta metalen berreskurapena	9
<i>Unai Ugalde</i>	
* Arrazonamendu zientifikoa eta indukzioaren arazoa	19
<i>Alfontso Martinez Lizarduikoa</i>	
* Erlatibitatearen teoria berezia eta kasualitatearen arazoa	33
<i>Iose M. Pitarke de la Torre</i>	
* Kaos Determinista	45
<i>Jose Ramon Etxeberria</i>	
* Euskal Herria II. Errepublikan	57
<i>Natxo Monasterio</i>	
* Lehenengo Euskal Gobernuaren politikaren analisisa (Boletin Ofizialaren arauera)	73
<i>Itziar Azua</i>	
* Prentsa, intelektualak eta kaptazio prozesua	79
<i>Antton Azkargorta</i>	
* Komunikazioaren kontrola mendebaldeko gizarte kapitalistan	89
<i>Jose Vicente Idoiaga</i>	
* Modernitateaz. Mahai ingurua	103
<i>Karmelo Landa</i>	
<i>Emilio Lopez Adan "Beltza"</i>	
<i>Joxe Azurmendi</i>	
<i>Eusebio Osa</i>	
<i>Eztabaida</i>	
* Inguru desberdinetako haurren euskararen zenbait ezaugarri	151
<i>Feli Etxeberria</i>	
* Ziurgabetasun printzipioa.....	161
<i>Fernando Plazaola</i>	

EUSKAL HERRIA ETA BI KULTURAK
(JACINTO ITURBE)

EUSKAL HERRIA ETA BI KULTURAK

Udako Euskal Unibertsitateko Buruzagi Jaunak ETORKIZUNA ERAKITZEN delako ekitaldi hauetarako hitzaldi bat eskatu zidanean, eta baiezkoa eman ondoren, ez nuen pentsatu zaila izango zitekeen gai bat aukeratzea. Eta zaila zen, zeren pentsatzen bainuen nire espezializazioaz hitz egiten banuen, ekitaldi hauen lehen egun hau pikutara joan zitekeela: atomoak, elektroiak eta uhin-funtzioak hemen aipatzen hastea, publiko oroko baten aurrean, eta hizlariak ez badu nik ez dudan dohain berezia, batzurentzat, gehientzat behar bada, aspergarri gertatuko zen.

Eta honetaz pentsatzen nengoelarik, . . . pertsona-multzo bat interesatua, eta beste multzo bat, ez . . . gogoratu nuen nola orain hamar bat urte irakurria nuen liburuxka bat, "The two Cultures" izena zuena, hots, "Bi Kulturak", egiatan 1959.ean C.P. Snow-ek emandako hitzaldi baten transkripzioa zena. Eta liburuxka berriakurri ondoren, zera pentsatu nuen, "Hor daukak hitzaldiaren gaia". Eta hortik abiatu nintzen, eta hor dago hitzaldiaren titulua:
"Euskal Herria eta bi Kulturak"

Eta titulua jarri ondoren, eta hitzaldi honen abiapuntu bezala, komeniko da gauza pare bat argitzea. Tituluak, titulu soil eta hutsak, entzulegoko edo etorkizuneko irakurlegoko norbait nahastera eraman dezake, eta hitzaldiaren abiapuntuan titulua argitu beharrean aurkitzen naiz, eta horrela, argitu ondoren, interesatuek soilik segi diezadaten, eta beste zerbait itxaroten dutenek alde egiteko, mentalki zein fisikoki, aukera izan dezaten.

Horrela, "Euskal Herria" idatzi nuenean, "euskaraz mintzatzen den herria" aipatu nahi izan dut, eta ez dut izan nahi beste edozein esangugarik aipatu, hala nola Euskal Herri politikoa, geografikoa, folklorikoa,... Esangura horiek ez daude nire hitzaldiaren harian kontenplatuta. Soil soilik, euskaraz mintzatzen den herriaren bi kulturez mintzatuko naiz.

Baina, eta hemen dago beste argitasuna, zer arraio ote da "Bi Kulturen" arazo hori? Kontzeptu edo ideia hau ez da nire izan, jadanik aipatutako C.P. Snow-rena baizik. Behar bada, historia zehar beste askok aipatu zuten, baina nik dakidanez, Snow izan da mamitu, gorpuztu, formulatu eta plazaratu egin duen lehena.

Snow fisikari eta nobelagile ona da, bai fisikari bezala, bai nobelagile bezala. Norbaitek interesik balu bere lanak irakurtzeko, letreiatu egingo dut bere izena, S,N,O,W; eta beren nobelen gaia, bere hitzetan, zera da hein handi batetan, botere-taldeen erabakiak hartzeko era errealean, eta erabakiak hartzeko suposatzen den eraren arteko kontraposizioa edo kontrajarrera. Fisikari bezala, Cambridge-n egoera solidoaren fisikan lan egin du Bigarren Mundu Gerraren urteetatik hona.

Profesionalki fisikaria, eta zaletasunez nobelagilea, bikoiztasun honek -eskizofrenia izatera iritsi omen ez dena-, bai fisikariaren, bai literatura-sortzaileekin harremanetan izatera eraman du, nagusiki bere inguru Cambridge-ara. Eta inguru hori izango da standard guztien arauera, munduan topa daitekeen maila intelektual altuenetarikoa. Eta Snow-ek berak dioenez, Zientzilariekin kontaktuan egon behar izan du profesioz, eta idazleekin ere, askoren lagun izatera bilakatzeraino. Talde biak, inteligentzian, arrazan, jatorri sozialean, edo irabazietan konparagarriak diren arren, elkarrekin komunikatzeari ia utzita daude.

Are gehiago, gehienbat interesgarri zitekeen zerbait gertatzerakoan, talde batek, bere komentarioetan, egiten dion hurbilketa, zeharo desberdina da beste taldeak egiten dionetik, eta errazago egiten zaio Zientzilari ingeles bati Massachussetts-eko M.I.T. delakoaren Teknologo batekin elkar ulertzea, Cambridge-eko College-etan mahaikide lukeen literaturako irakasle batekin baino. Edo alderantziz, soziologo Londresko batentzat errazago litzateke New York-eko Greenwich Village-eko idazle batekin harremanetan jartzea, bere Cambridge-eko College-eko mahaikide den Telekomunikazio- inginadorearekin baino. Eta noski, ez lanbide-arazoez aritzeko baizik eta denentzat interesgarri litzatekeen zerbaitez aritzeko, hala nola futbolaz, edo aurkikuntza berri baten ondorio filosofikoez, edo nazioen arteko harremanez, edo beste edozertaz. Denok nabari izan dugu, adibidez, gai bat tratatzerakoan, telebistan, hitzaldietan edo "media" batetan, tratatzailea Zientzilari-Teknologo bat den edo Filosofo-humanista-literario den. Eta biek tema bakarra tratzen dutenean, ematen dute gauza desberdinez ari direla, eta ez diotela bestearen ikuspuntuari bat ere kasurik edo autoritaterik ematen.

Eta hor dago, hain zuzen, hitzaldi honen izenburuko bigarren puntu garrantzitsua: Bi Kulturak, eta jadanik suposa daitekeenez, kulturok izango dira Zientifiko-Teknikoa eta Filosofiko-humanistiko- -literarioa (edo eta Filosofiko-humanistiko-literario eta Zientifiko-Teknikoa), ordenamenduak, lehenasuna ez baitu esan nahi.

Eta kontutan hartu behar da kultura hitzak duen esangura bikoitza. Kultura hitzaren lehen esangura, pertsona-talde bati edo herri bati dagokio. Eta esangura hau teknikoago edo zehatzago da, gero azalduko dudana bigarrena baino. Kultura hitzaren esan nahia zera litzateke, ingurune beretsuan bizi den ohitura beretsuak dituen, bizitza-era beretsua duen, eta munduari buruz aieru edo suposapen beretsuak dituen pertsona-multzoa edo herria. Horrela hitz egiten dugu Neanderthal-eko kulturaz, edo Euskal Herriko kulturaz. Eta gaur egun hitz hau talde sozialei ere aplikatzen zaie esangura honekin; adibidez, hiri handietako kultura, edo beltz urbanoen kultura, eta abar. Horrela, Zientzilari-Teknologoak alde batetik, eta intelektual literarioak bestetik, Antropologiatik mailegatutako esangura honen arauera, zilegi dirudi bata eta bestea kultura desberdin bezala existitzen direla afirmatzea. Batak zein besteak, konportamoldeak, standardak, jarrerak eta aieru edo suposapenak propioak dituzte, eta portaera horiek gero eta sakonago errotzen dira kultura bakoitzean, gero eta handiago egiten da kultura bien arteko tarte edo diferentzia. . .

Kultura hitzaren bigarren esangura -eta bigarrena da hemen bigarren jartzen dudalako, eta ez gorago aipatu dudana garrantzitsuago delako-, pertsonalago edo partikularrago da. Esangura honen arauera, kultura, "garapen intelektuala, buruaren hedapena" da. Eta pertsona bat "Kulturaduna" dela diogu baldin bere burua landu, kultibatu, egiten badu. Eta zein zentzutan kultibatu edo landu? Arinki bada ere, norabide bat botatzen ausartzeri noa, gure humanitatea karakterizatzen dituen kalitateen eta esaugarrien garapen harmoniotsua lortzeko norabidea. Alderdi honetan, gure bi kulturak, Zientifikoa eta Humanistiko-literarioa, ez dira azpikulturak baizik, biek humanitatearen garapenerako beharrezkoak izanik, eta bata, bestearen gabezia, herren geratzen baita, ez harmoniotsua.

Eta puntu honetan ohartxo bat nabarmentzeko unea heldu da. Orokorki mintzatzea ba da ere, orokorki zera esan daiteke, azpikultura humanistiko-literarioan saikila ditzakegunek beren buruak "intelektualtzat" dauzkate, eta ia kulturadun bakartzat, beste azpikulturadunei kategoria hori ukatuz, edo bigarren mailakotzat tratatuz. Ia ia,

humanistak munduko chef-ak balira bezala, eta teknologoak sukaldeko morroiak. Beste aldetik ere ba dago mesprezua: "Egiantan tipo horiek, egin, zer egiten dute? Gizarte osoak mantentzen duen luxua baizik ez dira".

Noski, horrelako pentsamenduekin ezinezkoa da bi azpikulturen partaideak elkar ulertzea edo elkarrekin hitz egitea, eta gaur egunean bata bestearengandik urruntzen ari dira. Urrutiratze honen adibideak nahinon aurki ditzakegu, baina bat bakarrik aipatuko dut, denon argigarri gerta daitekeena; adibide hori, talde bakoitzak Historiaz egiten duen interpretazioa da. Orain dela 200 edo 300 urte gertatu ziren gertakizunak edo bizi ziren pertsonaiak zeharo desberdin tratatuak izaten dira, teknologo-zientifiko batek edo filosofo-humanista batek ikusten dituenean. Descartes -matematikari eta filosofoa-, Goethe -idazle eta fisikari-, Da Vinci -artista eta ingeniaria-, eta abar, adibideak baizik ez dira, eta ia ezinezkoa egiten zaigu pertsonaia bera ezagutzea bi biografia desberdinetan. Halaber, herri osoen historia guztiz desberdina ohi da batentzat eta besteentzat, hala nola VIII-X. mendeko arabiarrek zientzia-teknologiaren aldetik ikuspuntutik desberdinak dirudite letren aldetik ikusterakoan. Eta hori problema handia da, iraganeko pertsonaiek eta herriek unitate bat baitzeukaten... -oso arraro egiten zait niri, Goethe adibidez, goizez "Faust" delakoaren idazle, eta arratsalde, Fisikari experimentalak eta optika-tratatu baten sortzaile imaginatzea, eta goizeko eta arratsaldeko pertsonaiak desberdin ikustea. Eta hori da gaur egunean ikusten duguna.

Eta historia ez dugu adibide bakarra. Denok erraz topa ditzakegu zenbait gertakari esaten dudana gauzatzeko.

Deigarria dateke aipatzea gaur egun bi kulturek bata bestearekiko duten eritzia aipatzea. Alde batetik, "Zientzilari isolatu eta bere lanaren ondorioez ajolagabetua", bestetik, "idazle asoziala, bizimodu ez orekatuduna, eta mundu guztiaren kritikoa". Eta estereotipoak eta generalizazioak arriskutsuan ba diren arren, alde batetan aurkitzen bagara, inkontzienteki eta nahi gabe horrela tratatzen ditugu beste kulturako kideak. Eta hau da kulturaren edo kultura baten beste ezaugarri bat; pertsonalitate sakonean daramagun klitxe bat, espontaneoki erabiltzea. Arrazoiren bat eskatuz, "horrela da", edo "beti izan da", edo "denok dakigu", edo antzekoak entzun daitezke, bi kulturak bata bestearengandik zenbait aldendu diren adieraziz.

Orain artekoa esandakoak mundu guztirako balio du, mundu industrial-teknologiko-aurreratuarentzat behintzat, eta erraza da igartzea bereizketa hau berria dela, 150 edo 200 urte baino gehiago ez duela; eta interesgarria dateke fenomeno honen jatorria aztertzea. Eta jatorri urruna Ertaroko Artisauen eta Agintarien arteko bitasuna litzateke, batzuk eta besteak kultura bereziak zituztelarik, eta beraien arteko harremanak, hein handitan eta zentzu zabalenean, ekonomikoak zirelarik.

Baina jatorri hurbila, nire ustez, iraultza industrial-zientifikoa izan da. Une honetan zientzilari-teknikariek botere-arlo bat irabazi zuten, eta horren aurrean, humanista-literatoek bere kulturaren superioritateaz jantzirik, beste kultura enoratzen saiatu ziren. Mende honen erdiaren inguruarte egon izan dira pertsona kulturalak, bai zientifikoki bai humanistikoki, eta saiatu izan dira bien arteko elkarrizketa bat sortzen, baina azken 30 urteetan ez da arrakastarik ikusi, eta kulturak ia zeharo aldendurik ikusten dira.

Eta Euskal Herria? Zein da Euskal Herriaren tokia bi kulturen arazo honetan? Orain arte esandakoak balioko lioke Euskal Herriari, Euskal Herria, euskaldun jendea den neurrian. Eta zehatzago jarritz, nire eritziz bi alde ditugu, denboraren arauera: Bata

denboran atzeranzkoa, bestea etorkizuneranzkoa. Eta bai bata eta bestea gogorak dira, eta ez noa gauza handiagirik egitera gogortasun hori arintzeko edo ekiditzeko. Iraganeranzko aldearen ataletik hasiko naiz.

Euskal Herriak, hein batetan, ez du gainditu aro aurre-industrialia edo aurre-zientzifikoa. Oso interesgarri litzateke hori aztertzea, baina ez naiz horretaz arituko, zeren ez baitutu jakite nahikoa, eta gainera hau ez baita tokia eta tertzioa, eta beste batetarako utziko dut. Baina Euskal Herriak, beste heinean, gainditu du aro hori, edo bere buruan gainditutzat ikusten du, eta hein honi aplika dakioke bi kulturen kontzeptua. Baina benetan aplika dakioke? Gure Euskal Herria, euskaraz mintzatzen den kolektiboa, kulturaduna nahikoa ote da banaketa hori egiteke?

Historian zehar Euskal Herriak kulturarik sortu badu -eta bai, sortu du- ez da izan kultura zientifiko-teknikoa edo humanista-literarioa, neurri oso txikietan edo bere autokontsumorakoa izan ezik. Aldiz, Euskal Herria kultura-importatzailea izan da, kultura-hurupatzailea, xurgatzailea, eta kasurik hoberekean, tokiaren edo arazoaren arauera, trukatzailea. Horrela, historian zehar, kultura humanistiko-literario propioa, alboko herrienarekin konparatuz, edo eta bertoko erdal kulturekin konparatuz, geurea, euskal kultura motxa izan da. Arrazoiak eta atxakiak ba ditugu, baina horrela dela uste dut. Gainera, kanpo-kultura humanistikoa, historian zehar gure Herria ez da iritxi: Gutxiengo euskaldun kultura-putzu sakonak ziren -eta oraindik honelakoak ba dira gure artean-; eta zerbait sortzen bazuten, erdaraz sortzen zuten, bere euskalduntasunean Euskal Herriaren arrotzak zirelarik; euskaldun horiek, "per accideus" ziren euskaldunak -eta oraindik honelakoak ba daude gure artean-. Ezin dira euskaldun kultuen artean sartu.

Alde zientifiko-teknologikotik, antzeko zerbait esan daiteke: ez dugu teknologia propio edo berezirik sortu. Eta ez pentsa gure herriaren alde batek izan duen arrakasta ekonomikoa, kultura teknologiko batetatik etorri denik. Ez naiz hemen sartuko, baina argi daukat, gure herriaren atal baten arrakasta ekonomikoa, historian zehar, azalekoa izan dela, eta kulturarekin zerikusirik ez duten beste arrazoiez gertatutakoa. Beraz, hemen ere ba ditugu arrazoiak eta atxakiak.

Ez daukagu kultura zientifiko-teknikorik? Ez daukagu kultura humanistiko-literarioa? Ez daukagu nahikoa, bien arteko gatazka nola gorpuzten den gure Herrian, gure herri honetan? Jaun Andreok, bai, ba daukagu, baina exkasa da, alboan ditugun kulturen aurrean exkasa da. Eta albo-kulturak, nagusiki, hiru transmisio-bidez datozkigu: espainolez datozkigunak, frantsesez datozkigunak eta ingelesez datozkigunak; munduko besteak, bide horiez datozkigu nagusiki. Eta gurea, dugun kultura, gure herrikan kanpora transmititzea nahi dugunean, hizkuntza horietara bihurtu behar dugu, eta horrela egiten ari gara.

Eta gaur egun, 1986.eko Azaroaren 17an, gure Euskal Herria oraindik nagusiki kultura-inportatzailea da. Baina inoiz izan ez geranak ere ba gara orain: exportatzaile xumeak gara: xumeak baina zerbaiten exportatzaileak: gure literatura, gure zientzia -eta euskaraz eta euskaldunek egiten dugunaz ari naiz- zabaltzen ari gara, kanpokoekin kontraste bat erraztuz. Gainera, lehendabiziko aldiz, gure Herriaren Historian euskaldunok euskaldunei masiboki -behar bada ez nahikoz, baina masiboki bai- kultura transmititzen diegu. Eta sortzen duguna ere, hein batetan, euskaldunei euskaraz pasatzen diegu. Eta honetarako arrazoiak eta atxakiak badaude: Unibertsitatea, herri-kontzientzia, euskararen koofizialtasuna, euskarazko irakaskuntza.....

Baina kultura inportatzerakoan, kanpo-kulturatan dauden bikoiztasuna ere asumitu egin dugu. Euskal intelektualegoan ere nabari daiteke bikoiztasun hori: gure ekintzak ikustea baino ez dago, eta denok erraz klasifika dezakegu ekintza bat era batera edo bestera, kultura orokorrik edo kultura orokorreko talderik edo pertsonarik agertzen ez delarik. Horregatik, hitzaldiaren lehen partean esandakoak balio du guretzat. Beste hitzez esanik, Ertaroko egoeratik, Errenaisantzatik pasatu gabe, gizarte industrial-zientifikora pasatu gara -edo parte bat pasatu da herri honetan, behintzat-.

Eta honek etorkizuneranzko atalera pasatzera eramaten nau. Zeren eta bikoiztasun hau axalean baizik ez dugu asimilatu, geure belaunaldian sortutako gauza bal baizik ez da, eta etorkizunari begira, kontzientean bagara, bikoiztasun horren aurrean portaera bat, jarrera bat hartzeko unean aurkitzen gara orain. Eta nola? Galdetuko du norbaitek.

Ez da erraza galdera honen erantzuna ematea, eta ez da erraza, aktitueda delako erantzuna. Soilik erreflexio bat emango dut. Errealitatea eta iragana ez badira izan onak orainarte, Euskal Herria, atal batetan euskara kulturaren transmisio-hizkuntzaren bidea dela konturatu izan da, eta euskaraz egiten denaz harrotzen hasia da. Pozgarria da JAKIN edo eta ELHUYAR bezalako kultur aldizkariak egotea. Penagarria da Balbeak beste batzu harrapatu etajo izatea. Baina pozgarri da, bestalde, oraindik kaskontzeko gaudenez eta heltzeko gaudenez, kulturaren aldetik gazteak garela konturatzea, pozgarri da, oraindik euskaldun kultibatuak elkarren ezagunak garenez, elkarrekin biltzea, eta problematika orokorreaz hitz egitea eta eztabaidatzea. Horretarako Udako Euskal Unibertsitatea eta hitzaldi hauel biltoki egokiak dira, esaten dudanaren lekukoak dira, bertan hizlarien eta entzuleen artean kultura bien ordezkariak ikusteko aukera izango delarik. Eta honek zera esan nahi du, euskaldunen artean bereizketa ez dela handia, behintzat erdal kulturetan gertatutakoaren bezain handia, eta oraindik posible dugula, euskaldunen artean, erdaldunen artean jadanik posible ez dena, hots, Euskal Kulturaren ezagumendu zabala duten pertsonak eta taldeak lortzea. Hala bedi!

Jaun-Andreok, eskerrikasko.

**MIKROORGANISMOAK ETA METALEN
BERRESKURAPENA
(UNAI UGALDE)**

MIKROORGANISMOAK ETA METALEN BERRESKURAPENA

Sarrera

Elementu sinplez osatuta egon arren, hala nola karbono, oxigeno, nitrogeno, fosforo, eta sufre, bizidunek ezaugarri batzu daukate, zeinei esker osaketa berdineko gai ez bizidunetik diferenziatzen diren. Ezaugarri hauen artean, egituretako maila organizatibo haundia, baita ere egindako funtzioen efikazia eta konplexitatea aipatu behar dira. Beste aldetik, bizidunek erditzeko ahalmena daukate ere.

Karbono, oxigeno, nitrogeno, fosforo eta sufrearen bidezko molekula funtzionaleen sintesiak energiaren kontsumua eskatzen du zeluletan. Energia hau erreakzio exergonikotatik (oxidaziotatik gehien bat) ateratzen da, zeinak erreakzio endergonikoei atxekituta ondoan orekatutako sistema dinamikoa (metabolismoarena) eratzen bait dute, bizitzaren nahitaiezko ezaugarri dena, alegia.

Mikroorganismoak eta metalak

Bizidunek, karbono, oxigeno, nitrogeno, fosforo eta sufrez osaturik egon arren, metalen kantitate txiki bereganatu behar dute.

Ioi metalikoei, hala nola Na^+ , K^+ , Mg^{++} , eta Ca^{2+} , erregulazio ioniko eta osmotikoetan parte hartzen dute, eta beste batzuk, esate baterako molibdenoak, burdinak, zinkak, eta kobaltoak, katalizatzaileak jotzen dute.

Horregaitik, mikroorganismoek ioi metalikoak zelulen barnetara sartzeko prozesu espezifikoak erabili behar dituzte, sarritan afinitate-konstansteak altu xamar direlarik.

Organismo guztien metabolismo zelularretan metalek duten garrantziaren gain, badaude salbuespenak, zeinetan baldintza bereziei moldaturiko organismo espezializatu batzuk, substratu inorganikoen oxidazioz energia lor bait dezakete. Organismo hauek, lixibatze deituriko metalen lorpeneko prozesu honetan garrantzi handiko parte hartzen dute.

Lixibatze mikrobianoa

Lixibatze mikrobianoa prozesu naturala da, zeina konturatzeke gizakiek erabili egin bait dute meatzaritzaren hasieratik. Garai honetan fruitu emankorrez erabiltzen da, eta e.b., Estatu Batuetan kobrezko produzioaren 12%-a urteko lortzen da horrela.

Fenomeno honen ulerpenean lorturiko aurrerapenak txikiak izan arren, mikroorganismoetako nahasturiko hazkuntza puruak baino efektiboago izaten ohi direla deskubritu da, eta azken bolada hauetan, prozesuan parte hartzen duten espezie desberdinen funtzioak argitu nahi da. Gehien bat, sulfurotan aberatsaturiko ingurutik datozen bakteriak dira, zeinak substratu batzuren oxidazioz, hala nola Fe^{2+} , S, eta sulfuro solugarri eta solugaitz, energia lor dezakete. Gehienek, CO_2 -a finkatzeko ahalmena daukate, baina beste batzuk lehengai organikorik behar dute karbonoaren iturritzat.

Thiobacillus thiooxidans delakoak, inguru azidotan hasi daiteke, beharrezko den energia Fe^{2+} -ren, sulfuroen, eta beste sufrezko konposatuen oxidazioz lortzen duelarik.

Thiobacillus thiooxidans delakoak, gehien bat sufreak oxidazioz lortzen du energia. *T. ferrooxidans* delakoaren lixibatze-jokaeran laguntzailatzat jotzen duela kontsideratzen da.

Leptospirillum ferrooxidans delakoak, Armeniako kobre-hobietan isolatua izan zen, eta Fe^{2+} -ren inguruetan soilik bizirik dirau.

T. organoparus delakoak, hobi berdinetan isolatua ere, sufrea soilik oxida dezake. Baina azken bi hauen-nahasturiko hazkuntak sulfuro ingurutan, hala nola pirita (FeS) edo kalkopirita (CuFeS) hazten dira, batek zein besteak indibidualki metaboliza ezin dezekena.

Substratu mineraletako ekintza osagarri hau ondoko honetan egiaztatu da ere: *T. thiooxidans* eta *T. acidophilus*. Une honetako ikerketak, bakterioen arteko horrelako erlazio sinbiotikoa arruntak direla aditzera ematen dute, horietaz informazio gutxi euki arren.

Iturri termaletan isolaturiko organismo batzuk tenperatura altu xamarretan ($60\text{--}80^\circ\text{C}$ -takoak) substratu mineraleen gain aktibitatea daukatela frogatu dute. Zelula-orma gabeko bakterio esferikoak, *Sulfolobus acidocaldarius* bezalakoak, sufrea eta burdinetan 80°C -tan hazteko ahalmena daukate, beraien etekina bakterio meso-filikoarena baino haundiago izanik, dirudienez. Pirita eta molibdenitatan tenperatura egokiena 60°C -tako da.

Lixibatze mikrobianoen erreakzio propioak

Gertatzen diren solubilizazio-erreakzioak bi ataletan bana daitezke:

- 1.- Sulfuro metalikoen gain, sustratutzat, bakteriak zuzenki katalizaturiko erreakzioak (zuzenak).
- 2.- Bakterioek katalizaturiko erreakzioetako produktuen eta substratuen artean gertaturiko erreakzioak (ez-zuzenak).

Bakterioek zuzenki katalizaturiko erreakzioak.

Aurkeztutako oxidazio-erreakzioak bakteria bakar baten ondorioz gerta daitekeen edo ez. Horrela bada, mikroorganismoek substraturen gain daukan ekintzari iratxeki egiten zaio. Bigarrenekoak biokatalizatutzat ematen omen dira, nahiz eta oso datu urri izan bere erreakziobidea zehazteko.

Erreakzio tipikotzat, $\text{CuS} + 2\text{O}_2 \rightarrow \text{CuSO}_4$ *T. ferrooxidans* delakoak metal dibalenteen gain daukan eraginari atribuitzen zaiona da. M metalak, sulfuro eran, oxigenoarekin erreakzionatzen du sulfatoa eratzeko, M, Zn, Pb, Co, edo Ni, izan daitekeelarik.

Era honetako katalizaturik egon daitezkeen beste erreakzioen adibide gehiago ba daude. Sakabanaturik egon arren, gehinetan Fe^{3+} eta H_2SO_4 -a eratzen dela azpimarra daiteke.

Bakterioek ez-zuzenki katalizaturiko erreakzio kimikoak.

Aurkeztutako erreakzioaz zera ondoriozta daiteke: Lixibatze-sistematzen burdinak parte hartzen duenean, lehenengo urratsan Fe^{3+} eta H_2SO_4 zuzenki eratuko direla, eta elkar segidan gertatzen den ondorengo disoluzioa (ez-zuzena), zeina organismo hauei esker gertatzen bait da.

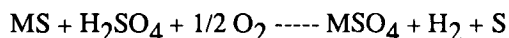
Metodo mikrobiologikoen bidezko metalen lorpeneko prozesuaren optimizazioak, ondoko helburu honetara ailegatzea ahalbidetu du: prozesu hauetan bakteriek daukaten garrantzi erlatiboa argitzera. Oinarrizko arazoa zera da: ea bakterien ekintza substratuaren gain garrantzitsuena den, edo beste aldetik, bakterioek sufrea eta sulfuroen lehengaietatik azidoak bakarrik eratzen dituzten.

Bakterioen ekintza substratu mineralaren gain

Stumm-Zollinger-ek, 1972.ean, lixibatze mikrobiana era kimiko huts batean azaldu dute. Hipotesi honen arauera, oxidazio bakterianari esker eratzen diren azido sulfurikoa eta burdina(III) ioia metalaren disoluziotik datoz. Dena dela, erreakzio hauek sufrea eratuko zuten, zeinak substratuaren gainazalea geldieraziko bait luke, eta ondorioz prozesuaren etena.

T.thiooxidans, etabar, delakoaren ekintzaz azido sulfurikoa birlortuko litzateke, prozesuak aurrerari jarraituz.

Bakterioen ekintza ez-zuzena, Thorma-k, 1971.ean, demostratu zuen kobalto, nikel, zink sulfuroak aztertu zuen. Substratuaren oxidazioa fase "Lag" batez prezedituta zegoen, zeinean disoluzioa pH-a igotzen bait zen. Datu hauk, prozesuaren hasierako azidoen beharra iradokitzen du:

Aipaturiko fase "Lag" honetako lixibatze-graduak, sulfuro bakoitzaren disolbagarritasun-biderkadurarekiko menpekotasuna zeukan. 1974.ean, Thorma-k, *T.ferrooxidans* delakoak katalizaturiko lixibatze horietan sulfuroen disolbagarritasun-biderkadurak garrantzi itzela zeukala iradoki zuen. Bakterioek, sulfuroen gain ekintzen duen azidoa besterik ez dute eragiten

Postulatu hau beste kasutan egiaztatu izan da, hala nola galenaren oxidazioan, zeinean pH-a 1,3-takoa baino txikiago denean disoluzioa bakterioekin edo haien gabe gertatzen bait da.

Beste ikerketak, *T.ferrooxidans* delakoak burdin-piriten eta kobre sulfuroen gain daukan eragina arestian esandakoekin desberdinak direla aditzera eman dute. Kasu honetan, metalak ez dira lortzen pH-a txikitu izan arren, ez eta *T. thiooxidans* delakoak gehi sufrea jarri arren. Hauk, *T.thiooxidans* delakoak substratu mineralaren gain ekintza zuzena daukala adierazten du, bai sufrea edota burdinaren sare kristalinoan oxidatzen duelarik.

Beste aldetik, Leptospirillum ferrooxidans delakoak ezin du piritarik oxidatu, nahiz eta Fe^{2+} -a Fe^{3+} erara pasatzeko ahalmena euki, zeinak burdina(III) ioia, bakterio gabeko laguntzaz, substratu minerala disolbatzeko gai ez dela sugeritzen bait du. Hots, bakterioen ekintza zuzenak substratu mineralaren gain zalanza asko planteiatzen ditu.

Lixibatze-ohantze batzutako bakteria/mineralaren gainazal erlazioa

Aspektu hau deskribituriko *T.ferrooxidans* delakoaren bezalako kasuetan soilik izan dezakeen garrantzia, zren eta substratuaren gainazaletango bakterioen ekintza zuzena inportantea izan bait daiteke. Hala ere, aspektu hori beste baldintzetan ere inportantea izan daiteke, batez ere lixibatze ez-zuzenetan, zeren bakterioek azidoak eratzen bait dituzte substratu mineralaren inguruetan.

Brierley-, Brierley eta Murr- (1973), eta Berry eta Murr-ek (1978) buruturiko ikerketa mikroskopikoek, *T.ferrooxidans*, *T.thiooxidans* eta *Sulfolobus spp* delakoak asoziazio selektiboa eta nagusia FeS_2 eta CuFeS_2 -en gain daukatela frogatu dute.

Ikerketa fotomikrografikoek *T.thiooxidans* delakoa *T.acidophilus* eta *T.ferrooxidans* delakoak baino erraztasun gehiagoz asoziatzen dela frogatu dute.

LANTEGI-HONDAKINETATIK DATOZEN METALEN BERRESKUPENA

Sarrera

Metalen berreskurapenarako mikroorganismoen erabilpenaren nahaia, erreminta alternatibo bezala, bioteknologiaren azken boladako ikuspuntu berria da. Horregaitik, ezagumenduak oso urriak dira, ikerketa akademikoek generatutako ioien gehitzapen-prozezuarenak, non mikroorganismoetako elikagarri bezala aztertzen diren, hain zuzen.

Ioi Mg eta K-ak zelularen kontrol osmotiko eta ionikoaren partaide bezala espezifikoki akumulatuta izan ohi dira; eta beste batzu gehiago, hala nola Fe, Zn, Mn, Cu, Co, Ni, Mo, eta Va, mikroorganismoek elikagarri bezala behar dituztenak alegia, mintz plasmatikotan kokaturiko garraio aktiboko sistemen bidez akumulatzen dira, zeluletatik at oso eskas izan arren.

Metal hauen akumulazioa, beraien kontzentrazio-gradientearen kontra zelulek egindako gastu energetiko bati esker gertatzen da.

Aipaturiko metalen kontribuzioa biomasa mikrobianoa delakoan minimoa da, oso kantitate baxuko beharra dagoelarik. Dena dela, baldintza konkretutan, zeinetan horien kontzentrazioa oso altua bait da, hondakin batzutan gertatzen den moduan, bere inkorporazioak akumulazio-maila altua eman dezake.

Beste aldetik, garraio-sistematako espezifizitatearen ezak, erradio ioniko eta balentzia antzeko beste ioi metalikoen inkorporazioa ahalbidetzen du kasu batzutan. Horrela, *E.coli* delakoan Magnesioaren garraio-sistema espezifikoa izan arren, hauek ere sar daitezke Mn^{2+} , Ni^{2+} eta Co^{2+} -a eta Zn^{2+} -a seguraski (Jasper & Silver, 1977).

Dena dela, hodar-uraren depuratzailerik gisa mikroorganismoen erabilpen hipotetikoaren kontra garrantzi haundiko oztupoak daude. Substratuetariko afinitate haundia eduki arren, ioi metalikoen garraio-sistemak kontzentrazio baxutan saturatzen dira eta akumulazio-abiadura motelez ekinten dute.

Horrela, *Alcaligenes eutrophus*-ek zeinak bere hazkundera nikelaren beharra daukan, nikela 0,03 mM-tako afinitate-konstantez (k_m) akumulatzen du, eta nikelaren 0,3 mM-a besterik ezin du zelularen barnean akumulatu.

Escherichia coli delakoan, Mn^{2+} -rekiko afinitate haundiko sistemak daude (k_m 0,2 mM), baina garraioa ondoko ordenean gertatzen da: n. mole segunduko biomasa lehorren mg-ko, eta sistema [Mn] 40 uM-takotan saturatzen da, zeinak akumulazio-abiadura geldoa suposatzen bait du.

Kasu batzutan, beste zenbait ioi onartuta izan baino, garraio-sistema ionikoek guztiz inhibituta gera daitezke ioi antzekoez, zeintzu mikroorganismoarentzako toxiko izan bait dira.

Neocosmopora vasinfecta delakoan, Zn^{2+} -aren garraioa gelditzen da Mg^{2+} -ren kontzentrazio baxuez, baita ere Co^{2+} -rena, Ni^{2+} -rena eta Cu^{2+} -rena.

Chlorella deituriko algan, Ca^{2+} -k Zn^{2+} -aren inkorporazioa inhibitzen du (Matzku eta Broda, 1970). *Candida utilis* delakoan Zn^{2+} -aren sistema Cd^{2+} -k inhibituta egiten du, baina

Katioi metalikoen akumulazio-sistemaz aparte, anioiekiko beste batzu ere deskribatu izan dira, hala nola kromatoarena (Roberts & Marzluf, 1976). Sistema hauok une honetako ikerketan aztertzen ari dira.

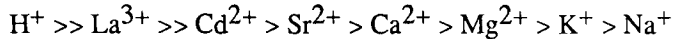
Laburtuz mikroorganismoek egindako ioi metalikoen inkorporazioak erabiltzeko posibilitaterik eskaintzen du, bere afinitate altuez eta era metaliko pozointsuak ondo admititzen dituelarik. Dena dela, kasu batzutan oztopo haundiak daude, hala nola ioi batzuren akumulazio-maila baxuarena edota itzulezina den inhibizioarena.

Mikroorganismoen gainazaleko metalen adsortzioa

Mikroorganismoen zelula-ormek daukaten ezugarri kimikoei atxekitzen zaie fenomeno hau. Katioen inkorporazio intrazelularrak metabolismoarekiko dependentzia dauka, ostera, adsortzio kimikoa zelula-ormetako talde ionizatuen kopuruari eta nortasunari dagozkie, eta era arin eta itzulgarri batean gauzatzen da.

Katioiezko adsortzioaz arduratzen diren estekatzaile anionikoek, fosforilo, karboxilo, sulfidril, eta hidroxilo taldeak dauzkate, zeintzu proteina, lipido, eta ormetako osagai, hala nola peptidoglikano eta polimero asoziatutak, hauetan parte hartzen duten.

Bakteria gram-positibo batzuren jokaera ioi metalekiko, ioi-trukaketarako erretxina karboxilikorekin konparatua izan da, ondoko afinitate-seriea behatuz:

B. megaterium, *M. lysodeikticus* eta *Sterptococcus mutans* delakoetan (Marquis, Mayzel, eta Cartensen, 1976)

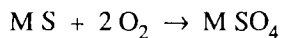
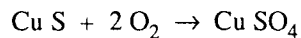
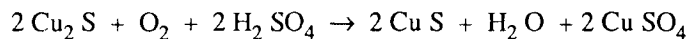
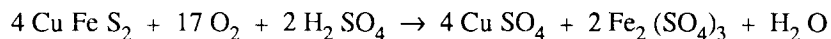
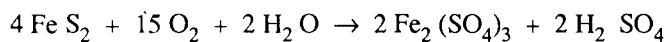
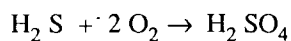
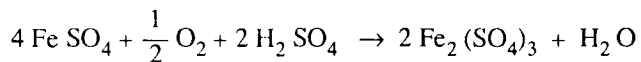
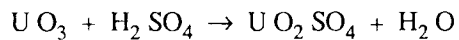
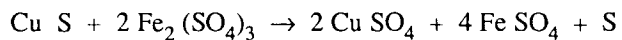
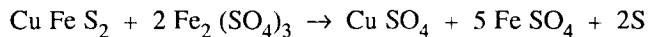
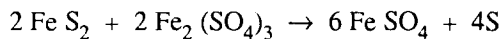
B. subtilis delakoaren zelula-ormak metalak ere adsorbitzen ditu nahiz eta era murriz batean izan; aipagarri dira Mg^{2+} , Fe^{3+} , eta Cu^{2+} -rena ondoko adsortzioekin: metalaren 5 milimolarretako disoluziotan 200 ug-taraino pisu lehorreko mg-ko (Beveridge & Murray, 1976).

Bakteria bezalaxe, legamien gainazalak adsorbatzeko ahalmena dauka, batez ere ioi uranioarekin (Rothstein eta Hayes, 1956). *Penicillium* delakoaren gainazaletango uranioaren adsortzioa kantitate haunditan gertatzeak garrantzia dauka, zeinak metalak berreskuratzeko ondorengo ikerketak bultzatu bait ditu, onddoetan batez ere. Adsorbituriko ioiaren erradioa eta karga oso oinarritzko ezaugarriak dira prozesuaren etekinean, jatorri sintetikozko ioi-trukaketan gertatzen den moduan.

Ikerketa askok, zelula-ormetango potentzial teorikoaren adsortzio-etekina baino altuagokoa ematen dute, zeinak hipotesi berrien bilakaera bultzatu bait dute. Haietariko batek, biomasaren pisu lehorren 2%-a baino haundiago den adsortzio-etekina azaltzen du, metalaren era solugaitzak depositatzen direlarik, edo modu elektrolitiko baten bidez edo ormetango kristal metalikoen sareratze fisikoaren bidez.

Saccharomyces cerevisiae delakoaren gainazaletango merkurioaren finkapena adibidetzat hartuz (Murray & Kidby, 1975), zeinean ormek metala ormen pisua bezainbeste adsorbitzen bait duten, gaur egungo ikerketaren helburua dira.

Mikroorganismoen gainazaletango adsortzio kimikoaren fenomeno, eta bere inkorporazioa zelularen barnetara, batera gerta daiteke, eta zer esanik ez, mikroorganismo gehinetan horrela behatzen da.

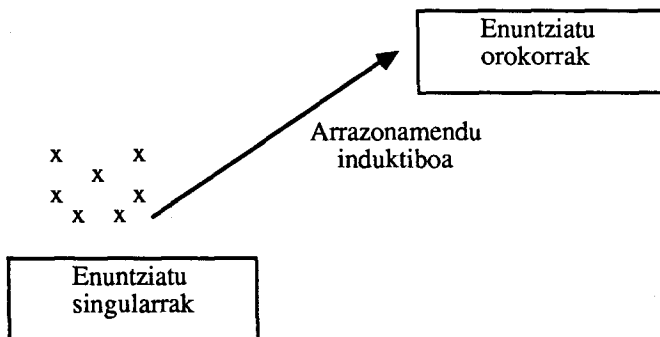
EKINTZA ZUZENKIKO ERREAKZIOAK**EKINTZA EZ-ZUZENKIKO ERREAKZIOAK**

**ARRAZONAMENDU ZIENTIFIKOA ETA
INDUKZIOAREN ARAZOA
(ALFONTSO MARTINEZ LIZARDUIKOA)**

1. ARRAZONAMENDU ZIENTIFIKOA

1.1. ARRAZONAMENDU INDUKTIBOA

Arrazonamendu inductiboaren oinarria -enuntziatu singular- deritzon elementuak dira. Zientzia enpirikoetan enuntziatu singular bat behaketa batekin konpara daiteke. Enuntziatu singular kopuru dexente bat daukagunean, eta hauek bat egiten badute, naturan erregularitasun bat aurkitu dugula esan daiteke. Orduan informazio horretatik enuntziatu orokor bat (legea edo teoria) ondoriozta daiteke. Hori da hain zuzen indukzioa, eta garbi ikusten denez, naturan ematen diren fenomeno errepikatzailak (periodikoak) arrazionaltzeko erabiltzen den metodo bat da.

Demagun adibide bat. Toki desberdinetan eta une desberdinetan egiaztatu da nola ur hutsa (purua) 0°C izoztu egiten dela. Beraz, testu-inguru horretan egindako esperientzia bakoitza enuntziatu singular bat bezala har daiteke. Eta behaketa guzti horietatik enuntziatu orokor bat sortzea, alegia: "Ur hutsa 0°C izozten da".

Baina horrelako enuntziatu orokor batetara heltzeko lege batzuk behar dira, arrazonamendu inductiboaren legeak hain zuzen.

1.2. INDUKZIOAREN LEGEAK

Metodo inductiboak bete behar dituen legeak ondokoak dira.

I) Enuntziatu orokor bat ondorioztatzeko behatutako enuntziatu singular asko behar dira.

Lege hau sena arruntaren konprezio bat baino ez da. Adibidez: Atzeritiko etorritako kanpotar bat heltzen zaigu Euskalerrira eta kaleratu bezain laister mozkor bat topo egiten du. Hori konstatatzeak ez du permititzen lege orokor bat ateratzea, alegia: "Euskaldunak mozkortiak dira".

II) Behatutako enuntziatu singularrak baldintza-eremu zabal batean aztertu behar dira.

Adibidez, demagun ondoko enuntziatu orokorra: "Metalak zabaltzen dira berotzen direnean". Hori esateko eskubidea izateko burnia, kobrea, urrea, etab... berotu behar ditugu. Gainera beroketa horiek metalezko zati handi eta txikiekin egin behar da.

Baita presio altu eta bajuekin eta tenperatura desberdinetan, etab... Baldintza guzti horiek aztertuz gero metalaren zabaltze hori mantentzen bada generalizazioa egingo dugu.

III) Lortutako enuntziatu orokorrak ezin du kontraesanik sortu eratorria izan den enuntziatu singularrekin.

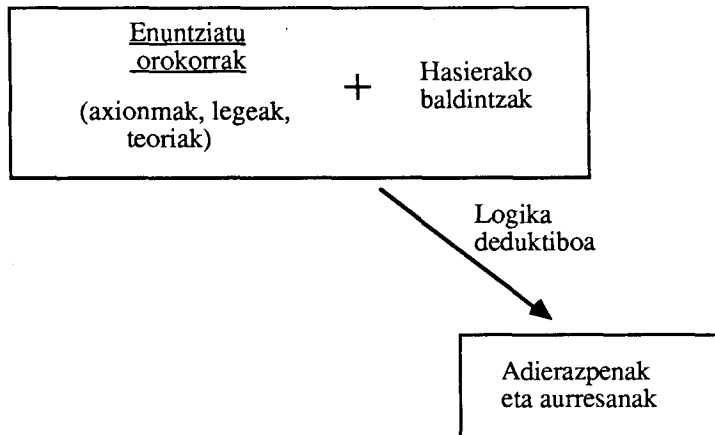
Adibidez, metal mota bat zabaltzen ez bada berotzerakoan, ez dago onartzerik lehen enuntziatu dugun lege orokorra.

Metodo induktibo hau da zientziaren oinarrian egon den metodoa. Lortutako enuntziatu orokorrak baliagarriak dira edozein tokitarako eta edozein denboratarako. Metodo induktiboa da egiazko enuntziatuak lortzeko iturri bat.

Baina metodo hau ez da daukagun bakarra naturan ditugun fenomenoak arrazionaltzeko.

1.3. ARRAZONAMENDU DEDUKTIBOA

Arrazonamendu honek erabiltzen duen norabidea indukzioarekiko kontrakoa da. Alegia, metodo honen oinarriak enuntziatu orokorrak dira (axiomak edo indukzioaren bidez lortutako legeak) eta enuntziatu horiei logika induktiboa aplikatuz auresate konkretuetara heltzen gara, horretarako lege orokorreki hasierako baldintza zenbait egokituz.

Demagun adibide bat.

Enuntziatu orokorra: "Ur hutsa 0°C izozten da".

Hasierako baldintza: "Nire kotxeko erradiadoreak ur hutsa dauka".

Logika deduktiboa aplikatuz

Aurresana: "Nire kotxeko erradiadoreko ura 0°C izozten da".

Logika deduktiboak lege bat behar du, eta ondokoa da: Dedukzio baten premisek egiazko izan behar dute, ondorioa egia ere izateko.

Logika deduktiboa ez da berez naturarekiko egia diren enuntziatuak lortzeko iturria. Dedukzioa, emanik dauden enuntziatu batzuetatik beste batzuk lortzeko metodoa da.

1.4. ARRAZONAMENDU ZIENTIFIKOA

Zientziak bere erarik helduenetan logika induktiboa eta deduktiboa batere erabiltzen ditu. Beraien artean existitu behar den oreka historikoki desberdina izan da. Fisika klasikoaren garaian (XVIII eta XIX mendeetan) indukzioa izan da nagusi. Erlatibitate teoria eta teoria kuantikoa sortu zirenetik aldiz, axiomatizazio eta dedukzioari, gero eta garrantzi handiagoa eman zaie, gaurko fisika bitan banatzen delarik. Fisika experimentalak, batez ere indukzio eta hasierako baldintzatza arduratzen dena, eta fisika teorikoa axioma eta elementu metafisikoak abiatuz batez ere logika deduktiboa erabiltzen duena.

2. INDUKZIOAREN ARAZOA

2.1 INDUKZIOAREN IZAERA

Indukzioa lehen aztertu dugun bezala metodologia bat da, eta metodologia horren gainean hain zuzen zientzia eraikitzen da. Beste erara esanda: Zientzia behakuntzarekin hasten da.

Bestaldetik zientzia induktiboa objektiboa da, zeren eta behakuntza nahiz arrazonamendu induktiboa objektiboak bait dira. Beste erara esanda: Zientzia induktiboan ez dago inolako elementu subjektiborik.

Gainera metodo induktiboa fidagarria da, zeren eta enuntziatu singularren fidagarritasuna enuntziatu orokorretara trnasmititzen bait da (lege eta teoriara) eta haietatik erakartzen diren aurreanetara.

Metodologia Objektibo eta fidagarri hau zientziaren filosofiak ere bermatua izan da, batez ere [Vienako zirkulu]-aren bitartez. Moritz Schlich izan zen 1.925 inguruan talde horretako zentrua eta bere inguruan garai hartako zientzilari, matematikari eta filosofo garrantzitsuenak bildu egin ziren (Neurath, Carnap, Kraft, Godel, Reichenbach, etab.).(1)

Hauentzat filosofia, zientifikoa ez bada, metafisika huts bihurtzen da eta beraz edukin erreala gabe. Filosofia zientifikoa egiteko erabiltzen diren enuntziatuek egiazkoak izan behar dute. Eta enuntziatua batek, egiazko izateko, enpirikoki egiaztagarria, izan behar du.

2.2.- INDUKZIOAREN ARAZOA

Indukzioa filosofiaren aldetik aztertzen bada, badu zenbait gune ilun. Azter ditzagun.

Indukzioaren lehenengo legeak dioenez, prozesu induktibo egoki bat zertzeko, behaketa asko egin behar da, naturan existitzen diren erregularitasunak antzemateko.

Baina ¿Zenbat behaketa egin behar dugu?.

Behaketa asko egiten badugu ere, horrek ez du esan nahi hurrengo behaketa bete behar denik, orduan bada, logikaren aldetik ez dago eskubiderik enuntziatu singular kopuru mugatu batetik enuntziatu orokorrak erakartzeko. Hau da indukzioaren arazoa, Hume-ren arazoa.

Karl Popper-ek adibide eder batzuk jartzen dizkigu.(2), garbi ikus dezagun nola induktibistek jarritako egiazko enuntziatu singularrak askotan egiazko ez diren. Adibidez, [eguzkia 24 orduro sortzen da]. Badirudi ukaezinezko egia baten aurrean gaudela. baina ez. Iparpolorantz abiatzen bagara han ikusiko dugu nola, Lurraren errotaziorako ardatza makurtuta dagoelarik eguzkia 24 orduro ez dela, ez sortzen ez ateratzen.

Beste bat, [Gizakume guztiak hilkorak gara]. Egia horren aurrean ere salbuezenak sor daitezke. Adibidez baktería mota batzuk fisioz biderkatzen dira, beraz ezin dezakegun esan hil direnik. Beste bat, [ogia elikagaia da]. Enuntziatu hau Hume-ren adibide kuttuna zen, zeren bere egitasuna ezeztatua gertatu zen Frantziako herri batean jende asko hil zenean egoera txarrean zegoen ogi multzo bat jan egin zuenean. Beraz faltsa daitezke.

Bertrand Russell-ek bazeukan oso ipuin eder bat egoera hau adierazteko, eta hori zen indioilar induktiboaren ipuia. [Bazegoen bere burua induktibotzat jotzen zuen indioilar bat. eta etxalde (granja) batetara eraman zuten. Lehenengo egunean bazkaria goizeko 12tan eman zioten. Baina, bera indukziozalea izanik pentsatu egin zuen "Ez, datu honekin bakarrik ezin dut inferentziak atera". Bigarren egunean ordu berean eman zioten bazkaria. Hurrengoan ere bai. Baina berak bereari eusten: "Datu gehiago behar ditut inferentziarik ateratzeko". Bi hilabete pasaz gero, azkenean, indioilar indukziozaleak bere buruari esan zion: "Baditut nahiko behaketarik", orduan ondorioztatu zuen: "Hemen, bazkaria, egunero 12.tan ematen dute, orduan bihar 12.tan bazkalduko dut.

Urrengo egunean 12.tan bazkaltzera zihoanean lepotik hartu eta ebaki egin zioten eguberriko bezpera zelako.

Indukzioa intuitiboki onartu da, eta behartasun psikologiko batetatik datorkigu, alegia: naturarengan erregularitasunak inposatzeko gure joeratik. Erregularitasunak inposatu behar ditugu naturaren fenomenoak ulertzeko eta arrazionalizatzeko. Baina behartasun psikologiko hori ez da logikoki justifikatzen. Eta beraz, alderantzizko bidea egin genezake, logikoki justifikatzen ez bada, psikologikoki ere ez.

I. Kant-ek eta B. Russell-ek arazo honen aurrean giza- arrazionaltasuna salbatu nahi dute eta horretako, indukzioaren printzipioa, [a priori] baliogarria dela esango dute. Kant-ek enuntziatuak bi sailatan banatzen ditu duten forma logikoaren arabera:

Analitikoak eta sintetikoak. Enuntziatu analitikoetan egitasuna logika soilaren bidez egiztatu daiteke. Sintetikoan ez. Gainera enuntziatu horien egitasunak edo faltsatasunak argumentu enpiriko baten premia behar dutenean [a priori] deritzonak izango dira; [a priori] argumentu horren beharra ez dutenak direlarik. Horren arabera ondoko eskema bat antola daiteke.

Enuntziatuen banaketa.

	Forma logikoaren arabera	
	Analitikoak	Sintetikoak
A priori	+	(?)
A posteriori		+

Beti filosofian inplizitoki onartu da enuntziatu analitikoaren baliogarritasuna a priori izan dela. Era berean enuntziatu sintetikoaren baliogarritasuna a posteriori da.

Baina Kant-ek galdetzen du, ¿ez ote da posible izango enuntziatu sintetikoak a priori baliogarriak izatea?. Eta galdera horri Kant-ek baiezko erantzuna emango dio. Kant-entzat aritmetika, geometria, kausalitatearen printzipioa eta Newton-en fisikaren parterik zabalena sintetikoak ziren baina [a priori]-koak. Jokaera honekin Hume-ren arazoa gainditua zegoen. Indukzioaren printzipioa (kausalitatea bezala) judizio sintetiko a priorikoa zen eta beraz ez zuen behar lojikaren bermatzea. Bertrand Russell-ek jokaera berdina azaldu zuen. Eta bi filosofo ospetsuek helburu berdina izan zuten: giza-razionalitatea salbatu Hume-ren irrazionalitea baztertuz.

Hume-ren arazoaren sakontasun filosofikoa B. Russell-ek etsiturik azaldu zuen ondoko eran [neurri batean enpirikoa den filosofia batentzat, oinarritzko arazoa da Hume-ren problemari erantzuna ematea, zeren eta hori lortzen ez badugu arrazoimenaren eta zoromenaren artean dagoen desberdintasun intelektuala desagertzen bait da. Orduan arrazoia gehiengoarekin bat egitea izango litzateke, minorian daudenak eroak direlarik]. (3)

Dena den, Kant-en teoria ausarta dueseztatua gertatu zen erlatibitate teoriaren etortzearekin, han garbi azaltzen bait da dinamika newtondarraren faltsutasuna eta beraz bere [a priori] baliogarritasun eza. (4)

2.3.- INDUKZIOA ETA PROBABILITATEA

Egoera honen aurrean irtenbide probabilistikoa ematen zaio indukzioaren arazoiari, neoinduktibisten eskuz. Hauen arabera indukzioaren bidez ezin dezakegu lortu zihurtasun logikoa baina bai probabilistikoa.

Gogora dezagun probabilitatea nola adieraz daitekeen matematikoki;

$$P = n/N$$

non P = enuntziatu bat gertatzeko probabilitatea.

n = enuntziatu horrekiko egiten ditugun behaketa-kopurua.

N = egin daitezken behaketa guztien kopurua.

Horren arabera (neointuktibisten eritziz), zenbat eta behaketa gehiago egin, enuntziatuak probabilitate gehiago izango du egia izateko. Adibidez; [metalak zabaltzen dira berotzen direnean]. Enuntziatu hori probablegoa izango da zenbat eta experimentu konkretu gehiago egin.

Oso adierazgarria da zentzu honetan H. Reichenbach-en ondoko azalpenak.

[Inferentzi induktiboak, inferentzi probableak dira]. Edo

[Enuntziatu zientifikoek lor dezaketen segurtasun bakarra

probabilitate maila progresiboak dira, probabilitate horien

mugak (helduezinak) egitasuna eta faltsatasuna direlarik]. (5)

Egoera honen aurrean beste arazo bat azal daiteke. Nahiz eta behaketa-kopurua handitu ($n \neq$), egin daiteke behaketa-kopuru osoa infinitoa da askotan ($N = \infty$). Orduan probabilitatearen balioa huts da ($P = 0$). ¿Nola konpondu arazo hau?

Programa induktibista defenditu nahien batzuk probabilitate konkretuetara zuzendu dira. Alegia banakako auresanak, egokiak izateko probabilitateak bakarrik aztertzen dira, baina generalizaziorik atera gabe eta teoriak eta ezagutza zientifikoa inferitu gabe. Adibidez: [Bihar probabilitate handia batekin eguzkia sortuko da], baina ez da zilegi esatea daukagun ezagutzen oinarriturik [Egunero eguzkia sortuko da].

Programa induktibistak probabilitate-teorian aurrerapen garrantzitsuak eman ditu (6), baina zientziaren izaerarekiko ez du gauza handirik aportatu.

3. BEHAKUNTZAREN OBJEKTIBOTASUNA

3.1.- INDUKTIBISMOAREN OINARRI EPISTEMOLOGIAK

Induktibismo arruntak, behaketak elementu subjektiborik ez duela, sinisten du. Eta objektibotasun hori da hain zuzen ezagutza zientifikoaren oinarri sendoa. Are gehiago, indukziozaleek, zientzia behakuntzarekin hasten dela, aldarrikatuko dute.

Jokamolde hau zientziaren filosofiarik bermatua izan da eta neopositibistek (Viena-ko zirkuluko ingurukoek) enuntziatu teorikoen eta obserbatzionalen artean dagoen muga garbi azpimarratu dute. Carnap-entzat badaude bi multzo. Lehenean behakuntza zuzenaren bidez bil daitezken objektuak edo entitateak eta beren ezaugarriak eta elkarerlazioak. Bigarrenean beste guztiak. Zentzu honetan beraz mundua banaturik dago sentimenezko gaitasun arruntak.

Baita Carnap-ek ere teoria baten hizkuntz ez-logikoa (enpirikoa) bitan banatzen du. Terminu obserbatzionalak (V_o) eta termino ez-obserbatzionalak (teorikoak, V_t).

Beraz Carnap-en eritziz bi dikotomia mota existitzen dira

Munduaren	Objektuak	Atributuak (Ez-behagarriak)
Hizkuntz zientifikoetan	V_o	V_T

baina bi dikotomia horiek erlazionaturik daude.

Alegia: V_o terminuak, objektuei dagozkie (behagarriei)

V_T terminoak, atributuei dagozkie (ez-behagarriei)

Gauza horrela direla eta bi beatzailek V_o terminuak baldin badituzte, nahiz eta textuinguru (teoria) deberdinetan kokaturik egon, terminu horiekiko akordio bat lortzeko gai izango dira. Beste erara esanda: Enuntziatu obtserbatzionalak zientifikoki eta teorikoki neutralak dira, eta bere egiaztasuna ez da problematikoa. (7) Textu-inguru honetan ulertu behar dira Schlick-en [enuntziatu bat egiazko izateko erabat baieztagarria izan behar du] eta Waismann-en [enuntziatu baten egiaztasuna baieztagarria ez bada enuntziatu horrek ez du esanahirik] jazarpena.

Baina induktibismoaren aurreuposatu epistemologiko hauek 1.950.eko hamarkadan zalantzean jarri egin ziren.

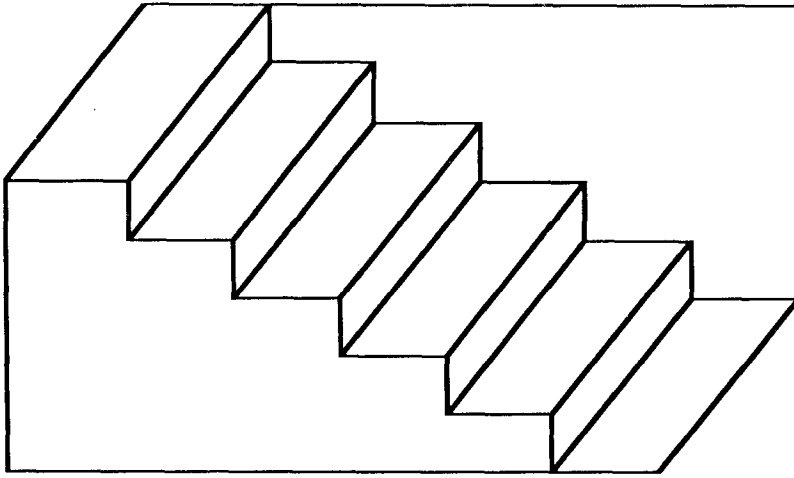
3.2.- IRUDIAK ETA IKUSMENEZKO EXPERIENTZIAK

Induktibismoa behakuntzari status epistemologiko konkretu bat ematen dio, eta ondokoa da:

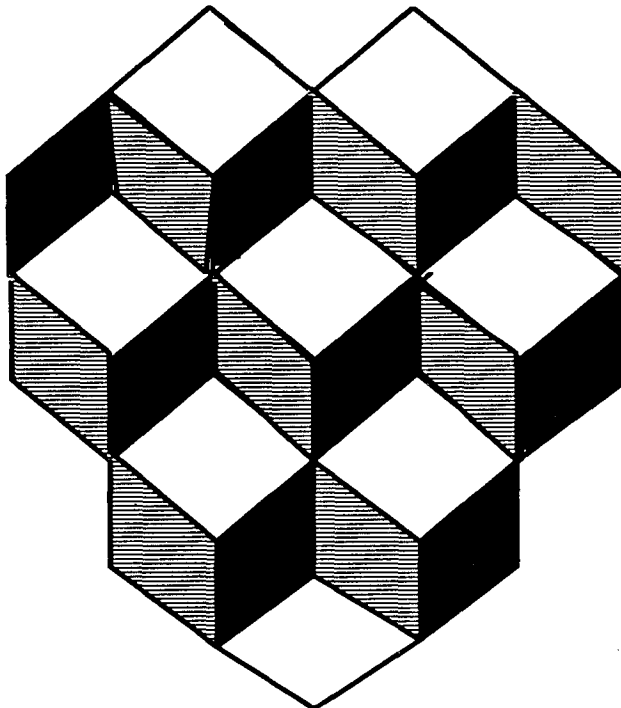
"Toki berean eta baldintza berdinetan behatzaile zenbaitek objektu bat ikustatzen badute, erretinak jasotako irudiak eta irudi horietako sortzen diren ikusmenezko esperientziak berdinak dira"

Horretan datza induktibismoaren objektibitatea. Objektu erreal bat pertsona desberdinek gauza berdintzat interpretatuko dute.

Baina gauzak ez dira horren sinpleak eta horretako proposa dezagun experimentu bat. Demagun irudietan agertzen diren marrazkiak

1. IRUDIA

2. IRUDIA

Lehenean, nahiz eta erretinan beti irudi berdina izan, ikusmenezko esperientzi desberdinak ditugu (bi eskailera mota ikus daitezken). Esperientzia bera ohianetako

tribu zenbaitetan eginez gero han haiek izandako kulturak eraginda ezin dute antzeman eskailerak (hiru dimentsiotako irudia) eta bi dimentsiotan (paperan) marraztutako lerroak baino ez dituzte ikusten. Bigarren irudian antzeko experimentua egin daiteke.

Beraz ikusmenezko esperientzian ez du bakarrik erretinak parte hartzen indukziozaleak uste duen moduan. Badago parte hartzen duen (informazio hori prozesatzeko) beste organu garrantzitsu bat; garuna. Eta garunak interpretatzen du erretinak jasotako irudia era desberdinetan, segun garun horrek izan dituen heziketa eta esperientziak nola izan diren hain zuzen. Azkeneko honek oso garrantzi handia du zientziaren filosofiarako, eta oso sakonki azterturik izan da [perspektiba kontzeptual] izeneko korrentearen inguruan biltzen diren filosofoek, haien artean N. R. Hanson, S.E. Toulmin, T. S. Kuhn ospetsuenak direlarik.

3.3.- BEHAKUNTZAK TEORIA AURRESUPOSATZEN DU

Hanson-entzat datu enpirikoak ezin dira soilki antzematu. Lehen lehendik datu enpirikoak [eredu kontzeptual] baten barnean kokatzen dira eta marko horretatik kanpo ulertezin bihurtzen dira. Hanson-entzat berez positibismo logikoak bereizten dituen behagarria-teorikoa berbatutzen du. Horren arabera enuntziatu behagarriak teoria baten hizkuntzan zertzen dira.(8)

Aurrekoa kontutan hartzen badugu, [zientzia behakuntzarekin hasten da] induktibismoaren oinarria kolokan jartzen dugu. Enuntziatu singularrak deskripzioak dira beraz eta ez esperientzia hutsak. azter dezagun adibide pare bat.

[Gasak ez du piztu nahi] enuntziatua hartuko dugu. Nahiz eta enuntziatu zuzena iruditu ez da horrela. hori azaltzeko suposatzen dugu munduan sustantziak badaudela eta batzuk biltzen direla gasa moldatzen. eta horietako batzuk baldintz egokietan piztu egiten direla. gainera gasaren kontzeptua XVIII. mendera arte ez zen existitu.

Suposa dezagun orain askoz sinpleagoa den beste enuntziatu: [gorria]. Indukziozale batek, gorriaren kontzeptu jasotzeko, munduan objektiboki kolore batzuk existitzen direla, suposatuko du. eta ikusmenezko esperientza konkretu batek gorria antzemango du.

Baina ¿Zein izan da erabilitako kriterioa, esperientzia batzuk aukeratzeko eta beste batzuk aldera uzteko?. Kriterioa ondokoa da. Bakarrik, objektu gorrien perzepzioa kontutan hartuko dugu. Beraz, gorriaren kontzeptua aurretik suposatzen dugu, kontzeptuaren sorrera adierazteko. Beraz, laburtuz, enuntziatu singularrak enuntziatuak izateko, kontzeptu edo teoria baten markoa behar dute. Eta ez hori bakarrik. Enuntziatu singularrak zehatzagoak izango dira, erabilitako marko teorikoa zehatzago baldin bada. Guzti honetatik ondorio edo ideia batzuk atera daitezke.

3.4.- ZENBAIT ONDORIO

[Zientzia behaketarekin hasten da] indukziozaleen esaldi famatua kolokan gelditzen da, enuntziatuak teoria baten barne kokatu behar direlako.

Teoria-behakuntza hain lotuak izanik, teoria bat faltsatzen bada berarekin lotutako behakuntza ere faltsatua gelditzen da eredu kontzeptual horren barnean gutxienez. Beste erara esanda teoria horren oinarriak (enuntziatu singularrak) faltsatuak gelditzen dira.

Hortik ondorio garrantzitsu bat atera daiteke. Enuntziatu singularrak faltsagarriak baldin badira, orduan ezin dira izan oinarri sendoa (logikaren aldetik) zientzia eraikitzeko eta legeak eta teoriak moldatzeko.

Orduan metodo induktiboak bi alde desberdinetatik hus egin dezake, metodologia aldetik (gogoratu Hume-ren arazoa) eta oinarri enpirikoaren aldetik (enuntziatu singularrak faltsagarriak bait dira). Beraz, honen arabera zientzia eraikitzeko metodo induktiboa erbiltzen bada, bere fidagarritasun logikoa eta bere objektibotasuna zalantzan jartzen dira.

Dena dela esan dezagun enuntziatu singularren faltsagarritasunak ez duela esan nahi, indukzioak zientziaren moldaketan, paperik jokatu behar ez duenik. Baina ez indukziozaleen ematen dioten garrantziarekin.

4. OHAR BIBLIOGRAFIKOAK

- (1) V. Kraft: "The Viennese Circle: The Origins of Neo-positivism"
(Philosophical Library, New York; 1.953/ erd. arg.: "El círculo de Viena", Taurus, Madrid; 1.968)
- (2) K. Popper: "Objective Knowledge"; (The Clarendon Press, Oxford; 1.972/erd. arg.: "Conocimientos objetivos"; Tecnos, Madrid; 1.982)
- (3) B. Russell: "The Problems of Philosophy"; (1.912/erd. arg.: "Problemas de filosofía"; Labor, Barcelona; 1.970) eta "The Justification of Induction" (Oxford; 1.974/erd. arg.: "La justificación del razonamiento inductivo"; Alianza, Madrid; 1.976)
- (4) Gaur egun K. Popper-ek, Hume-ren arazoa gainditu egin duela, aldarrikatzen du. Horren arabera, zientziak erabiltzen duen metodologia ez da jadanik induktiboa izango, faltsazionista ezik. Puntu hauetarako kontsultatu.
K. Popper: "The logic of Scientific Discovery"; (Hutchinson and Co. Lim.; London; 1.959/erd. arg.: "La lógica de la investigación científica"; Tecnos, Madrid; 1.967)
- (5) H. Reichenbach: (Erkenntnis, 1,[1.930])
- (6) Programa induktibistak lortu duen heldutasun teknikoaren lekukoak dira.
H. Reichenbach: "Logical Foundations of Probability"; (University of Chicago Press, Chicago; 1.962)
- (7) R. Carnap: "The Methodological Character of Theoretical Concepts"; (Feigl and Scriven; 1.956)
- (8) N. R. Hanson: "Patterns of Discovery"; (Cambridge University Press, Cambridge; 1.958)
"Observation and explanation"; New York; 1.971.
(Bi obra horiek baturik agertzen dira erderazko argitalpenean: "Patrones de descubrimiento, observación y explicación"; Alianza ed.; Madrid; 1.977)

ERLATIBITATEAREN TEORIA BEREZIA ETA
KAUSALITATERAREN ARAZOA
(JOSE M. PITARKE DE LA TORRE)

ERLATIBITEAREN TEORIA BEREZIA ETA KAUSALITEAREN ARAZOA

1. Erlatibitatearen teoriaren sorrera.
2. Minkowsky-ren diagramak.
3. Aldiberekotasunaren erlatibotasuna.
4. Erlatibitatearen teoria eta kausalitatea.
5. Takioiak eta Berrinterpretazioaren Printzipioa

Bibliografia

1. ERLATIBITATEAREN TEORIAREN SORRERA

Erlatibitatearen Printzipioa Galileo-k enuntziatu zuen lehenengoz, XVI. mendean, gure Naturaren legeak eta edozein experimentu fisikoren emaitzak, bereziki, higidura erlatibo uniformeaz higitzen diren erreferentzi sistema guztietan berberak direla baieztatuz. Printzipio honen arabera, beraz, higidura erlatibo uniformeaz duten erreferentzi sistema guztiak baliokideak dira, eta "inertzi sistemak" delako izenaz izan dira bataiatuak.

Horrela, bada, Galileo, edozein gertaera fisikok S eta S' erreferentzi sistema inertzialetan dituen $(x,y,z;t)$ eta $(x',y',z';t')$ direlako koordinatu espazio-denboralak erlaziozteraz sailatu zen, S eta S' erreferentzi sistemen ardatzak hasierako aldiunean bat datozeneko eta S' S -rekiko $v = v_i$ abiadura konstantez higitzen deneko kasu berezian "Galileo-ren transformazioak" delako izenaz ezagutzen diren erlazioak lortuz:

$$\begin{aligned}x' &= x - vt \\y' &= y \\z' &= z \\t' &= t\end{aligned}$$

Ondoren, Newton-ek Mekanikaren legeak formulatu zituen. Erraz frogatu daitekeenez, lege hauek Galileo-ren transformazioekiko aldaezinak dira, hots, tankera berbera dute erreferentziatzko inertzi sistema guztietan, Erlatibitatearen Printzipioak eskatzen duen bezala.

Dena den, orduko Fisika partikula-sistemen higidura aztertzen duen arlora, hots, gaur egun Mekanika izenaz ezagutzen den arlora murriztua zegoen. XIX. mendean, fenomeno elektromagnetikoen berri izanik, Maxwell-ek eremu elektromagnetikoari buruzko ideiak argitaratu eta, berehala, Elektromagnetika deritzon arlo berri honetan buruturiko experimentuetan oinarriturik, beraren izena daramaten ekuazioak lortu zituen. Hotrrelatan, Newton-en ekuazioek fenomeno mekanikoen jokabidea arautzen duten era berean, Maxwell-en ekuazioek fenomeno elektromagnetikoen berri ematen dute.

Aldiz, Newton-en ekuazioak Galileo-ren transformazioekiko aldaezinak direlarik ere, Maxwell-en ekuazioak, eta beraien ondorioa dugun eremu elektromagnetikoaren osagaien uhin-ekuazioa, bereziki, ez dira Galileo-ren transformazioekiko aldaezinak, errazki frogatu daitekeen bezala.

Beraz, Mekanikaren legeak erreferentzi sistema inertzial guztietan berberak izanagatik, Elektromagnetikaren legeak inertzi sistema ezberdinetan itxura ezberdina dutela, alegia, fenomeno elektromagnetikoen berri emateko orduan inertzi sistema guztiak baliokideak ez direla eta, ondorioz, Erlatibitatearen Printzipioa Fisikaren Mekanika izeneko arloan baino ezin aplikatu zitekeela pentsatuz, fenomeno elektromagnetikoak azaltzeko baino ez ba da ere, erreferentzi sistema pribilegiatu baten existentziaren beharrezanarekin egiten zuten topo aurreko mendearen azken urteetako fisikariek. Erreferentzi sistema pribilegiatu hura etere geldikorraren erreferentzi sistema izan zitekeen, horrela, pausagune absolutua eta, ondorioz, espazio eta denbora absolutuak definitzea zilegi izanik.

Aldiz, eterea aurkitzeko experimentu ugari buruturik ere, arrakasta gabekoak

izan ziren denak, bai eta Michelson eta Morley-ren experimentu famatu hura ere.

Horrelatan, orduko fisikari guztiak egoera hartatik irten nahian zeudelarik, Einstein-ek, 1905. urtean., "Higitzen ari diren gorputzen elektrodinamikaz" izenburuko lana kaleratu zuen, bertan Erlatibitatearen teoria berezia plazaratuz. Teoria berri hau ondoko bi postulatuotan oinarritu zuen:

- 1) Erlatibitatearen Printzipioa. Postulatu honen arauera, Mekanikaren legeak ez ezik Elektromagnetikaren legeak ere berberak dira erreferentzi sistema inertzial guztietan, hots, higidura erlatibo uniforme higitzen diren erreferentzi sistema inertzial guztiak baliokidetzat har daitezke.
- 2) Argiaren abiaduraren aldaezintasunaren Printzipioa. Postulatu honek, argiak hutsean duen abiadura, igoeraren abiaduraren independentziaz, erreferentzi sistema inertzial guztietan berbera dela baieztatzen du.

Bi postulatu hauek, edozein gertaera S eta S' erreferentzi sistema inertzialetan dituen $(x,y,z;t)$ eta $(x',y',z';t')$ direlako koordenatu espazio-denboralak erlazionatzen dituzten transformazioak Galileo-renak ez direla baieztatzen garamatzate, S eta S' erreferentzi sistema inertzialek duten abiadura erlatiboa argiarena baino askoz txikiagoa deneko limitean transformazio haiek Galileo-renetara laburbiltzen badira ere. S eta S' erreferentzi sistemen ardatzak hasierako aldiunean bat datozeneko eta S' delakoa S -rekiko $v = v i$ abiadura konstantez higitzen deneko kasu berezian, aipaturiko transformazioak hauetxek ditugu:

$$\begin{aligned}x' &= \gamma(x-vt) \\ y' &= y \\ z' &= z \\ t' &= \gamma(t-vx/c^2) ,\end{aligned}$$

non

$$\gamma = (1 - \beta^2)^{-1/2}$$

den, $\beta = v/c$, eta c , argiaren abiadura izanik.

Transformazio hauek Einstein-ek berak lortu zituela ere, Lorentz-en izena eraman ohi dute, Lorentz-ek aurreko urtean, hots, 1904.ean eman baitzuen lehenengoz beraien berri, etere geldikorraren izatea onarturik baina.

Azpimarratu egin behar da, Mekanikaren legeak ez ezik, fenomeno elektromagnetikoen jokabidea arautzen duten legeak ere Lorentz-en transformazioekiko aldaezinak direla, Erlatibitatearen Printzipioak eskatzen duen erara.

Bestalde, Galileo-ren transformazioen arauera bi gertaera fisikoren arteko distantzia denborala zein aldi berekoak diren, hots, distantzia denboral nulua duten bi gertaera fisikoren arteko distantzia espaziala absolutuak izango liratekeen bitartean, Lorentz-en transformazioen arauera, alde batetik bi gertaeraren arteko distantzia denborala eta aldi berekotasuna, bereziki, ez dira absolutuak, bi gertaera horiek espazioko puntu berean ematen direnean baino, eta, bestetik, aldi berekoak diren bi gertaeraren arteko distantzia espaziala ere kontzeptu erlatiboa dugu, hots, ez da berbera

erreferentzi sistema inertzial guztietan, aldiberekotasuna bera kontzeptu erlatiboa baita.

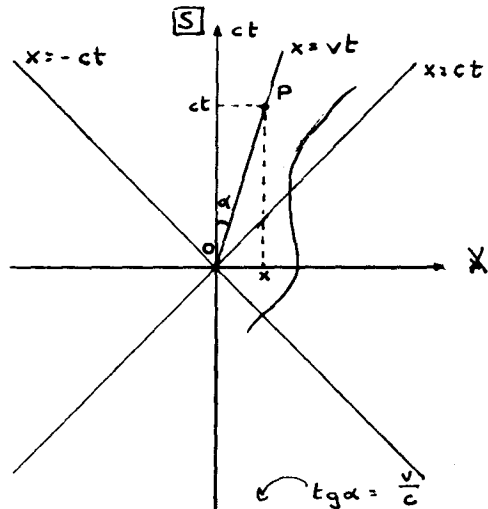
Horrelatan, bada, espazioa eta denbora direlako kontzeptuak biziki erlazonaturik daudelako ustean, Minkowsky-k, espazioak eta denborak berezko izaterik ez dutela eta benetako esangura bien arteko nolabaiteko batasunak baino ez duela azpimarratuz, 1908. urtean "Espazioa eta denbora" izenburuko lana plazaratu zuen. Lan honetan, Minkowsky-k, "Unibertsoa" delako izenaz bataiatu zuen eta gaur egun beraren izena eraman ohi duen lau dimentsiotako espazio-denbora definitu zuen, beronek ohizko hiru dimentsio espazialez gain dimentsio denborala ere baduelarik; bestalde, lau dimentsiotako espazio honetan, gertaerak eta partikulen historioak unibertso-puntuen eta unibertso-lerroen bidez adierazi zituen.

2. MINKOWSKY-REN DIAGRAMAK

Gertaerak eta partikulen historioak zein beraiek erreferentzi sistema inertzialetan dituzten koordinatu espazio-denboralak Minkowsky-ren espazio tetradimentsionalean nola adieraz daitezkeen ongi ulertzeko, Minkowsky-ren diagrama bidimentsionalak erabiliko ditugu. Hara!

Biz S delako erreferentzi sistema inertziala. Erreferentzi sistema hau, Minkowsky-ren espazioan, O delako unibertso-puntuan elkar ebakitzen duten lau ardatz ortogonalez adierazi ohi da: $(O; X, Y, Z, ct)$, non X, Y, Z , hiru dimentsio espazialei dagozkien ardatzak diren, eta ct , dimentsio denboralari dagokiona, c , argiaren abiadura izanik. Dena den, OX ardatzaren norabidean higitzen diren partikulak eta erreferentzi sistemak kontsideratzera mugatuz gero, aldameneko irudian adierazten den diagrama erabiltzea nahikoa izanen dugu. Diagrama honetan, P delako unibertso-puntuak, OX ardatzaren x posizioan eta t aldiunean ematen den gertaera adierazten du, gertaera honek S erreferentzi sistemarekiko dituen koordinatu espazio-denboralak $(x, 0, 0, ct)$ direlarik.

Bestalde, ct ardatza, S erreferentzi sistemaren koordinatu-jatorrian geldirik dagoen partikularek historioa adierazten duen unibertso-lerroa dugu eta, oro har, OX ardatzean barrena higitzen den edozein partikularek historioa diagrama honetako lerro batek adierazten du, partikularek unibertso-lerroak hain zuzen ere; unibertso-lerro hau zuzena izango da, partikularek abiadura konstantea den guztietan. OX ardatza, O gertaerarekin aldiberekoak diren gertaera guztien unibertso puntuen leku geometrikoa dugu.

Irudian erraz egiazta daitezkeen bezala, edozein higikariren unibertso -lerroaren ukitzailak ardatz denboralarekin osotzen duen angeluaren tangenteak higikariaren abiadura ematen digu, $\tan \alpha = v/c$ baita. Ondorioz, $x = ct$ ekuazioko erdikaria, $-\infty$ -tik datorren eta S -ren koordinatu-jatorritik iraganik $+\infty$ -rantz doan argi-izpiaren

unibertso-lerroa dugu, eta $x = -ct$ ekuaziokoa, $+\infty$ -tik datorren eta S-ren koordinatu-jatorritik iraganik $-\infty$ -rantz doan argi-izpiarena. Halaber, $(x^2+y^2+z^2)^{1/2} = +ct$, hots, $x^2+y^2+z^2 = c^2t^2$ ekuazioko erdikari guztiak, koordinatu-jatorritik iragaten diren argi-izpi guztien unibertso-lerroak ditugu; unibertso-lerro hauek, erpina O unibertso-puntuan duten bi hipergainazal koniko osotzen dituzte. $(x^2+y^2+z^2)^{1/2} = +ct$ ekuazioko hiperkonoari etorkizuneko argi-konoa deritzo, eta $(x^2+y^2+z^2)^{1/2} = -ct$ ekuaziokoari iraganeko argi-konoa. Beraz, koordinatu-jatorritik $t=0$ aldiunean iraganik argiaren abiaduraz higitzen diren partikula guztien unibertso-lerroak argi-konoaren gainazalean dauden bitartean, argia baino astiroago higitzen diren partikulen unibertso-lerroak barrualdean daude, eta argia baino bizkorrago higitzen diren partikulenak, argi-konoaren kanpoaldean.

Behin gertaerak eta partikulen historioak Minkowsky-ren diagramen bidez nola adierazten diren azalduz, demagun lehen kontsideraturiko S erreferentzi sistemaz gain, erloju guztiak martxan jartzen dituguneko aldiunean batera datozen eta S-rekiko v_1

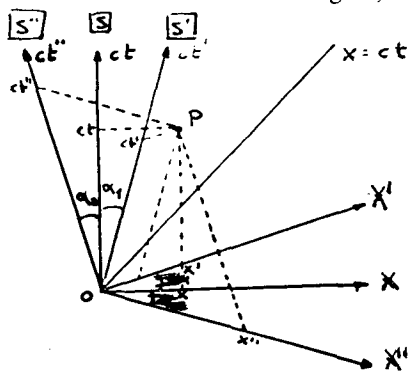
$= v_1 i$ eta $v_2 = -v_2 j$ abiadura konstantez higitzen diren S' eta S'' erreferentzi sistemak ere baditugula. Lorentz-en transformazioak aplikatuz berehala ondoriozta daitekeen bezala, S, S' eta S'' erreferentzi sistemei dagozkien ardatz espazialak eta denboralak aldameneko Minkowsky-ren diagraman adierazten diren OX, OX', OX'', eta OY, OY', OY'', OZ, OZ', OZ'' direlako ardatzak ditugu, hurrenez hurren. Ondorioz, O eta P gertaerek S, S' eta S'' erreferentzi sistemekiko dituzten koordinatu espazio-denboralak ondokoak dira:

$$O(0,0,0;0),$$

$$P(x,0,0;ct), \quad S\text{-rekiko}$$

$$O(0,0,0;0), P(x',0,0;ct'), \quad S'\text{-rekiko}$$

$$O(0,0,0;0), P(x'',0,0;ct''), \quad S''\text{-rekiko}.$$

$$\tan \alpha_1 = \frac{v_1}{c}$$

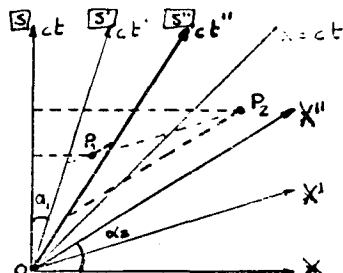
$$\tan \alpha_2 = \frac{v_2}{c}$$

Koordinatu hauen arteko erlazioak, Lorentz-en transformazioak izanen dira, noski.

3. ALDIBEREKOTASUNAREN ERLATIBOTASUNA

Kontsidera ditzagun, oraingoan, irudiko Minkowsky-ren diagraman adierazten diren S, S' eta S'' direlako erreferentzi sistema inertzialak, beraien koordinatu-jatorriekin batera datozen B, B' eta B'' behatzaile inertzialak eta O, P₁ eta P₂ direlako gertaerak.

Lehen aurreratu dugunez, edozein bi gertaeren arteko distantzia denborala ez da aldaezina, hau da, behatzaile inertzial ezberdinek bi gertaeren arteko denbora-tarte ezberdinak neurtzen dituzte. Izan ere, P₁ eta P₂ direlako gertaeren arteko distantzia denborala B behatzailearekiko positiboa izanik, B' behatzailearekiko nulua da, eta B''-rekiko negatiboa;

hau da, B' behatzailearekiko P_1 eta P_2 direlako

gertaerak aldiberekoak diren bitartean, B

behatzailearekiko P_2 gertaera P_1 delakoaren ondoren emango da, eta B'' -rekiko P_1 gertaera emango P_2 delakoaren ondoren. Edozein bi gertaera emanik, beraz, ez dirudi aldiberekoak direnentz esan daitekeenik, ez eta lehenago zein gertatzen denentz ere, behatzaile inertzial ezberdinek eritzi ezberdinak bailituzkete. Alegia, aldiberekotasuna kontzeptu erlatiboa dugu, eta, era berean, denboraren eboluzioaren norantza ere erlatiboa dela pentsa lezake norbaitek.

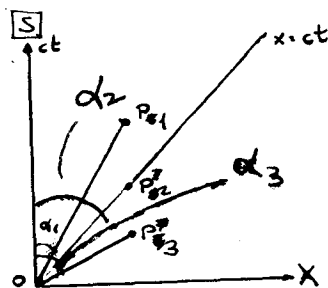
Aldiz, Termodinamikaren Bigarren Printzipioak zein Kausalitatearenak, denboraren eboluzioaren norantza absolutua dela onartzera garamatzate, eta, ondorioz, Erlatibitatearen Teoriaren eta bi Printzipio hauen arteko bateragarritasuna zalantzatan jar liteke.

Ez da gure helburua, bestalde, Termodinamikaren Bigarren Printzipioa zertan datzan azaltzea; beraz, Erlatibitatearen Teoriaren eta Kausalitatearen Printzipioaren arteko bateragarritasuna agerian jartzera eta honekin loturik dauden zenbait ideia argitzera mugatuko gara.

4. ERLATIBITATEAREN TEORIA ETA KAUSALITATEA

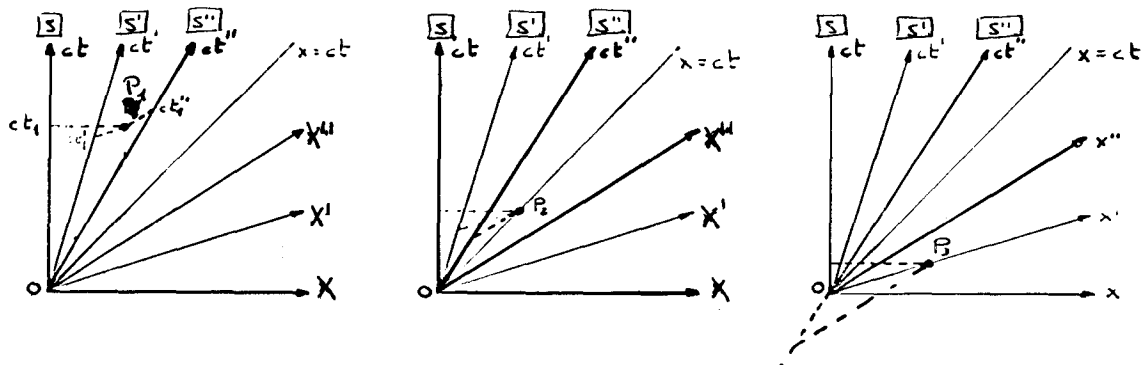
Funtsezkoa den Kausalitatearen Printzipioaren arauera, eman daitezkeen gertaera guztiak kausa edo zio baten ondorioa dugu, eta arrazoizkoa da, beraz, ondorioa behatzaile inertzial guztiekiko kausaren ondoren gertatuko dela pentsatzea. Horrelatan, denboraren eboluzioaren norantza positiboa kausatik ondoriorantz doana dela pentsaturik, berau absolutua litzateke.

Zenbait ideia argitzekotan, kontsidera ditzagun irudian adierazten diren O, P, P' eta P'' direlako gertaerak, eta demagun gure erreferentzi sistema inertzial guztiek hasierako aldiunean duten koordinatu-jatorri bereberetik partikula edo seinale bat jaurtikitzen dugula. Partikula edo seinale hau jaurtikitzea O delako unibertso-puntuak adierazitako gertaera dugu, eta seinalea detektatzea, P, P' edo P'' unibertso-puntuak adierazitakoa, seinalearen abiadura argiarena baino txikiagoa, argiarena eta argiarena baino handiagoa denean, hurrenez hurren.

Bestalde, esan beharra dago, ezen edozein partikulak edo seinalek behatzaile inertzial batekiko duen abiadura argiarena baino txikiagoa, argiarena eta argiarena baino handiagoa baldin bada, behatzaile inertzial guztiekiko higituko dela argia baino astiroago, argiaren abiaduraz edo argia baino bizkorrago, hurrenez hurren, froga daitekeen bezala; edozein partikula edo seinaleren unibertso-lerroa, beraz, erreferentzi sistema inertzial guztietan egongo da Minkowsky-ren unibertsoaren espazialde berean, argi-konoaren barrualdean, gainazalean edo kanpoaldean alegia, argi-konoa bera ere erreferentziazko inertzial sistema guztietan berbera baita.

Era berean, irudian adierazten den Minkowsky-ren diagramaz baliaturik berehala ondoriozta daitekeen bezala, O eta P, O eta P' zein O eta P'' direlako gertaeren arteko

distantzia denborala aldaezina ez izanik ere, P gertaera behatzaile inertzial guztiekiko ematen da o gertaeraren ondoren, eta P' eta O gertaerak behatzaile inertzial guztiekiko dira aldeberekoak, baina P'' gertaera B behatzailearekiko O delakoaren ondoren ematen da, B'-rekiko O gertaeraren aurretik, eta beti aurki daiteke O eta P'' gertaerak aldeberekotzat hartzen dituen behatzaile inertziala. Honen ondorioz, argi-konoaren barrualdean dauden gertaera guztiak O gertaerarekin kausalki loturik daudela esan ohi da, eta argi-konoaren kanpoaldeari orainaldia deritzo.

Hau da, zioa eta ondorioa lotzen dituen seinalea argia baino astiroago higitzen den guztietan denboraren eboluzioak norantza berbera du behatzaile inertzial guztiekiko, espero genezakeen bezala. Aldiz, seinale hura argia baino bizkorrago higituko balitz, denboraren eboluzioak behatzaile inertzial guztiekiko norantza berbera ez lukeela pentsa liteke, kausalitatea ukatu egingo luketen egoera hipotetiko bitxiak gertatuz.

Arrazonomendu honetan oinarriturik, beraz, Sommerfeld-ek 1904. urtean postulatu zituen eta Feinberg-ek 1967. ean "takioiak" delako izenez bataiatu zituen partikula hiperluminikoen existentzia ezinezkotzat jotzen du gaur egungo zenbait fisikarik.

5. TAKIOIAK ETA BERRINTERPRETAZIOAREN PRINTZIBIOA

Takioien existentziaren eta Kausalitatearen Printzipioaren arteko bateraezintasuna frogatu nahian azken urteotan paradoxa ugari planteatu badira ere, takioien, hots, argia baino bizkorrago higitzen diren partikulen hipotesiaren aldekoek, Berrinterpretazioaren Printzipioan oinarrituz, partikula hauei ere lekua egiten dien eta Kausalitatearen Printzipioarekin bateragarria den Erlatibitatearen teoria hedatua garatu dute, planteatu diren paradoxa guztiei soluzioa emanez.

Diogun, bada, bukatzeko, Berrinterpretazioaren Printzipioa zertan datzan. Hara!

Erlatibitatearen ohizko teoriaren barrutian froga daitekeenez, energia positiboko partikula guztiei energiaren balio absolutu bera duten energia negatiboko partikulak dagozkie, antipartikulak alegia, sarritan kontsideratzen ez direlarik ere. Ezaguna da, bestalde, energia positiboko partikulen denboraren eboluzioaren norantza eta beraien antipartikulenarena aurkakoak direla. Beraz, edozein partikula jaurtikitzea eta dagokion antipartikula detektatzea

gertaera bera dela postulatz, seinalea argia baino bizkorrago higitzen denean ere behatzaile inertzial guztiak, ondorioa, energia positiboko seinalea igortzea edo energia negatibokoa detektatzea alegia, zioaren ondoren emango delakoan bat etorriko direla ondoriozta liteke. Aldiz, argia baino astiroago higitzen diren partikulak, hots, bradioiak, behatzaile inertzial guztiekiko zeinu bereko energia dutela ere, takioien energiaren zeinua ez litzateke aldaezina izanen, alegia, behatzaile inertzial batekiko takioia litzatekeena beste batekiko antitakioia izan liteke.

Dena den, oraingoz behinik behin, ez da takioien arrastorik aurkitu.

BIBLIOGRAFIA

- A. EINSTEIN . "The meaning of relativity" Science Paperbacks and Methuen CO LTD . London , 1967 .
- A. EINSTEIN . "Sobre la teoría de la relatividad especial y general" Alianza editorial . Madrid , 1984 .
- A. EINSTEIN , A. GRUNBAUM , A.S. EDDINGTON . "La teoría de la relatividad" Alianza editorial . Madrid , 1977 .
- A. EINSTEIN , H.A. LORENTZ , H. MINKOWSKY , H. WEYL . "The Principle of Relativity" Dover Publications , INC . London , 1952 .
- L. ESSEN . "The Special Theory of Relativity . A critical Analysis" . Oxford University Press . Oxford , 1971 .
- J. JEANS . "Historia de la Física" . Fondo de Cultura Económica . México , 1968 .
- L. LANDAU , Y. RUMER . "Qué es la teoría de la relatividad?" Akal editor . Madrid , 1980 .
- H. POINCARÉ . "El espacio y el tiempo" Universidad Nacional Autónoma de México . México , 1964 .
- E. RECAMI . "Classical Tachyons and Possible Applications : A review" Instituto Nazionale di Fisica Nucleare . 1984
- J. L. SYNGE . "Talking about relativity" North-Holland Publishing Company . Amsterdam , London , 1970 .
- U.E.U.ko FISIKA SAILA . "Fisika Saileko Ekitaldiak . 1983. urtea" Udako Euskal Unibertsitatea . Iruñea , 1984 .

KAOS DETERMINISTA
(JOSE RAMON ETXEBARRIA)

KAOS DETERMINISTA

Gaurko mahainguruan azaldutako aurreko hiru hitzaldietan metodo induktiboarekin, auresankortasunarekin eta kausalitatearekin loturik doazen gaiak aztertu dira. Azkenean, determinismoa dela eta ez dela, ziurgabetasunaren printzipioa dela eta ez dela, zenbait arazo agertu izan dira. Nire hitzaldiaren gaia Kaos Determinista izango da, bestelako erako arazoak ere ager daitezkeela adierazteko.

Azaldu egingo dut pixka bat zer esan nahi duan hitz horiekin eta gero adibide batzuren bidez ikusiko dugu arazoa. Esan behar dut, azalduko dudana problema maila klasikoak dela; hau da, ez da Mekanika Kuantikoaren arlokoa, baizik eta Mekanika Klasikoaren arloan ere gertatzen dela. Hots, ziurgabetasunaren printzipioa dela eta Mekanika Kuantikoarekin problemak baditugu, orain aipatuko dugun arazoa Mekanika Klasikoan ere agertuko da.

Bi hitz esan ditugu, itxuraz kontrajarrita daudenak: Batetik kaosa, anabasa edo nahi duzuen, non ba dirudien horrek desordena esan gura duela (gero ba daude "kaosaren barneko ordena" moduko lan oso politak), eta beraz higidura kaotikoari buruz hitz egingo dugu eta horrek esan nahi duenaz. Bestetik, determinista, eta honek ba dirudi esan nahi duela, hasierako baldintzak eman ondoren sistemak derrigorrez gauza konkretu bat egin behar duela, horixe baita determinismoaren esangura, alegia, hasierako baldintzak emanez gero, ondoko higidura edo eboluzioa guztiz finkatuta geratzen dela eta unibokoki ezagutzen dela.

Hala eta guztiz ere, kaosa eta determinista, eta biak batera. Eta zergatik aztertzen dugu gai hau "Fisikaren Filosofia" izenburupeko mintegi-mahainguru honetan?. Hain zuzen, lehenengo kolpe batetan ulerpenezko ustezko arazoak sortzen dituelako, eta gero, ikusiko dugunez, auresankortasunari buruzko zenbait arazo praktiko sortzen dituelako. Izatez, zientziaren helburua ba dirudi dela, problema sinpleetatik lege orokorrak ateratzea; eta legeak ateratzen dira, gero beren bidez ondorioak ateratzeko eta fenomenoak auresateko. Alegia, Naturak nola funtzionatzen duen aztertu, bere barruan zeintzu lege dauzkan asmatu, hori matematikoki adierazi, matematikaren bidez manipulazioak egin, eta horrela zer pasatuko den asmatu eta auresan. Esate baterako, meteorologoek egiten dutena horixe da: Atmosferaren konportamoldea aztertu, lege nagusiak arakatu, eta gero, egun batetan edo batzutan hartutako datuen bidez biharamunen egingo duen eguraldia auresan. Eta ez dut kasualitatez meteorologia aipatu, zeren kaos deterministaren azterketan arlo horretako azterketek garrantziko lekua baitute.

Beraz, zientzilariek bi printzipio dauzkate inplizituki beren buruetan. Bata, auresankortasunarena, eta bestea, kausalitatearena; hau da, batetik onartu egiten da, gertatuko dena aldez aurretik auresan daitekeela, eta bestetik, beti daudela kausa bat eta beraren efektua, edo, bestela esanda, gauzak gertatzen badira, zerbaitengatik dela.

Zer pasatzen da Matematikaren ikuspuntutik? Natura den modukoa da. Ulertu egin nahi dugu, baina berez korapilatsuegia denez, Natura ulertzeko, eredu matematiko bat asmatzen dugu. Formula edo ekuazio baten bidez, benetan gertatzen dena adierazi nahi dugu, eta horrela hurbilketa bat egiten dugu, hurbilketa matematikoa. Horretaz gainera, Fisikan erabiltzen ditugun lege gehienetan parametro berezi bat erabiltzen dugu: denbora. Denborarekin, denbora pasatzean, gauzak nola gertatzen diren jakitea

interesatzen zaigu. Eta, hauxe da gure hipotesia, hasierako baldintzak ezagutuz gero, zer gertatuko den jakingo dugula. Horixe da, hain zuzen, determinismoaren funtsa.

Izatez, hori oso ondo dago sistema matematikoak linealak direnean, orduan ez baita inolako arazo berezirik sortzen. Izan ere, existentzia eta bakartasunaren teorema dela medio, soluzioa beti existitzen da eta gainera bakarra da, hots, behin hasierako baldintzak emanez, segurtaturik dugu ebazpena eta ebazpen hori erregularra da. Esan nahi baita, soluzio bat dugu, bakarra eta "normala": determinismoak "ondo" funtzionatzen du.

Hala ere, Fluidoaren Mekanikatik etorri zen lehenengo arazoa, turbulentziaren azterketatik prezeski. Fluidoaren kasuan zenbait higidura oso korapilatsu edo irregularrak dira. Adibidez, erreka bati begiratzean, ura abiadura txikian badoa, ordenean doa, erregimen laminarrean, baina abiadura handietan, erremolinoak eta zurrunbiloak gertatzen dira, gauza arraroak alegia, eta higidura oso nahastetsua da.

1963. urtean Lorenz izeneko ikerlari batek egindako ikerketen ondorioz ikusi zenez, hiru ekuazio diferentzialetako sistema batetan higidura kaotikoak ager zitezkeen. Ordurarte, holako higidurak agertzeko infinitu askatasun-gradu behar zirela uste zen, hau da, sistema dinamikoa oso korapilatsua izan behar zela, bestela hori ez zela posible. Lorenz-ek frogatu egin zuen, ordea, hiru askatasun gradurekin bakarrik ere ager zitekeela higidura kaotikoa, sistema ez-lineala izanik. Orduan hasi zen garatzen zientzia ez-lineala. Ondoren, 1970.eko hamarkadan kaosaren agertoki edo agermodu desberdinak azaldu dira, eta gutxienez hiru agermodu daude sailkatutik (Feigenbaum, Ruelle-Takens eta Manneville-Pomeau) nahiz eta beste agermodu berriez ere hitz egin den. Agermoduen kontzeptu horrek garrantzi handia dauka zeren, horren azpian, problema oso desberdinetan arazo kaotiko berberak eta era berean agertzen baitira, nolabaiteko unibertsaltasuna adieraziz. Arazo kaotikoak agertzen dituzteneko arlo batzu aipatzearren, Meteorologia, Optika, Astronomia, Medikuntza, Biologia, kantzerraren garapena, eta abar aipa ditzakegu. Arazoa oso aktualitatekoa da eta oso garrantzizkoa, ia edonon gertatzen den arren, orain arte azaldu ezin zen problema baten oinarrian dago eta.

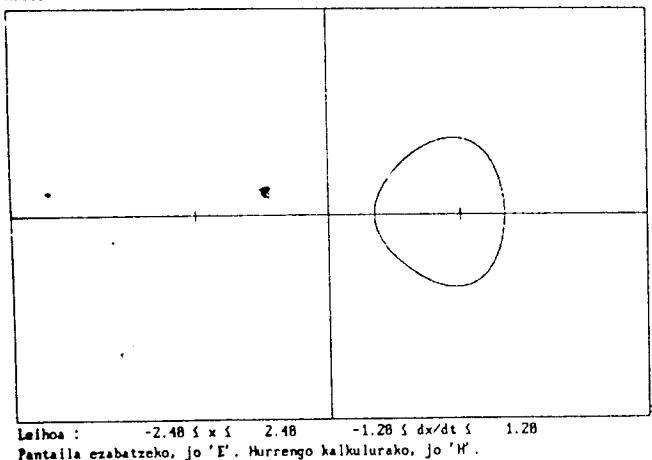
Esan behar da, bestalde, Matematikazko informazioa nahi duenarentzat, baldintza beharrezkoa dela ekuazioen ez-linealtasuna, baina hori ez dela baldintza nahikoa.

Besterik gabe, ba, aurreko sarrera luzea egin ondoren, higidura kaotikoa zer den azaltzen hasiko gara. Normalean sistema baten eboluzioa aurrerantz doanean, sistema hori iraungikorra bada (prozesu gehienetan nolabaiteko marruskadura edo iraungipena dago), azkenean sistema hori egoera batetara heltzen da, azken egoera asintotikoa deitzen dena, eta zertan oreka izan beharrik ez duena, hots, zertan geldi geratu beharrik gabe. Kasu askotan, egoera hori oso erregularra izaten da, segidan ikusiko dugun bezala; baina beste kasu batzutan, azken egoera hori oso nahastetsua da eta ez da erregularizatzen; eta hori ez modu iragankorrean, baizik eta denbora aurrera joan arren ere higidura korapilatsu hori etengabe gertatzen da. Horixe da, hain zuzen, higidura kaotikoa.

Adibide batzu ipiniko ditut. Alboko irudietan problema konkretu batetako erakarleak adierazten dira, baina lehen esandako unibertsaltasuna dela eta, antzerako gauzak gertatzen dira oso problema desberdinetan. Ikusten denez, forma "erregularrak" dituzte, ziklo itxura dute, eta higiduraren parte iragankorra pasatu ondoren, sistemak

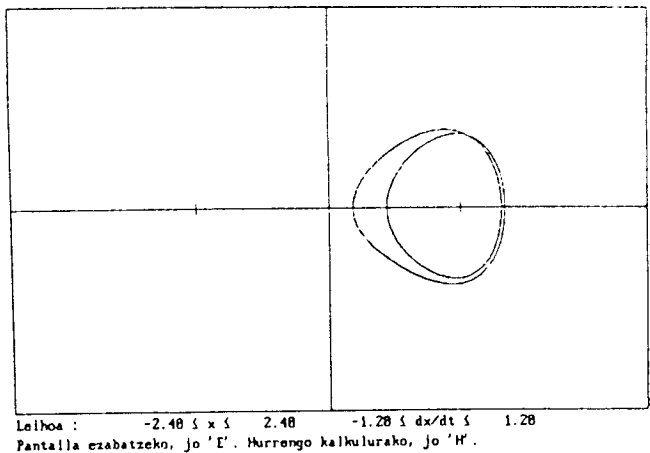
behin eta berriro errepikatzen du higidura hori. Gainera, hasierako baldintza desberdinetatik sistemak egoera horretara eboluzionatzen du: horregatik deritzo erakarlea, nolabait hasierako baldintza desberdinak "erakartzen" dituelako. Beraz, alboko irudietan zenbait erakarle zikliko adierazten dira, mota desberdinetakoak. Baina kasu guztietan, denbora pasatu ondoren, sistema egonkortu egiten da holako erakarle batetan.

MLA2 : $g = 0.158$ $f = 0.000$ $c = 0.010$ $a = 0.033$ $r = 1.000$ $h = 0.100$
 Hasierako baldintzak: $1.000 + t \ 0.000$ ($-r \leq t \leq 0$) $302.000 \leq t \leq 416.400$

1. irudia

MLA2 : $g = 0.158$ $f = 0.110$ $c = 0.010$ $a = 0.033$ $r = 1.000$ $h = 0.100$
 Hasierako baldintzak: $1.000 + t \ 0.000$ ($-r \leq t \leq 0$) $304.300 \leq t \leq 403.200$

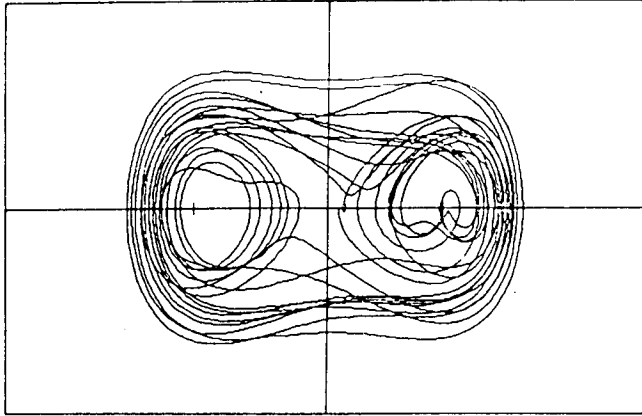

2. irudia

Ostera, hurrengo irudiko kasuan, sistema ez da ziklo sinple batetan egonkortzen, eta denbora luzea pasatu arren, sistema etengabe ari da gauza arraroak

egiten, "egonkortu" gabe. Holakoei higidura kaotiko deritze.

MLA2 : $g = 0.150$ $f = 0.150$ $c = 0.100$ $o = 0.033$ $r = 1.000$ $h = 0.100$
 Hasierako baldintzak: $1.000 + t \ 0.000$ $(-r \leq t \leq 0)$ $2003.000 \leq t \leq 2255.500$

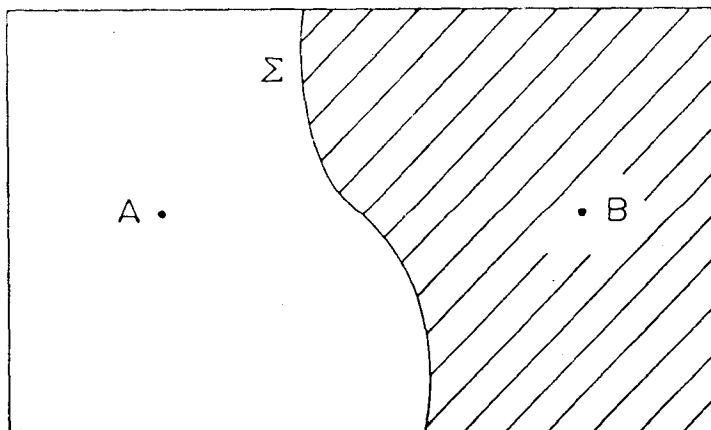

Lathoa : $-2.40 \leq x \leq 2.40$ $-1.20 \leq dx/dt \leq 1.20$
 Pantaila ezabatzeko, jo 'E'. Hurrengo kalkulurako, jo 'H'.

3. irudia

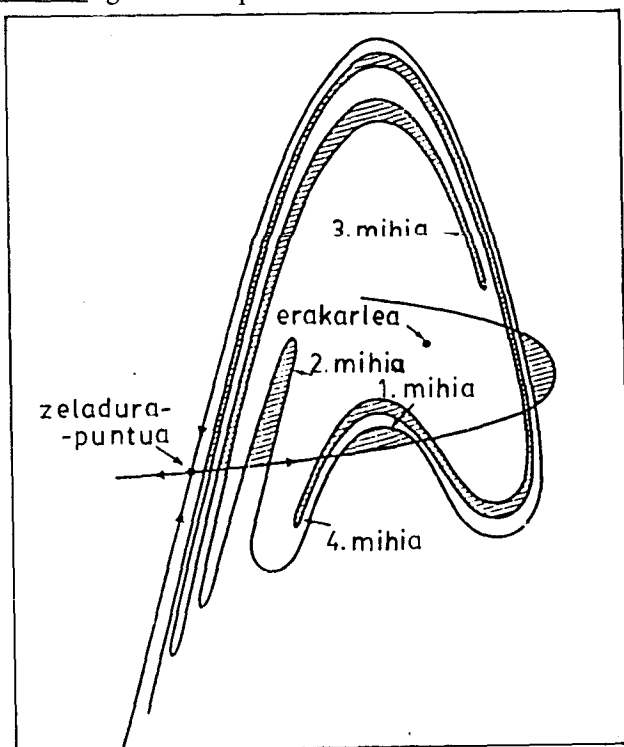
Zer ote dauka horrek zerikusirik determinismoarekin? Hain zuzen, denbora pasatu ahala sistemak nola funtzionatu duen ez badakigu, hots, aurreko kasuan bezala etengabe gauza "arraroak" egiten baditu, sistema berez determinista izan arren, determinismo horrek praktikan ez digu ezertarako balio. Hau da, ez digu balio sistemaren eboluzioa aurreratzeko, eta hor nolabaiteko kontraesana dugu. Ikusten denez, arazoak higidura kaotikoa agertzen denean gertatzen dira, eta ez erakarle arruntak dauzkagunean, orduan aurreramenaren esangura argi geratzen baita.

Dena den, horrekin batera beste problema bat ere ba dugu. Hasierako baldintzak ematen direnean, sistema nondik nora joango den jakitea interesatzen zaigu. Adibide bat jarriko dut. Eman dezagun mendi bat, Gorbeia kasu. Goiko tontor edo mendizerraren inguruan, ura Kantauri itsasora edo Mediterraneora joango da zein aldetan dagoen arau, alegia, bi toki edo osin desberdinetara eramana edo erakarria izan daiteke. Holako eskualde bakoitzari erakarpen-osin deritzogu, eta mendiaren adibidean argi ikusten da, ezen mendizerran lerro bat dagoela bi erakarpen-osinak banatzen dituen. Hori eskema baten bidez adieraz dezakegu, hurrengo irudian egiten den legez.

4 irudia

Jo dezagun geure problemari bi erakarle ditugula, A eta B. Zuritan dagoen parteko hasierako baldintza dugunean, sistema A erakarle joango da beti, eta beraz A erakarlearen erakarpen-osina da; marraturik dagoen parteko hasierako baldintzekin sistemak B erakarle eboluzionatuko du, eta beraz, B-ren erakarpen-osina da. Bi erakarpen-osinak banatuz, lerro bat dugu, osin-muga deituko dioguna. Lerro edo muga hori sinplea denean, kurba arrunta denean alegia, gauzak oso erraz ulertzen dira, osinen arteko banaketa argi ikusten baita. Baina zer gertatzen da muga hori oso konplikatu denean, esate baterako kurba hori alboko irudikoa bezalakoa bada? Kasu horretan muga infinituki luzea da eta behin eta berriro bere inguruan kiribiltzen da infinitu aldiz. Ba, era horretako lerro fraktalak agertzen dira praktikan.

Zeladura-puntura iritsi aurretik infinitu mihi daude, bata besteen inguruan kiribildurik

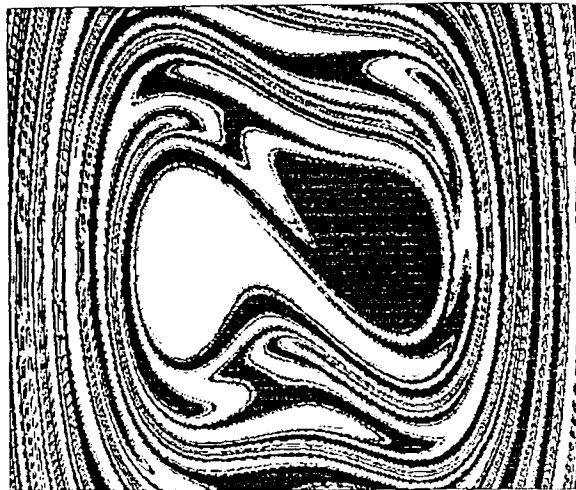
5. irudia.

Adibidez, bi erakarle arrunt (ez-kaotiko) dituen problema bati dagozkion erakarpen-osinak adierazten dira alboko irudietan. Ikusten denez, kasu batzutan mugak leunak diren arren, parametroen balio batzutarako muga fraktalak agertzen dira.

Muga leuna

6. irudia

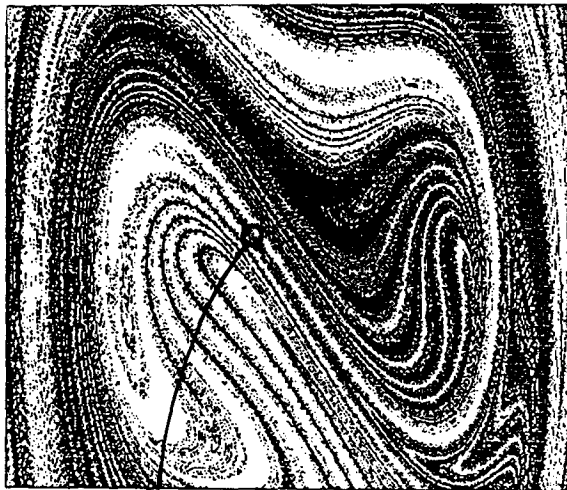
Muga fraktala

7. irudia

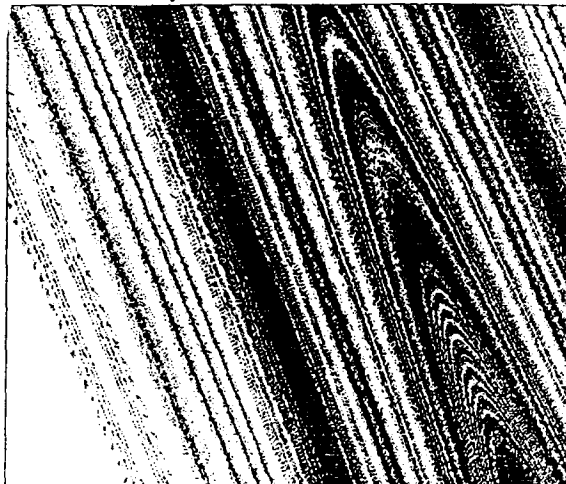
Lerro edo kurba fraktalak zer diren? Labur esanda, kurba arruntak unidimentsionalak direla esan ohi da, eta planoa, berriz, bidimentsionala. Ordea, fraktalek tarteko dimentsioa dute (dimentsio fraktala alegia) eta irudikoen kasuan, bat baino handiagoa eta bi baino txikiagoa.

Irudietara itzuliz, muga fraktaletako kasu bat hartuz, berriro har dezakegu lehenago Gorbeia mendiarekin egindako analogia. Beltzez dauden puntuak erakarle batera eboluzionatuko dutenak dira, Mediterraneora adibidez, eta zuriz daudenak

bestera, Kantaurira kasu. Muga leuna denean ez da oztopo berezirik ura nora joango den jakiteko, mugatik pixka bat urrun bagaude behinipehin, baina muga fraktala denean bai, zeren orduan puntu zuri eta beltzak guztiz nahastekaturik baitaude. Gainera arazo hori ez da desagertzen irudiaren handipena egitean, egitura fraktala behin eta berriro agertzen baita, alboko irudien kasuan ikus daitekeenez.

8. irudia

9. irudia

Horregatik meteorologok beren aurreanetan asmatzen ez dutenean, batzutan bederen, barkatu egin behar zaie. Adibidez, tximeleta efektua aipatuko genuke meteorologian, higidura kaotikoaren eta osin-muga fraktalen kontextuan. Bi hasierako baldintza oso hurbil exponentzialki banatzen dira beren eboluzioan. Alegia, demagun meteorologoak datu guztiak dituela hartuta, oso ordenadore ahaltsua duela eta dena prest daukala simulaziorako eguraldia aurreateko, jokabide deterministaren arauera. Bapatean tximeleta bat dator eta hegoak higitzen ditu, hasierako baldintzak pixkatxo bat aldatuz. Hori nahikoa izan liteke, epe luzearako aurreana okertzeko, izorratzeko. Exagerazio pittinarekin, horrexegatik deritzo tximeleta-efektua.

Beraz, ondorio modura, bi oztopo pratiko azaldu ditugu determinismoaren arloan. Batetik higidura kaotikoaren kasuan gertatzen dena eta bestetik higidura asintotikoa arrunta izan arren erakarle desberdinen arteko osin-mugak fraktalak direnean gertatzen dena.

**EUSKAL HERRIA II ERREPUBLIKAN
(NATXO MOSTEIRO)**

EUSKAL HERRIA II ERREPUBLIKAN

Garai hontako gizarte-egoerari dagokionez hirudi politikoa da hobekien azaltzen duena. Errepublika hasierako hiru gizarte atalen definizioa hau da:

- euskal oligarkia, guztiz kontserbadore eta espainolista. Erreforma guztien aurka gizarte tradizionalaren iraute bermatzen saiatuko da.

- euskal ezkerria eta errepublikarrak, hauek erregimen errepublikar erreformista laiko eta aurrerakoi baten bidez gizartea eraldatzen ahaleginduko ziren. "Euskal Arazoari" dagokionez etapa honen hasieran ez ziren gauza izan arazoa konpontzeko.

- jeltxak, hauek, autonomiaren defendatzaile sutsuak, banaketa soziologikoa kontutan harturik, lehenengo momentu batetan eta estatutua lortzeko eskuma antidemokratikari aliatzea erabaki zuten. Hori izan zen nazionalismoaren errore nagusia zeren eta estatutua eta beraz autonomiari esanahi atzerakoi bat ematen zitzaion, eta boterean zegoen ezkerrian autonomiaren aurkako jarrera nolabait justifikatua sortarazten baitzuen.

EAJren eta beste bi sektoreen arteko harremanak Errepublikan zehar aldatu ziren, ez dugu ahaztu behar EAJ izan zela bion arteko espazio politikoa bete zuena, hortaz segun eta nolakoa den jeltxeen jarrera Errepublikarekiko ikusiko da gobernamentu mota hau zenbat posibilitate dituen bizirik irauteko. Euskal Herrian EAJren eboluzioa beste bi sektoreekiko harremanetan doa eskumarekin aliatua izatetik Agirreren Errepublikarekiko erabateko fideltasunera.

Baina nazionalista bakarrak ez dira jeltxak, ANVk sorrera emango dio "ezker abertzaleari". Hauek euskal nortasunaren onspen politikoa bilatuko dute ideologia aurrerakoi baten bitartez, baina gizartearen duten pisu eskasak mugatu egin zituen bere helburuak, hiruki politikoa apurtzeko modu bakarra galeraziz.

Batzuk izan ziren jeltxak eskuma espainolistarekin aliatzera eraman zuten sektoreak, hauen artean daude:

- EAJren proiektu soziala hurbiltzenago zela eskumarenera, ezkerrenera baino.

- Udal-demokraziaren kontzeptio antidemokratikoa, eskumarenekin bat zetorrela.

- EAJ, eskuma bezala, Eleiza Katolikoarekin identifikatzen zela.

- Errepublikarekiko urruntze taktikoa, honetan kontutan hartu behar da jeltxak ez zutela sinatu Errepublika aldarrikatzeko Donostiako Ituna. Horrez gain urrunagotzen zituen beste faktore izan zen jeltxeen ideologian bizirik zirauen endakeria kutsua.

Lehenengo etapa hau Errepublikaren aldarrikatetik 1933. hauteskundeetara doa. Eskuma eta jeltxeen arteko pakto taktikoaren emaitzak Bienio erreformistan gauratzeko dira, jarrera baterakoak, hartu zituztelako zenbait arazoaren aurrean:

- Errepublikaren politika laizista ta antiklerikalari aurre egin zioten bateratuta.

- Euskal autonomi prozesua bultzatzeko aurrera eramango zuten udal mugimenduan biak hartu zuten parte, horren ondorioz Lizarrako Estatutua jaino zen aiur antidemokratiko eta antikonstituzionalaren peitu zelarik.

Hurbilkortasun honek ez du inola ere esan nahi eskuma eta EAJren arteko ezberdintasun edo bereizgarri bakarra nazionalismoa zenik (batzuk euskal nazionalistak besteak espainolak). Alderdi jeltokidean nagusituz zihoan J.A. Agirrek aitzindaritzen zuen joera zeharo demokratikoa; eskeman, ordea, jarrerarik atzerakoienak hedatuenak ziren; horren adibide Sanjurjada daukagu. Arestian aipatutakoagatik jeltzaleek ez zuten parte hartu kontrairaultza militar horretan, halaber ez zion gobernuari plan hoiengatik eman. Nolabait ere demokratikotasuna izango zen bi sektore hauek banatuko zituen.

1933. hauteskundeak baino lehen erabateko haustura jaso zen: eskumak Konstituzioa aldatzeko kanpaina bat antolatu zuen, baina EAJk ez zuen parte hartu eta horren ordez Alkale Zamoraren alde botoa eman zuen. Eskumaren erreakzioa berehala etorriko zen, udal karlistek mugimendu estatutariotik aldendu egin ziren, Nafarroa estatutu posibleetatik aparte utzita.

Bigarren etapa batetan, 1933.etik 1936.eko Apirilera doana, EAJk kendu zion euskal autonomiari kutsu atzerakoa. Hala ta guztiz ere bakarrik geratu zen autonomiaren defentsan, ezkerrek ez baitzuen parte haundirik hartu honetan 1936. hauteskundeak arte. Honetan gogoratu ezkerrek euki zuen paper pasibo, eta askotan aurkakoa, autonomiaren erreferendumean. Baina horrek ez du esan nahi ezkerrean autonomiarekiko sentimenterik ez zegoenik eta, salbuespenak baino gehiago ez zirela. Gipuzkoan suertatu zen autonomiarekiko ulemen zabalena, hauen artean daude Amilibia eta gazte sozialistak, komunisten artean Astigarribia eta Larrinaga, hauek independentzia onartzerantz iritsi ziren.

Esan dugunez EAJk eraman zuen autonomiaren ikurrina, horrek jeltokizako ondorio pozgarriak izango zituen, 1933. abenduak 19ko Legebiltzarretarako hauteskundeetan boto-gailurra jo zuen Bizkaia, Gipuzkoa eta Araban nagusigoa eskuratuz.

Bienio Beltzan zenbait arazok gehiago urrunduko zituzten EAJ eta eskuma: Arabaren auzia, Legebiltzarretiko joatea, euskal udalen errebelamendua eta 1934. Iraultzaren aurrean jeltokideen pasibotasuna, eta zenbait kasutan parte hartze pertsonalak (eladioak). Esan genezake azkenengo bi gertakariak neurri batetan hurbiltzen zituztela ezkerre eta EAJ. Hala baina hurbiltze hau aliatze taktikoa izan beharrean ordezkatzeko ahalegin bat zen, ezkerre ez bait zen hurbiltzen EAJra autonomiara baizik, baina asmo zehatz batekin, autonomiaren errebindikazioan jeltokideei aitzindaritzak kentzearenarekin. 1933. hauteskundeak ikus arazi zieten zenbateraino zegoen errotua autonomi gogoa euskal herriarengan, ondorioz 1936. hauteskundearen programan estatutuaren errebindikapena sartuko zuten. Halere hauteskundeak irabazi arren ezkerrek ez zuen presa haundirik izan estatutua aprobatzeko.

1936. HAUTESKUNDEAK

Hauteskunde hauei aurre egiteko EAJ egoera latzean zegoen, alde batetik eskumarekin harremanak hautsita zituela, eta, beste aldetik, ezkerrekin aliantzarik ezin zuelako burutu, ez baitzegoen bion artean lotura minimorik (Estatutua zen puntu

amankomun bakarria bion programetan) eta gainera ezkerre erreforma programa zabalago batez joaten bait zen hauteskunde hauetara. Hortaz EAJ izan zen bakarrik aurkeztu zen partidu bakarra.

Jelkideak bakarrik baldin badoaz hauteskundeetara, ezkerreko alderdiek, aitzitik, errepublikarrekin POUM-ekoekin eta Pestañako sindikalistekin F.P./a eratu zuten. Hauei atxekiko zitzaien Euskal Herrian ANV, ezker abertzalearen ordezkari bakarra. F.P.ren programa hitzarmen oso moderatuaren ondorioa izan zen, zeinak enfasi jartzen bait zuen amnistian eta Bienio Beltzeko zapalkuntzak sortutako kalteak kitatzean. Indarrean zegoen Konstituzioarekiko zeharo adeitsu(zuhur) agertu zen, Justiziaren independentziarekin bat zetorren orden mantentzea bilatzen zuten. Zerga erreforma apal bat jasotzen zuen programak, halanola nekazari txikien bizitza kondizionaleak hobetzera jokaraziko zuten beste neurri batzuk. Programan ere txiki eta ertaineko industria hala nola burgesi merkatari txikiarekiko kezka jasotzen zen.

Euskal Herriari zegokionez bi puntu berri sartu zituzten, Nafarroan foruen alde agertu ziren eta Hegoaldeko gainontzeko probintzietan estatutuaren erreibindikapena, Nafarroaren integrazioari buruz ez zuten bere burua definitu. Hau dena autonomiari dagokionez, bigarren puntu bezala nekazari txikiak ukitzen zituen neurri bat, Nekazal Errendapen Legeak sorrarazitako etxetikako botaketak (deshaucio), balio gabe utzi.

Eskuma baturik aurkeztu zen Euskal Herrian, Araban hala ere ez zuten batasun hori gauzatu eta CEDA eta Tradizionalistak bananduta egin zuten kanpaina. Autonomiaren aurka foruen berrezarpena proposatzen zuten.

BORROKA ELEKTORALA

J.L. de la Granjaren eritziz 1936.eko hauteskundeak Españaren historian eztabaidatuena izan ziren. Estatu mailan hauteskunde hauen ezaugarri nagusia borroka elektoralaren bipolarizazioa izan zen. Euskal Herria izan zen bipolarizazioa hautsi zeneko salbuespena. Hemen hiru bandatan banatuko zen borroka; ezkerre (FP) eskuma eta zentroa.

EAJ'k zentro politikoa osatzen zuen eta bakarrik aurkeztu zen, joera maioritarioari (koalizioak egitearenari) ez jarraituz, beraz bi aldeetatik erasotuko zaio Eusko Alderdi Jeltzaileri, zeren eta bere esistentziak mugatu egiten baitzuen eskuma eta ezkerrearen hedapen elektoral.

Lehen aipatutako afera historikoez ezina egiten zuten eskuma eta jelkideen arteko aliantza, biak konfesionalak baziren ere. Horrez gain Fentre Popularrarekin ezin batu zitekeen taktikoki, hauen gizarte-proiektu ideologikoa zela merio. Hala ere puntu amankomun bat zuten, omen: autonomiaren defentsa.

Honen ondorioz jelkidak bere propagandan beste bi bandoak identifikatzen saiatuko ziren, holan eskumak erabiliko zuen taktika bera erabiliz botoak irabazten ahaleginduko ziren. Slogan hauek erabiliko zituen EAJ'k:

- Ez eskumako kontrairaultza materialista atzerakoiari
- Ez ezkerreko iraultza materialistari
- (.....)
- Ez masoi antikatolikoekin aliatuta doan eskumari
- Ez Eleizaren etsai den ezkerreari

- (.....)
- Ez, katolikoa zelako, estatutua errefusatu zuen ezkerrari
- Ez estatutuari ezetz esan eta estatutua desagertarazten saiatu zen eskumari.
- (.....)
- Ez eskumatarren diktadurari
- Ez ezkertiarren iraultzari
- (.....)

Hortaz bi bandatan burukatu zen EAJ, azter ditzagun bi bandaekin erabilitako taktika ezberdinak.

EAJ eta eskumaren arteko borroka

1936.eko hauteskundeak Euskal Herrian txit esanguratsuak izan ziren erakutsi zutelako zenbaterainoko garrantzia zeukan boto katolikoak, boto hori bere osotasunean eskuratzeko EAJ eta eskumaren arteko borrokak aurrenekoen propagandan kutsu ultrakatolikoa eragin zuen.

Eskumatarren kanpaina gogor eta pozointsua izan zen, nunbait hori baitzen metodo bakarra Euskadin garrantzitsua zen zentro politikoa suntzitzeko eta horretaz aprobetxatzeko. Holan akusatuko zuten EAJ 1934.eko Urriko Iraultzan parte hartzeaz. Baina eskuma bere kanpinan ez zen hor geratzen gogorragoa zen eta zabalik utzi zuen errebelio militarren atea, nolabait abisu bat ezkerak irabaziko zuen kasorako:

"Fusil bat daukanak gorde dazala, (...) botoa gaurko arma da baina ez biharkoa, baldin eta Jaingoikoaren eta Espainaren etsaiak matxinatzen ba dira 1934.eko Urriari bezala."

Eskuma eta jeltzaren arteko borrokan EAJ'k abantail bat zuen; langileen artean eragina zuela ELA sindikatuaren bitartez, eskuma, berriz, arrotza zen giro horretan, eta Euskal Herrian irabazteko langileen botuak kontutan hartu behar ziren.

Borroka hain gogorra zen ezen eskumatarrek jatorrizko printzipio ideologikoak ahazten baizituzten, holan euskal ohituraren defendatzaile izan beharko zuten karlistek zenbait ohitureei ukio egiten zieten nazionalistek bere erritualan erabiltzen zituztelako. Holan abertzaleek aureskua erabiltzen bazuten besteek sardana edo jota kontrajartzen zieten.

Boto katolikoa eskuratzeko borroka honetan pauso garrantzitsu bat eman zuten jeltzaleek Erromara egindako bixitarekin. Euskal Eleizaren eskabide aurkezpena egiteko asmoz joan ziren Aita Sainduarengana, halaber honek eskumarekin aliatu beharra iradoki zien, beraz gurenda bat izateko prestatuta zegoena porroto bihurtu zen, aurrerantzean EAJ'k ez zuen bixita hori berriro aipatuko.

Eskuma kontrairaultzailearen dogmatismoak eta erligio eta politikaren arteko nahasmenak gogortu zuen borroka. Gainera diferentziak nabarmenak ziren bai gizarte proiektuari dagokionez eta bai autonomia arazoari dagokionez, ez da ahaztu behar eskuma Euskal Herrian, Estadoan bezala, espaniolismorik fanatikoen saltzen saiatzen zena.

Frente Popularra eta EAJ hauteskundeetan

Jeltzaileen programak hiru zutabe omen zituen Agirreren hitzetan: "Zibilizazio kristauaren alde", "Aberriaren Askatasunaren alde" eta "giza-justiziaren alde".

Generalizatuz esan daiteke jeltzaileen propagandak eskuma erasotu zuela gehien bat, eta ezkerrarekin enfrontamendua askoaz txikiago izan zela. Hala ere horrek ez du esan nahi F.P.a ez zela arrisku bat abertzaleontzat, ba zen bai. FP'k euskal autonomia defendatzeak bototan min haundia egin zion EAJ'ri, azken finez Estatuko Legebiltzarretan erabaki beharreko auzi bat zen, eta abertzaleak ez ziren hor maoria sekular izango, horri gehitu dakioke zenbait nazionaliten artean EAJ'k eramandako politikarekin zegoen ezadostasuna (ANV'koak kasu). ANV erakartzeko autodeterminazio eskubidearen defentsa aldarrikatu zuen F.P.ak.

Enfretamentu ahul horren arrazoitzat har dezakegu bion programen arteko zenbait kointzidentzi, esaterako biok jasotzen zituzten honako puntuak: "etxetikako botaketak" (desahucios) balio gabetzea, 1934.eko Iraultzan atxilotuen amnistia.

HAUTESKUNDEEN EMAITZAK

Hauteskunde hauen ostean Hego Euskal Herriko indar nagusia eskumak izaten jarraitu zuen, 200.000 bototik 187.500 bototara paseaz. Bigarrena EAJ izango da 167.500 botorekin, FP hirugarrena izan zelarik 162.766 botorekin.

Galerak edo irabaziak honako hauek izan ziren: (33ekoekin konparatuz)

- EAJ : 13.840 bo gutxiago
- Eskuma: 12.121 boto gutxiago
- F.P.: 14.002 boto gehiago

Beraz eta Beltzak esandakoaren aurka eskumak ez zuen galdu 55.000 boto ez eta horren laudena ere. Martin Ugaldek "Historia General del Pais Vasco" liburuan estimatuaren aurka EAJ'k ez zuen galdu 28.000 boto.

Parlamentariei dagozkien emaitzak hauek izan ziren:

alderdia	lekua	zenbat
<u>-33.eko haut.</u>		
F.P.	Gipuzkoa = 2	7
	Bilbo = 4	
	Araba = 1	
Eskuma	Nafarroan = 7	8
	Araba = 1	
EAJ	Bilbo = 2	9
	Bizkaia = 3	
	Gipuzkoa = 4	

Orain probintziaz probintzia boto joera analizatzea dagokigu.

BIZKAIA

Probintzialdea	1936	1933
EAJ	37641 (55)	39629 (57)
Monarkikoak	20389 (29)	19679 (28)
F.P.	10647 (15)	9668 (14)
Bilbo eta inguruak	1936	1933
F.P.	68004 (48)	62537 (45)
EAJ	42986 (30)	57244 (41)
Monarkikoak	29203 (21)	20084 (14)
Orotara		
EAJ	80627 (38,6)	96873 (46)
F.P.	78651 (37,6)	72205 (34)
Monarkikoak	45592 (24)	39763 (19)

Emaitz orokorrei begiratzen badiegu ikus dezakegu zenbait ezaugarri:

- EAJ'k 1933.an irabazitako zenbait boto polarizazioak irabazten dituela, holan EAJ'k 16000 boto galtzen badu, hoietakorik 6000 ezkerrera doaz nunbait eta beste 10000 eskumara.

- Bilbon ematen dela galerarik haundiena EAJ'kren aldetik, probintzialdean mantentzen delako boto gutzi galduz. Eskumak ezkerak baino boto gehiago irabazten ditu Bilbon, hala ere igoera horrek ez dio abagunerik ematen diputaturik lortzeko.

- Bizkaia bi zatitan banatzen dela, Bilbo eta inguruak eta probintzialdea, sektore soziologiko ezberdinak ziren erabat, lehenengoan, hiri populatu eta industrializatueta, F.P.'k nagusitasun osoa lortu zuen, herri txikietan EAJ batez ere.

Herriz herri honako hauek izan ziren emaitzak:

a) Probintzialdea:

63 herritan EAJ'k irabazten du eskuma atzetik duelarik hauen artean hiru herri haundi soilik (Lekeitio, Gernika eta Durango)

6 herritan EAJ nagusitzen da FP atzetik utziaz, kostaldeko herriak hauek

11 herritan eskumak aurrea hartzen die besteei, Enkarterrietako batzuk eta Arabarekin muga egiten dutenak

2 herritan (Galdames eta Balmasedan) FP'k irabazten du.

BIZKAIA

Probintzialdea	1936	1933
EAJ	37641 (55)	39629 (57)
Monarkikoak	20389 (29)	19679 (28)
F.P.	10647 (15)	9668 (14)
Bilbo eta inguruak	1936	1933
F.P.	68004 (48)	62537 (45)
EAJ	42986 (30)	57244 (41)
Monarkikoak	29203 (21)	20084 (14)
Orotara		
EAJ	80627 (38,6)	96873 (46)
F.P.	78651 (37,6)	72205 (34)
Monarkikoak	45592 (24)	39763 (19)

Emaitz orokorreari begiratzen badiegu ikus dezakegu zenbait ezaugarri:

- EAJ'k 1933.an irabazitako zenbait boto polarizazioak irabazten dituela, holan EAJ'k 16000 boto galtzen badu, hoietakorik 6000 ezkerrera doaz nunbait eta beste 10000 eskumara.

- Bilbon ematen dela galerarik haundiena EAJ'kren aldetik, probintzialdean mantentzen delako boto gutzi galduz. Eskumak ezkerak baino boto gehiago irabazten ditu Bilbon, hala ere igoera horrek ez dio abagunerik ematen diputaturik lortzeko.

- Bizkaia bi zatitan banatzen dela, Bilbo eta inguruak eta probintzialdea, sektore soziologiko ezberdinak ziren erabat, lehenengoan, hiri populatu eta industrializatueta, F.P.'k nagusitasun osoa lortu zuen, herri txikietan EAJ batez ere.

Herriz herri honako hauek izan ziren emaitzak:

a) Probintzialdea:

63 herritan EAJ'k irabazten du eskuma atzetik duelarik hauen artean hiru herri haundi soilik (Lekeitio, Gernika eta Durango)

6 herritan EAJ nagusitzen da FP atzetik utziaz, kostaldeko herriak hauek

11 herritan eskumak aurrea hartzen die besteei, Enkarterrietako batzuk eta Arabarekin muga egiten dutenak

2 herritan (Galdames eta Balmasedan) FP'k irabazten du.

b) Bilbo eta inguruak

b) Bilbo eta inguruak

1) Bilbo hiria.

FP'k ia distrito guztiak bereganatzen ditu alde nabarmenak atereaz bigarrenari, distrito aberatsetan monarkikoek irabaziko dute (San Vicente eta Diputazioa) eta Santiago jeltxide izango da.

2) Bilbo inguruko herriak

- herri haundi eta industrializatuek FP dute lehen indartzat (Barakaldo, Basauri, Portugalete eta abar)
- herri txikietan eta batez ere Nerbioi Ibaiaren eskuinaldeko herrietan EAJ izan zen indar nagusia.
- Orduña da hauen artean herri monarkiko bakarra.

ARABA

Arabaren emaitzak Bizkaiarekin alderatuz gero ezberdintasun nabari bat egartzen zaigu, Bizkaian boto antidemokratikoak gutxiengoa suposatzen badu, Araban, aldiz, hauteslegoaren erdia baino gehixeago da. Honek Altzamenduan bere ondorioak izango zituen. Tradizionalistak jarri ziren buru Araban, atzetik FP'k jarraitzen ziola. PNV eta CEDA hirugarren eta azkena geratu ziren hurrunez hurren.

Indar korrelazioak Araban:

Eskuma: (Tradizionalistak: 14146, %32,6; CEDA 8979, %20,6)

		23125 (52)	20718 (52)
FP	:	10025 (24)	7411 (19)
EAJ	:	9934 (23)	11525 (29)

Ikusten denez EAJ'k lehen postua galduko du Tradizionalisten eta FP'ren onerako, EAJ izango da botoak galtzen dituen alderdi bakarra, hauetako zenbait boto, nunbait, FP'era edo eskumara pasatu direlarik.

Hemen ere hiriburu eta probintzialdearen artean markatzen dira ezberdintasunak, baina indar korrelazio ezberdinez.

Ikus ditzagun, bada, emaitz hauek:

a) Probintzialdea:

53 herritan eskumak irabazten du, hauen artean Laguardia ta Laudio daude.

14 herritan EAJ'k irabazten du.

5 herritan FP'k.

Orotara prontzentaietan hauek dira probintzialdean emaitzak:

Oriol (Tradi.)	%37,4	CEDA	%18,
Landaburu (EAJ)	%25,7	Biguri (FP)	%17,8

b) Gazteiz

Hiriburuan emaitzak guztiz aldatuko dira, FP'k lortuko ditu hemen bere boto kopuru gehiena eta aurreneko postuan jarriko da, hala ere eskumatarrek batuta FP baino gehiago suposatuko dute, baina esan beharra dago ere indar demokratikoez eskuratu zutela boto guztien erdia baino gehiago, beraz, Gasteiz galduta, Iruñea izan zen Hego Euskal Herrian eskuinatarrek bereganatu zuten hiriburu bakarra.

FP ----- %33,3
 Oriol ----- %24,6
 CEDA ----- %23,7
 EAJ ----- %18,1

GIPUZKOA

Gipuzkoako datuei dagokienez probintzi honetan EAJ dugu nagusi, atzetik FP'k segitua, eta oso atzetik eskuma. Gipuzkoan hauteskundeen emaitzek zenbait ezaugarri dituzte:

A) Hemen indar demokratikoez Bizkaian baino indar gehiago daukate emaitzei gagozkielarik, eskumak hiru mila boto inguru besterik ez zuen lortu.

EAJ ----- 62117 (60) ----- 1933 ----- 59044 (46)
 FP ----- 40331 (39) ----- 1933 ----- 38895 (29)
 Eskuma ---- 3325 (1) ----- 1933 ----- 31925 (24)

Beraz ikusten denez, probintzia honetan EAJ'k igongo du, momentuko bere joerari aurka egingez. FP'ren igoera eskasa izango da, mila ta bosteun boto besterik.

B) Probintziaren beste ezaugarria bi errondetako emaitzen arteko joera aldaketa. Lehenengo buelta batetan indar korrelazioa nahikoa berdindua zegoen; ez dago aurrenekoaren (EAJ'ren) eta azkenaren (FP'ren) artean alda haundirik (10.000 boto). Bigarren bueltan FP mantenduko da gutxi gorabehera eta EAJ'k 13.000 boto inguru irabaziko du, eskumak 40.000 boto galtzen zuen bitartean. Honetatik ondorioztatu dezakegu:

- bigarren bueltan eskumaren hauteslegoaren artean abstentzio jarrera bat inposatzen dela.

- abstenitzen ez diren boto eskumatarrek EAJ'ra doazela.

Joera aldaketa honen zioak honako hauek dirateke:

- J.L/ de la Granjaren eritziz Eliz-hierarkiaren jarrera. Bigarren buelta egin baino lehen Gasteizko apezpikuak (Mugika) artikulatu bat argitaratu zuen PUEBLO VASCO eta DIA egunkarietan EAJ besteak bezain katolikoa joaz.

- lehenengo bueltan egokitutako erresultado kezkarriek boto erabilgarriaren aipostasuna sorraraziko dute, holan zenbait boto eskerrari kontra egin nahiean EAJ'ra pasatuko dira.

Bi faktore hauen konbinazioak probokatu zuen joera aldaketa hau. Honako hauek dira emaitzak:

	1) 43.694 (33)
Eskuma :	2) 3.335 (1)
	1) 48.911 (37)
EAJ:	2) 62.117 (60)
FP:	40.331 (39)

C) Hirugarren ezaugarria da, Bizkaian bezala, bisektore soziologikoen esistentzia. Halan ta guztiz ere herri txikien eta haundien arteko diferentziak erronda bakoitzean protagonista ezberdinak dituzte:

- aurreneko bueltan herri txikien nagusiagoa eskuma eta jeltokideen artean erdibanatuko da, hiriburua eta herri haundiena EAJ eta FP'aren artean banatzen zen bitartean.

- bigarren bueltan herri txiki gehienak EAJ'k eskuratuko ditu eta herri haundiak FP'k, esatebaterako: Donostia, Eibar, Irun, Pasaia, Hernani eta Beasain.

NAFARROA

Nafarroan orokorrean 1933.eko hauteskundeen egoera mantenduko da:

		1936
1933		
Eskuma :	111.442 (69)	107.396 (71)
FP :	33.759 (21)	30.301 (27)
EAJ :	14.799 (9)	13.865 (9)

Nafarroa zen, Hego Euskal Herrian, eskumaren feudoa, hala ere ez da ahaztu behar Altxamenduak nafar demokraten aurka eramandako errepresio bortitza. Eskumaren botuek besteen doblea suposatzen zuten. Eskumak garaile atera zen herri txiki ia guztietan, Erriberakoetan ezik (hor FP'k lortuko du nagusigoa). Herri haundi gehienetan izango da ere nagusi, Altsasu herri industrialdua izan zen salbuespena. Hiriburuari dagokionez eta arestian aipatu den bezala, Iruñea da Hego E.H.'an eskumak garaile ateratzen den hiriburu bakarra, hemen ere probintzialdean erdietsitako aldeari eutsiko dio neurri haundi batetan.

Emaitz elektorak alderdiz alderdi

A) FRENTE POPULARRA

Denetara 14.000 boto irabazi zuen, beraz, igoera ez zen izan, askotan esan den bezala, izugarrizkoa, gainera 1931.ean Bloke Errepublikar-Sozialistak lortutako arrakasta berdintzea ez zuen lortu. Gailendarik garrantziskoena Bizkaiko eta Gipuzkoako herri industrialduetan zen eskuratua. Horren kontrapisu bezala esan

programaren herrikoitasunak (amnistia, estatutua, deshauzioei ezetza eta abar) lagundu zion boto gehiago lortzen. Boto hoiek nazionalisteen artetik zetozen nunbait. Probintzia guztietan igoera %3'tik beherakoa da. Aipagarria da hiru hiriburuetan gainditu izana.

B) ESKUMA

Mantendu zuen gehiengoa lehen zuen tokietan. Gipuzkoan bigarren bueltan boto asko galdu zuen, 40.000 zehazki, hala ere beste probintzietan irabazitakoarekin konpentsatu zuen. Guztira 12.000 boto inguru galdu bazuen ere aurreneko indarra izaten jarraitu zuen. Horrez gain esan behar da bera izan zela lehen bueltan benetako irabazlea botoei gagozkielarik.

D) EUZKO ALDERDI JELTZAILEA

Aurreneko bueltan hauen izan ziren benetazko galtzaileak, 30.000 boto gutxiagoz. Gehien galdu zueneko zirkuskripzioa Bilbokoa izan zen (14.000). Bilbon galdutako boto gehienak eskumara joan ziren nunbait, holan Bilboko eta Santurtziko alkatetzak eskuetatik joan zitzaizkien. Probintzialdean behera joateak kupoa lortzea galerazi zion lehenengo bueltan. Araban 1.500 boto galdu zituen, Nafarroan mantendu zen eta galera guzti hoiaren kontrapisu bezala bigarren bueltan 13.000 boto gehiago bereganatu zuen Gipuzkoan.

KONKLUSIOAK

Zaila da argitzen zein den, 1936.eko Martzotik aurrera, Hego E.H.'an alderdi garrantzitsuena, botoei dagokienez EAJ da aurreneko partidua, kontutan hartzen ba dugu besteak koaliziotan aurkeztu zirela, beraz honetan arraioia izan lezakete bai J.L. de la Granjak eta bai Martin Ugaldek. Hala ere gizarte-sektore politikoak kontutan hartzen baditugu eskuma da boto gehien jaso duena. Halaber gure eritziz maioria hauek guztiz relatiboak dira zeren eta EAJ lehena bada partiduei dagokienez bere indarra kostako probintzietan nabarmen baita, beste probintzietan gutxiengo bat suposatzen duelarik. Eskumari dagokionez gehiengo absolutoa da Nafarroa eta Araban, baina kostako probintzietan ez du garrantzi handirik. Frente Popularra da lehena hiriburu eta herri haundi gehienetan eta hirugarrena probintzialdeetan. Ezin esan daiteke alderdi maiortario bat dagoenik Hego E.H.'an, hirupartidismoa da garai hartako egoera hobekien definitzen duena, indarrak oso parekatuak baitaude.

Euskal Herriko hauteskunde-mapa holan zegoen estrukturatuta:

- Bilbo, herri industrialduak gehi Nafarroako Erribera popularrak.
- bai Bizkaiko bai Gipuzkoako probintzialdeak jeltkideak
- Nafarroako eta Araba "eskumatarrak".

J.L. de la Granjaren hitzetan; euskal hauteslegoak Espñaakoaren joera berak jarraituko ditu, ezkerria eta eskuma, indartu eta zentroa ahulduz, baina euskal politikaren bereiztasunak beste egoera bat sorraraziko dute:

- bipolarizazioa ekidatzen da zentro politikoa (EAJ) sendotuta dagoelako.
- bipolarizazioa ezinezkoa dela egiaztatutik eta beste bi probintzien mapa politikoa ikusita Nafarroako eta Arabako eskumarraren jarrerak gogortzen dira.
- Hego E.H.'an ezkerria da hiruki politikoa parterik ahulena.

J.P. Fusiren eritziz 1933.eko hauteskondeekin konparatuz ezkereratze prozesu bat eman zen, azken finez 137000 boto gehiago jasotzeak ez bait du suposatzen ezkereratzea, baina igoera kualitatibo bat egokitzen da hiriburuak bereganatzen dituztela kontutan harturik.

OTSAILEKO HAUTESKUNDEEN ONDORIOAK

Hauteskundeek ostean Prieto arduratu zen Legebiltzarrean estatutua gestionatzeaz eta EAJ'rekin harreman onak gauzatzeaz. Estatutua berez labur eta apala izango zen, k asmo aldarrikatze bat baino ez zen izango, arazo zehatzetan sartzeke, konsensua ez apurtzeko asmoz, gainera euskal legebiltzarrari utziko zion garapen legislatiboa burutzeko ardura. Estatutu hau FP eta EAJ'ko moderatuen arteko konfluentziaren ondorioa izan zen. Jelkide moderatu hauen pentsakeraren arabera Euzkadi España demokratiko eta ez autoritarioaren barruan soilik izan zitekeen autonoma.

Uztailaren 18'an Otsaileko emaitzek bere ondorioak ezagutu zituzten, Araban eta Nafarroan. Nafarroan berehala kontrolatu zuten probintzi hau konspiratzaileek eta karlistez osotutako giza kopuru garrantzitsu bat jarri sublebatuen serbitzura. Honi buruz Beltzak munta handiko galdera eta erantzuna egiten du: frankisten eta karlisten ideologiak ez ba ziren horren baterakorrak... denborak frogatu zenez... zergatik eman zieten karlistek laguntza hain beroa militar sublebatuei?. Bere ustez bizimodu herrikoi eta tradizionala defendatzeko altxatu ziren. Hori bai, jakin gabe laguntzen ari ziren oligarkiak haiena bestelako gizarte proiektua defendatzen zuena. Honen errua buruzagi karlisteei leporatu behar diegu bere militantei ez baitzieten ezer esan.

Nafarroa Altxamenduaren zutabea izan bazen ez da ahantzi behar nafartar demokrata ugari erasoko zituen errepresio basatia.

Nafarroan eta Araban EAJ'ren jarrera izan zen oztoporik ez jarri baina ezta apoiatu ere, hala ere errepresioak bortizki eraso zituen jelkideak.

Kostaldekoko probintzietako hiriburu eta herri industrialduetan non demokratek irabazi baizuten Errepublikak ez zuen egoeraren kontrola galdu. EAJ'k berehala plazaratu zuen bere jarrera: Errepublikarekiko erabateko fidelotasuna. Jarrera honen bultzatzaile sutsuenetzat Manuel de Irujo jo dezakegu. 1936.eko Urria arte EAJ'ren rola gerran guztiz dskretoa izan zen.

Tradizionalistak aspalditik zeuden konspirazioa prestatzen hala ere gobernu errepublikarraren eta ginkortasun ezak eskaandaluzko maniobra nabarmen hoiek abortatzea galerazi zuen.

	ESKUMA		PNV-EAJ		FRENTE POPULARRA	
HERRIA	1933	1936	1933	1936	1933	1936
BILBO ETA INGURUAK	20084 (14,4)	29203 (21) +	57244 (41)	42986 (30) -	62537 (45)	68004 (48) -
BIZKAIA = Probintzialdea	19679 (28)	20389 (29) +	39629 (57)	37641 (55) -	9668 (14)	10647 (15) +
ARABA	20718 (52)	23125 (52) +	11525 (29)	9934 (23) -	7411 (19)	10025 (24) +
GIPUZKOA	31925 (25)	1) 43694 (33) + 2) 3325 (0,83) -	59044 (46)	1) 48911 (37) - 2) 62117 (60) +	38895 (29)	40331 (39) +
NAFARROA	107396 (70,8)	187584 (36) -	13865 (9,1)	14799 (9,2) +	30301 (20)	33759 (21) +
OROTARA	199775 (40)	187584 (36) -	181307 (31)	167477 (32) -	148764 (28)	162766 (32) +

BIBLIOGRAGIA

J. del Burgo: Conspiración y Guerra Civil

F.J. de Lizarda: Navarra Julio del 36

Jimez de Aberasturi (hnos.): La Guerra en Euskadi

Beltza: El nacionalismo vasco: 1876-1936

Batzuk (IPES): 1934 Urria: Genesis y organizacion, La comuna asturiana, La Revolución en Euskadi

G^a de Kortazar y Montero: Historia Contemporanea del Pais Vasco

J.P. Fusi: El Pais Vasco: pluralismo y nacionalidad

Koldo Sansebastian: Historia del nacionalismo vasco

Julio Caro Baroja: Historia general del Pais Vasco

Cillan Apalategi: Sociologia electoral de Gipuzkoa 1900-1936

Jose Luis de la Granja: El nacionalismo y la II Republica

Bibliografia horrez gain datuak ateratzeko honako egunkari hauek kontsultatu ditut: Euzkadi, El Liberal, El Pueblo Vasco, La Gazeta del Norte eta Noticiero Bilbaino.

**LEHENENGO EUSKAL-GOBERNUAREN
POLITIKAREN ANALISIA
(BOLETIN OFIZIALAREN ARAUERA)
(ITZIHAR AZUA)**

LEHENENGO EUSKAL-GOBERNUAREN POLITIKAREN ANALISIA (Boletin ofizialaren arauera)

1936. urriak zazpian lehenengo Euskal-gobernua osatu zen eta bi egun geroago, hots, bederatzian erakunde berriaren boletin ofiziala publikatzen hasi zen. Boletin hau ekainak hamazazpirarte egunero atera zen, bertan gobernu autonomoaren dekretu eta erabakiez gainera, Bizkaiko Diputazioaren erabakiak eta udaletxeen aktak argitaratu zirelarik. Gobernuaren ekintzei atxekituz, instituzio horren jokabidea dekretu eta orden hoietan nolabait isladaturik dagoelakoan boletinean oinarritutako azterketa hau burutu dugu (I). Hala ere, kontutan hartu behar da analisi nahiko mugatu bat dela egunkari ofizialean agertzen diren erizpideen baliotasun praktikoa aztertu gabe gelditzen baita. Bestalde, boletinaren iraupena hain denbora gutxikoa izanez gobernuaren funtzionamenduaren aspektu batzu ilun samar gelditzen dira, baina orokorrean gobernu horren barruko boterearen banaketa eta politikaren oinarritzko hariak agerian gelditu dira boletinaren horrietan.

Horrela, jakina bada lehenengo gobernu hau konzentrazio-gobernu bat izan zela, edo, askotan esan den bezala "konpromisuzko" gobernu bat, E.A.J.ren nagusitasuna eta "beti egotea" nahiko erraz hatzematen da. Izan ere, nagusitasun hau departamentuen banaketan argi agertzen zaigu bost departamentu garrantzitsuenak E.A.J.ren eskutik gelditu zirelarik: lehendakartzaz gainera, defentsa-departamentua, hazienda, justizia eta kultura, eta gobernazio-departamentua alderdi horri atxeki zitzaizkion, alegia, gerla egoera hartan indar nagusien kontrola suposatzen zuten administrazioaren arloak: gudarostea, bana, epai-boterea jeltzaleen kontrolpera pasatu ziren.

Gainerako departamentuak erizpide praktikoa batez banandu ziren PSOeri langileekin erlazionatutako sailak, hau da, lana, asistentzia soziala eta industria eskainiz, eta indar minoritarioei eragin gutxieneko departamentuak: merkatalgoa eta hornikuntza (I.R), osasuna (U.R), nekazaritza (E.A.E) eta "gorrienei" m P.C.koei, departamentu ilunena, lan-publikoak.

Banaketa honetaz gain E.A.J.ren nagusitasuna departamentuen dinamikan ere soma daiteke. Izan ere, sail aktiboenak hazienda, defentsa eta justizia, hirurogei dekretutik gora publikatuz, izan ziren. Berriz aktibitate gutxienekoak merkatalgo, hamairu dekreturekin, eta osasuna hamabostekin, izan ziren. Hau ez da harritzekoa kontutan hartzen badugu EAJk kontrolatutako departamentuek sarri askotan besteen kompetentziak bide batetik edo bestetik irentsi zituztela. Adibide bat baino gehiago aurkitu ahal da zentzu honetan: karburanteen kontsumoaren kontrolaren kasua, hasiera batetan kontrol hau lan publikoa departamentuari egokitu zitzaion, gero haziendara pasatzeko. Beste adibide bat exportazioena da. Hauek, merkatalgo departamentuak kontrolatu beharrean, haziendaren kontrolpean gelditu ziren. Industriaren erregularizazioa ere departamentu horren kompetentzia izan zen eta orokorrean haziendaren eskusartze hau nahiko agerian gelditzen da beste departamentu guztietan ordezkaritza bat izatea lortu baitzuen. Arlo guztiak kontrolatzeko joera hori komiteen antolamenduan ere nabari daiteke. Komite hauen funtzioa administrazioaren sektoreen bat koordinatzea izaten omen zen eta hortik justifikatzen da defentsaren ordezkarier agerpen errepikatua. Adibidez: industriaren komitean edo inportazioak kontrolatzeko sortutako komitean.

(I) Analisi hau oinarritzen da, 1982ean Deustuko unibertsitatean nire ikaskide birekin egindako boletinaren azterketan: "Boletin oficial 1936-37" (M. Paz Balague, Javi Rabade, Itziar Asua)

Beste kasu batzuetan defentsaren ordezkari beharrean haziendakoa agertzen zen. Esate baterako, pensioak administratzeko sortutako komisioan asistentzia sozialaren ordezkariekin batera, haziendarenak parte hartu zuten.

E.A.J.ren nagusitasun honek ekarritako zuzenezko ondorioa, alderdi horren erizpideen islada gobernuaren jokabide gehienetan izan zen eta beraz, politikaren hari nagusiek E.A.J.ren intereseekin koinziditu zutela esan daiteke. Nagusiki hari edo ardatz hauek bi izan ziren: alde batetik orden publikoa mantentzea eta orden publikoa esaten denean, noski, ikuspuntu atzerakoi edo kontserbador batez interpretaturik, eta bestaldetik ahalik eta autogobiernoren maila altuena lortzea. Aztertuko ditugu, hortaz, Euskal-gobernuaren politikaren aspektu bi hauek boletinak ematen dizkigun datuen arauera.

1) Orden Publikoaren obsesioa:

Orden Publikoa mantentzearen obsesio hau maiz azaltzen da Boletinean. Ekintza praktiko mailan borondate hori zentzu bitan hildotuta gelditzen da: Euskal Gobernuak "normalitatea" mantentzea deitzen duena eta beste indar politikoak kontrolpean edukitzea. Lehenengo puntuari gagozkiolarik, behin baino gehiagotan aipatzen den "normalitatea" mantentze horren helburu nagusia egitura sozio-ekonomikoaren iraupena zaintzea da. Izan ere, eta beste lurralde errepublikarretan gertatu zenaren kontra, Euskal Gobernuaren menpeko herrialdeetan inkautazio eta nazionalizazioak eskasak izan ziren eta bakar bakarrik gerla egoeragatik behar beharrezkoak izan zirenak burutu ziren. Konkretuki Boletinean agertzen diren bakarrak fakzioso oligarken jabegoei (finkak gehien bat), bakaladeroei (euskal armadaren gunea osatuko zutenak), garraioei, eta espektakuloei datxezkie. Dena den azpimarratu behar da garraioen inkautazioa Lan Publiko sailak, P.C.E.ko ordezkariak zuzendutakoa, burutu zuela, eta espektakuloena berriz Asistentzi Soziala sailak, P.S.O.E.ren eskuetan zegoena. Industria arloan militarizazioa egon bazen ere, bakarrik gerlak exijitzen zuen neurrian izan zen eta sarritan produkzio zibila eta funtzionamendu normalaren mantentzea Gobernuaren helburutzat agertzen da. Egitura pribatuak, beraz, zaindu nahi dira eta orokorrean jabego pribatuaren kontrako ekintzetan Gobernu oso uzkur agertzen da. Batzutan, sektore baten kontrola beharrezkoa izatekotan, nazionalizatu barik, zeharkako bideak jarraitzen dira. Hau da, adibidez, bankaren kasua. Izan ere banketako konsejuen konposizioa erregulatzerakoan, konsejero gehienek izendapena haziendaren eskuetan gelditzen da (Konseju hauek hurrengo erara osatu ziren: akzionisten arteko sei konsejeroak hazienda departamentuak aukeratuko zituen, sindikatuek -ELA eta FTC- lau aukeratzeko eskubidea zuten eta bezeroen artean bi haziendak izendatutakoak). Honekin egitura pribatua mantenduta ere, gobernuak sektore hau kontrolatzeko oinarriak ipintzen ditu. Jarrera atzerakoa ere komite desberdinen konposizioan hatzematen da, patronalaren ordezkariak langileena baino nagusiago izanik ia kasu guztietan eta beti CNTren partizipazioa beste sindikatuena (ELA-UGT) baino mugatuago agertzen da.

Orden publikoaren kontzeptu honekin beste indar politikoak kontrolatzeko eta jokuz kanpo gelditzeko neurriak erlazionatu ahal dira. Hasieratik erreflejatzen da joera hau, defentsa juntei konpetentziak kendu eta alderdiak kontrolatutako udaletxei pasatzen zaizkionean. Gero gerla aurreratuz joan zen neurrian eta gehien bat gerlak beharturik udaletxeen eginbeharrak ere gutxitu ziren, gobernuaren eskuetan zentralizatuz.

Bestalde, kontrol hori inkautazioei buruzko neurrietan ikusten dugu, azpimarratzen baita nola erakunde edo indar politiko-sindikalek ezin dute inolako inkautaziorik burutu, gobernuaren baimenik gabe.

Aipatu behar dira, gainera, "orden publikoa" mantentzeko sortutako aparato poliziala: zihurtasunaren zuzendaritza orokorra, ertzaina, itsas-polizia, trenbide-polizia..... Ertzainak konkretuki izan ziren espetheen defendatzaileak iraultzaileen eta herri haserretuaren aurrean. Hau da, esan daiteke EAJk eta honen tresnak, euskal gobernuak, nolabaiteko dikearen moduan jokatu zutela radikalen kontra. Zentzu honetan, gogoratu behar da nola Agirrek betoa egin zion CNTren sarrerari Euskal Gobernuan. Fakzioengoanako jarrera berriz nahiko lehuna agertzen zaigu: zigorrak ez ziren bat ere gogorrak izaten eta bakarrik kasu oso nabarietan heriotze-zigorrak aplikatu ziren. Boletinean zehar gainera zenbait indulto eta zigor konmutazioak agertzen dira eta martxoan amnistia orokor bat ematen da (1936-ko uztailak 15a baino lehenagoko delitu politiko eta sozialetarako). Bestalde, kasu ez grabeetan behintzat, askotan atxilotu beharrean zigor pekunarioak aplikatzen ziren.

II) Politika abertzalea

Errepublikarekiko joera gero eta autonomoago gobernuaren politikaren beste hari nagusia izan zen. Gerlaren abagadunea aprobetxatuz, Estatutuan agertzen ez ziren konpetentziak desarrolatu ziren batez ere defentsa eta hazienda-sailetan. Bilakaera hau urtarilatik aurrera nabaritzen da bereziki, baina hil hori baino lehenago neurri batzu aipa daitezke: Urria eta azaroaren artean Guardia zibil eta guardia de asalto direlakoak disolbatu egiten dira, ertzaina sortuz. Azaroan ere Euskal Herriko gurutze gorria sortzen da, Estatuaren erakundetik banatuz. Hurrengo hilean, abenduan, Santander, Asturias eta Euskal Herriko hornipen komitea disolbatzen da eta Euskal Herriko hornipen komitea sortzen da. Hil horretan ere, errepublikatar iparraldeko gudalostearen buruzagiekin hainbeste istilu eragin zuen Euskadiko gudari Akademia jaio zen.

Urtarilatik, prozesua intensifikatu egiten da, Euskal Gobernuak, estatutuaren muga gaindituta, ia independentzia total batez jokatzeko duelarik. Horrela urtarila eta otsailaren artean Euskal Herriko epaitegi ekonomiko-administratiboa, Estatuaren epaitegitik inolako lotura barik, sortu zen, eta pixka bat beranduago Bilboko entzutegia, epaiak gobernuak izendatu zituelarik.

Otsailan, berriz, hazienda-sailak Euskal Gobernuaren inskripzioarekin pezetak bat eta bitako txanponak akufatzen hasi zen (Heliodoro famatuak) eta apirilean nolabait aintzinako "pase forala" berpizten da, Euskal Gobernuak gobernu zentralaren orden guztiak Euskal Gobernuaren izenpea behar zituztela deklaratu zuenean. Maiatzan, Apirilean antolatutako Euskal Herriko gudaloste erregularra eta iparraldeko gudalostea Agirreren zuzendaritzapean elkartu ziren eta Euskal Herriko epaitegi militarra sortu zen.

Jokabide honek, batzuetan frikzioak sortu zituen errepublikaren gobernuarekin eta batez ere iparraldeko gudalostearen buruzagiekin, baina mementuko egoerak bultzatu zuen prozesu hau.

Esandakoaz gainera EAJren pentsamoldea boletinaren beste aspektuetan ere isladatuta ikus daiteke: erredaketan, dekretu konkretu batzuetan.... Erredaketaren bidez, adibidez, aranismoaren eragina lege batzuetan hatzematen da: "superacion de nuestras

aventajadas características raciales" edo "conservar por medio de la ciencia higienista, lo mas pura y robusta posible fuera de las taras sociales y patologicas a esta raza que ha podido llegar hasta este siglo" tamainako esaldiak noizbeinka agertzen dira.

Erlijioaren pisua ere dekretu konkretu batzuetan ikus daiteke: eliza eta erakunde erlijiosoen inkautazioak expresoki debekatzen dira eta hasiera batetan errepublikaren eratakia jai erlijiosoei buruz errespetatzen bada, gerorako Euskal Gobernuak aldaketa batzu egin zituen (adibidez bariku santua deskantsu eguna deklaraturaz).

Kultura mailan euskerazko irakasleen eskolaren sorrera eta medikuntzaren fakultatea fundazioa aipatu behar dira. Fakultate hau sortzerakoan, etorkizuneko euskal unibertsitateaz hitz egiten da, eta proiektu hori aztertzeke komite bat osatu zen.

Ondorio bezala, EAJren nagusitasuna, beraz, ukazina agertzen zaigu, alderdi honek gobernuaren politikaren hari nagusiak zuzendu baitzituen, alderdikoak ez ziren beste konsejeroei bigarren mailako eginbeharrak utzirik eta hauen jokabidea kontrolatuz. Hala ere departamentuen barruko antolamenduetan desberdintasun nabariak ikusten dira, beharbada ideologia desberdinen isla direnak. Adibidez lana, kultura eta nekazaritza departamentuen barruan osatutako konsejoen konposizioa aztertzen badugu, boterearen erabiltzearen konzepzio desberdinak azaltzen zaizkigu: lanaren departamentuan, PSOEn eskuetan zegoelarik, sindikatuak aukeratutako hamar langilez (4 UGT, 4 ELA eta 2 CNT), hamar patroiz, 3 kooperatibistez eta departamentuak izendatutako zazpi partaidez osatu zen. Kultura sailaren kasuan, EAJ-k kontrolaturik, konsejuaren partaideak Leizaolak aukeratutako hogeitamar pertsona izan ziren. Eta berriz nekazaritzaren departametoan (EAEren menpe) konsejua nekazal sindikatu bakoitzetiko bi ordezkari osatu zen.

Bukatzeko eta lehen esandakoa errepikatuz oso argi agertzen da EAJren nagusitasuna eta nagusitasun hau zela medio gerla garaian oso prozesu berezia bilakatu zen euskal gobernuak menperatutako lurraldeetan. Izan ere, EAJren jokabideak iraultza sozio-ekonomikoa galera zuen alde batetik, eta bestaldetik nolabaiteko iraultza politikoa, edo behintzat eten politikoa, bultzatu zuen, autogobernoa gerlaren egoerari esker maila altuenetara heldu baitzen.

PRENTSA, INTELEKTUALAK ETA KAPTAZIO
PROZESUA
(ANTTON AZKARGORTA)

PRENTSA, INTELEKTUALAK ETA KANPTAZIO PROZESUA

Gizarte konkretu bakoitzaren zerbitzuan dauden intelektualak dira, agintzen duen klasearen interesen arabera, ezagutza desberdinak sistematizatzearen arduradunak. Garai aurrerakorretan, intelektualak dira berria aurkitu eta sistematizatzen dutenak.

Bestalde, ezagutza orok muga batzu ditu, hau da, sistema batek ez du aurkitu nahi kaltegarria gerta dakioken egirik; eta horrela, berria eta heterogeneoaren bat bateko sartzak zapaltzen ahalegindu arren, berria agerian azaltzen denean, intelektualak sartzen dira jokoan, sistema hobetzeko arrakalak estali nahirik, sortu den berria ahalik eta ahulen sistematizatu eta orden zaharrean integratuz. Esandako hau pentsa ahal izateko, honako kategoriak erabili beharko ditugu: Sistema bere ezagutza ahalmenean agortua -Sistema agortua- beraz, eta Elementu Berrien bat bateko agerpena, hauek sistema hausten saiatuko direlarik.

Zaharra, berriaren elementuak kaptatuz indartzen saiatzen den intelektualaren zeregina funtsezkoa da gaurko espainiar Estatuan eta antzeko gizarteetan. Eta une honetan, kontzeptu berri bat azaldu beharrean aurkitzen gara: klase meneratzaileek, betetzen duten tokia medio, eta intelektualen bitartez ezagutzaren alorra menperatzen duten neurrian, beti kaptatzen dute meneratzailearen posizioan produzitzen ez den ezagutzaren zerbait. Hala eta guztiz, kaptatzen den ezagutza-indar horretaz, gauza bi esan behar dugu:

Alde batetik, desantolatuta eta proiektu barik dagoenean, bere ideia ia guztiak sistemak, bere posizio meneratzailetik, fagozitu egingo ditu, horrela indar berriak hartuz. Gogora ditzagun preso arruntak erreboltak, mugimendu anti-psikiatrikoak, burruka antinuklearra Estatuko beste lurraldetan, OTAN-en aurkako kanpaina Estatuko toki gehienetan.... Mugimendu horietatik indarra atera zuen klase meneratzaileak, lege burges, liburu, artikulua, txosten eta inbentariotik gorpuztuz. Kaptazioa amaituta dago jadanik. Eta nabaria da mugimendu haiek bultzatu zituztenen asmo eta esperantzak, guztiz salduta gelditu direla. Prozesu horretan, intelektualen lana funtsezkoa izan da.

Baina aldez, berria, lokarriturik edo proiektu batekin agertzen denean, eta proiektu horrek autobaieztapena, bilakaera eta are gehiago, posizio meneratzaileak lortzeko borondatea duenean, kaptazioa ia ezina bihurtzen da. Hala ere, ezin du inork ukatu indar berri horrek, beste indar menderatzailearen menpean dagoen bitartean, gelarik dituela; bere pareterik ahulenak kaptatuak izaten dira. Nolabait "Reinsertatu" edo "Rekonbertitua" izan direnen kasua da, edota gertaera importateetan (Konstituzioaren edo OTAN-en erreferendumak, edo Lemoizen aurkako burruka, adibidez) galtzaile atera diren proposamen zentralista eta burgesei laguntza/botua eman dietenen kasua.

Gauzak horrela eta indar berriak bere osotasunean kaptatzea ezina denean, kontserbazioaren beste elementua jartzen da indarrean: errepresioa. Eta azken honen ezarpena izango da hain zuzen ere, indarberrien baloia eta ahalmenaren frogak. Errepresioak forma desberdinak har ditzake mugimendu berrienganako:

1. Marginatzen, baztertzeko, ignoratzen saiatu edota,
2. Desprestigiatzen saiatu, biraoen eta adjetibo negatiboen bitartez edota,
3. Aparailu errepresiboa garbi eta gordinki erabiliz.

Argitu behar dugu dena den, errepresioaren hiru faseak ikusi baditugu ere, praktikan aldi berean ematen direla, tartekatuz eta betiere, Euskadin esaterako, berria eta sistemarekiko (oraingo Estatuaren ideia unitaria adibidez) heterogeneo dena suntsitu asmoz. Guzti honen paradoxa hau da: sistema barruan integratu nahi dutena (eta gauzak dauden bezala guztiz ezina da: bietarik batek zeharo aldatu behar luke eta) errepresenta ezina dela eta beraz, ausentea sistemaren logikan, eta hala eta guztiz ere, sistemaren mugatzailea da eta beti dago presente sistemaren egintza eta ardura gehienetan. "Sindrome (Sintoma) del Norte" delakoa ez dute soilik poliziek nozitzen, dena kutsatzen du. Egun, eta aspalditik, Madrilgo gubernu guztien Barne zein Kanpo politikaren arazo klabea da, eta egunero frogatzen dezakegunez, Estatu osoko prentsa eta komunikabideetan gai konstantea. Nahiz eta azken hau aldatzeko saioak izan diren (1) ez dute arrakazta handirik izan.

Bestalde, beharrezkoa iruditzen zaigu azpimarratzea kontsebazio-indarrik ez dagoela, baizik eta kontserbazio-aparailua. Indarra beti dator berria, heterogeneoa denari lotuta, eta kontserbazioa aldiz, aparailu, sistema, egitura. . . Estatuari lokarrituta.

Behin eta klase meneratzaileak kontrako indarra intelektualen bitartez kaptatu eta gero, ezagutza-modu bezala inposatzen dio gizarte osoari, berarena balitz bezala, dauzkan medio guztiak erabiliz: politikoak, kultur alorrekoak edo ideologi-mass-medietakoak.

Laburtuz, kontsebazio teknikak bi bide ditu: kaptazio prozesua eta errepresio teknikak. Eta honek frogatzen digu Espainiako gaurko sozial-demokrazia konkretuki, gai dela bere lekua ez den posizioan produzitzen den ezagutza-indarraren zerbait kaptatzeko, funtsean intelektualek egindako balorazio eta sintesiekin baliatuz. Dena den, PSOEek gaur, eta kaptazioak Euskadin espero zuten emaitzarik ematen ez duenez gero, errepresio hutsa jarri du lehen planoan. Hala ere, ez ditu horregatik kaptazio-prozesuaren lanak abandonatu, eta prezeski komunikabideetan dute toki pribilegiatua aipatu lanok, kontrako indarra etengabe ahuldu nahiean, gero asimilatu ahal izateko.

Zenbat literatura egin da Pariseko 68ko Maiatzarekin, hark porrt egin ondoren? bai horixe, bestela ezin da, dominatu gabeko indarra garratza izaten bait da. Zenbat produzituko lukete Espainiako intelektualek, kaptazioari muzin egiten dion Euskadiko prozesuak porrot egingo balu? Askok, orain baino askoz ere gehiago, seguru. Amai dezagun puntu hau Henri Lefebvre-k egiten duen aipamen batekin. Aipamen honen bitartez, aipatutako prozesua ezagutzaren teoriaren barruan kondentsatu, eta frogatu egingo dugu nola jokatzen duten beren burua "arrazoiaren zerbitzari"tzat duten horiek errealtate menereaizinarean aurrean: "Meyerson-ek ("Identité et réalité"n batez ere) errealitate du arrazoiak soilik identitate edo identifikazio forman datzala, eta burrutkatzen dela erreala -horretarako prest ez dagoen arren- forma horretan sar dadin" (2).

SAVATERREN KASUA

Goian deskribatutako prozesua, hain fruitukorra eta polifazetikoa den Savater jaunak Estatuak komunikabide inprimatu inportanteenean ("EL PAIS o la referencia dominante" (3)) aurten idatzitako artikuluetan segitzen saiatu gara.

Ez da gure asmoa testu desberdinen azterketa exhaustibo bat egitea zeren ez bait da hau horretarako tokirik egokiena, ez eta lan honen helburua. Savaterren antzeko

postulatuetatik egindako edozein analisi, gai beraren bariazio anitzetan gera zitekeenez, hasieratik bertatik beste toki batetan kokatu gara, egiazko interpretazioa egin asmoz (4) eta ez parafrasi hutsa. Betiere, beste toki batzutatik interpretatzeko aukera ere zabalik uzten dugularik.

Gure kritika postulatuetan diferenteetan oinarritzen da, idazle donostiar/madrildar proliferazioaren postulatuekiko antagonikoetan maiz. Intelektual horrek prentsaren bitartez betetzen duen egiazko funtzioa agerian jartzea eta bere diskurtsoa mugitzen duen egiazko logika aztertzea dira gure helburuak.

Ikus dezagun nola moeta desberdinetako gertaeren aurrean, horiekin beti "problema vasco" delakoa lotuta dagoelarik, edo berak nola edo hala konektatzen duelarik, etika irakaslearen lan ia-editorialista (gero zehatzago ikusiko dugun estilo berezi baten bitartez) gobernuari orientazioak edo aholkuak ematera -sistema indartuz-zuzentzen den. Artikuluotan, gobernuari berria kaptatzeko orientabideak eskaini, edo ustez berriaren puntu ahulak zeintzu diren erakusten dizkio; hark, erne ibiliz gero bederen, bigarren momentu batetan suntsitu eta integra ditzan.

Argitu dezagun, kaptazioaz mintzatzen garenean, ezagutza prozesu berrietaz ari garela. Reinserzioa deitutako dugu ordea maila subjektiboan burutzen dena, etika eta proiektu subjektiboa ezabatu ondoren. "...quizá el crecimiento electoral de Herri Batasuna que tanto alarma a algunos sea de lo más positivo: cuanto mayor peso civil y político tenga esta coalición abertzale, menos tendrá que limitarse a servir de oficina de relaciones públicas de ETA" ("Lo malo de Euskadi". El País, 86 ekainak 28. 11. orr. Opinión).

Esan genezakeen, laburtuz, artikulu horren tesi nagusia hauxe dela: Herri Batasuna joko instituzionalean sartu behar dela ETAk bere oinarria gal dezan. Helburu honekin hain zuzen ere: "...que el conservadurismo establecido -que es lo malo de Euskadi, como lo ha sido durante tanto tiempo del resto de nuestro conjunto estatal- empiece a resquebrarse por un lado" (ibidem).

Savaterrek defendatu antzeko posizioak mantentzen dituzten espainiar Estatuko filosofo zein intelektualek (gehienak bestalde) argi dakusate daukaguna kontserbatu egin behar dela. Eta areago oraindik, boterea gestionatzen duena gobernu sozial-demokrata bat den unean, eta berarekin harreman ezin hobeak mantentzen diren bitartean. Eta zer da daukaguna? bada Libertateak, Mendebaldeko Pentsamendua eta Gizakiaren Eskubideak. Horrela, abstraktuan. Beste modu batera esanda, horien pentsamendu politikoaren funtsa, da eta izan da, praktikan, Mendebaldeko Europako forma parlamentarioarekiko atxekidura, eta erradikalismo ororen zein esentzia politikoaren errenuntzia.

Erreflexio moeta honek, demokrazia parlamentarioaren birtuteak, hobetu daitekeen baina funtsean ona den Estatua pentsatzera daramatza, ezinbestean.

Savaterrek heterogeneoari zuzentzen dizkion epitetoak, eta berak "utopiak" (moeta guztietako marxismo-leninismo-tatalitarismoak) deitzen dituen horiei dedikatzen dizkien kalifikatzaile batzutan iraingarriak, eklektizismo antzeko zerbaitekin laguntzen ditu. Gobernuari eskaintzen dizkion kritikak beti dira azalekoak eta ñabarduraz beteak, baina kontrajartze bigun horrekin bere kaptazio proiektua justifikatu eta sinesgarriagoa egin nahi du. Gobernuari, estrukturalki politikoa denari, egiten dion kritikak ez du inoiz gaintzen politikoaren teoria liberalarenganako itzuli huts eta sinplea.

"¿Hasta cuándo seguiremos padeciendo en Euskal Herria los arrechuchos cíclicos de la carlistada? Hasta cuándo los tibios intentos de racionalización democrática del Estado español seguirán tropezando contra el escollo oscuro, ayer comunión tradicionalista y hoy nacional-leninismo, no menos eucarístico?" ("Gerra de la paz". 86ko abuztuak 1a 7. orr. Opinión).

Ikus batzuei eta besteei zuzentzen dizkien kalifikatiboen desoreka nabaria. Honelako adibideak zenbat nahi agertzen dira aztertutako artikuluetan: "Francamente, si el remedio contra las insuficiencias de la social-democracia va a ser uno o otro tipo de leninismo, virgencita mía, que me quede como estaba..." ("La izquierda: ¿de parte de quién? 86ko maiatzak 3. 9. orr. Opinión). Ikus dezagun beste hau: "A la izquierda del Gobierno, en cambio, hay mucho de abandono... pero la campaña anti-OTAN ha hecho salir por el sumidero demasiado ambiciosillo que ahora es antimilitarista, porque por alguna mata de habas hay que trepar hacia la Moncloa; demasiado ideólogo panfilo-subversi-vo (sic) escapado de algún mal cómico de los años sesenta; demasiado prosoviético de los que están ahora contra los bloques, pero añaden que un bloque es agresivo y el otro, el pobre, solo defensivo; demasiado pacifista de los que excusan la bomba mataniños o el tiro en la nuca al jubilado como gajes necesarios de la autodeterminación de pueblos que, casualmente solo ellos representan..." ("El referendum de Aquiles Talon" 86ko otsailak 9. 12. orr. Opinión). Hemen duzue, ezin hobeki, Savaterren ustez PSOEren ezkerrean dagoen guztiaren sintesi aparta. Ez du komentariorik behar.

Ikus dezagun bestalde, filosofo kaustikoak zer dioskun Gobernuaren jarreraz aipatu artikulua berberean, apur bat lehenago! "Y sin embargo, yo hubiese podido votar si en el referendum ¿Por qué? Sencillamente, para apoyar al Gobierno a salir del berenjenal en que se encuentra metido. Pues, pese a todo, es el único gobierno no explícita y agresivamente derechista bajo el que he vivido y la única promesa de una reforma viable..." ("El referendum..." ibidem).

Azken bi aipamenak atera ditugun artikuluari buruz, teoriarik ezetzaren alde agertzen zena, eta aspektu desberdinak neurtu ondoren, esan behar dugu artikulua horrek ez zuela inondik inora ezetzaren aldeko jarrera defenditzen. PSOEren aldeko aitzakiak eta kritika oso epelak ikusiz; ezetza eta abstenzioaren aldekoen kritika suntsigarria zein iraingarria ikusiz, soilik gelditzen zaigu gure filosofoaren "alternatiba". Eta hau benetan indargabea, unipersonala, burutezina eta utopikoa (hau bai dela benetan utopikoa!) izanik, betetzen duen funtzio bakarra Savater diskulpatzea da, horrela bere intelektual lana "nolabaiteko" independentziarekin betetzen segitzeko moduan gelditzen omen delarik.

Aipatu artikulua, beste asko bezala, zeraren kontradibide argia dugu, hots, eritziak prentsan, "argumentazioaren bidez ekiten duela eta manipulatzaila denik ezin liteke esan, beraren kateatze diskurtsiboa explizitoa bait da eta ez du asmorik ezkutatze ahaleginik egiteko. Besterik litzateke, konbintzentea den ala ez..." (5)

Bestalde, arestian esan denez, Savaterrek sistemari zuzentzen dion kritikak ez du sekula gaintzen politikoaren teoria liberalenganako itzuli huts eta sinplea. Kant-en "La paz perpetua" liburuaren aipua eginez eta PSOE kritikatu, honela zioen: "Yo puedo concebir un político moral, es decir, un político que entiende los principios de la habilidad política de modo que puedan coexistir con la moral, pero no un moralista político que se forje una moral útil a las conveniencias del hombre de estado". ("El referendum de Aquiles Talon" 86ko otsailak 9. 12. orr. Opinión). Beste artikulua

batetan, itxuraz kontraesanguratsua den argumentoa azaltzen du: "Pero actualmente reclamarse publicamente de la ética viene a ser solicitar el reconocimiento de una integridad personal y una insobornable buena intención allí precisamente donde lo que cuentan son los resultados; y, francamente, yo no quiero que los políticos me aseguren que son buenos, sino que me demuestren que son buenos políticos". ("La izquierda: ¿de parte de quién?" 86ko maiatzak 3. 9. orr. Opinión).

Baieztapen honetan Savaterrek gaur egungo etikatzat, etika pragmatiko-burgesa azaltzen du. Étika horrek Kant du jatorri eta oinarri. Eta marxismoari, zein teoria komunista zaharrei kritika eginez, Kant ultramoderno gisa aurkezten digu. Eta noizean behin, entzulegoari begira, hasiera-hasieratik posibilitaterik gabekoak dakizkigun alternatiba hutsalak planteatzen dituenean, "...a estas alturas no tengo prisas en llegar a ser muchos". ("La izquierda..." ibidem) beraren projektua finkatzeko oinarri sozial minimorik ez daukanez, ez eta edo praktikara eramateko behar den indarririk ere, pentsamenduaren ariketa erretoriko soil bezala agertzen zaizkigu alternatibok. Eta bestalde, berak apoiatzen duen politika ofizialetik ez da gauza handirik aldentzen: "Desde luego, creo que la ética se ocupa de la legitimación final de las acciones humanas, e incluso soy capaz de un -moderadísimo- movimiento de simpatía hacia ciertas formas de impulso utópico, tales como los que Ernst Bloch nos describe en sus mejores momentos". ("La izquierda..." ibidem). Beste artikulua batetan, gure kide hau ez da Leninen obra baten tituluaren errepikapen etengabe eta etengabeaz asetzen, bere ustezko projektu "berri" horietariko bat proposatzen digunean: "Las dos tareas esenciales de ese nuevo ¿quéhacer? son el antimilitarismo y la puesta a punto de una nueva concepción del trabajo no meramente productivo, sino ocupacional y de plenitud personal". ("El Referendum de Aquiles Talon" 11. orr.).

NIHILISTAREN ERAKARGARRITASUN GOXOA

Savaterrek prentsa artikuluetan arretaz begiratzen duen aspektuetariko bat, artikuluen hasierak eta amaierak dira. Diskurtsoaren gainontzekoan ez da gauza bera gertatzen: argumentazioa egilearen joera emotiboen arabera izaten da, bere erara egina, idazkera prozesuak berak bideratuta. Beste arrazoi askoren artean, ikuspuntu periodistikoari dagokionez, hasiera eta amaiera diskurtsoaren osotasunean nabarmendurik daudela aitortu behar dugu. Hasiera, irakurketan murgiltzera deitzen duelako, eta amaiera, artikulutik hartutako azken eta inpresiorik hurbilena delako, eta gainera, aurrekoaren monotonia hautsi beharrean dagoelako. Hasierak aipu eruditoren sostengatuak izaten dira; amaierak bestalde, epatanteagoak izaten dira, zeharkako irteerak dituela askotan. "Lo malo de Euskadi" deitu artikuluan, euskal zine proiektzio batekin hasi, eta honek, euskal "arazoa"ren bere ikuspuntua azaltzera darama; eta, azkenik, arazoa konpondu egin behar dela, "...aunque sólo sea para que mejoren nuestras perspectivas cinematográficas" esanez amaitzen du.

Gainontzeko testu zatiei dagokienez, hasiera eta amaierak baino askoz ere irregularagoak izaten dira. Tartekatzen dituen aipu erudito ugariak, gaiak exhaustiboki tratatzen dituelako itxura ematen dute. Errealitatea ordea, bestelakoa da. Erreferentzia batzuetatik besteetara salto etengabeek ez dute ustezko ardatz logiko argumental baten koherentzia sostengatzen. Erraztasun berberaz, Marx zein Kant aipatzen du, nahiz Husserl edo Spinoza, exhibizio erudito antzeko zerbaitetan bailegoen, aipaturiko autore nahiz ideietan oso gutxitan sakonduz. Honen ondorioz, aipu batzu besteekin lotu behar dituen testua ilun samar agertzen zaigu sarritan, eta beraz, kritziaren anbiguotasunak

ageri-agerian azaltzen zaizkigu. Puntu ilunok, gure ustez, Savaterrek berak ere ez ditu argitu nahi. Beraren irakurleak azaltzen duen hari ideologikoarekin bat datozela kontutan harturik, Savaterrek irakurketa maila desberdinak planteiatzen ditu. Eta Sanchez-Bravo Cenjor-ek aipaturik, Jacques Derrida-k esaten duenez, "Gizakia pentsalari dugu, izkribu baten aurrean irakurle den neurrian. Pentsatzea irakurtzea da" (6)

Halaber, egunkari irakurlea "izenburu irakurlea" dela kontutan izanik, nahiz eta interesko dituen eritzi artikuluei denbora gehiago eskaintzen dien ere (titulua dela sinatzailea dela), egia da denbora tarte urri horrek ez diola textua behin baino gehiagotan irakurtzeko aukerarik ematen, eta beraz, prozesu argumentatiboaren akatsak irakurleak berak azken berrosatze mentalean gainditu behar ditu. Modu honetan ere, eta hari berberetik segituz, azertuetariko bat etsaiaren kontrako analogiak, irainak, deskalifikazioak, biraoak ditugu, flash laburren boterea bait dute eta egilearen gogoan distiratsu mantentzen dira, sasi-erreflexio filosofiko-periodistiko batetan, aurreritzi antzerakoetatik abiatzen direnak baino konbentzitzen ez dituelarik: "...voy a señalar cinco medidas concretas para que -sin tocar la Constitución, sino reforzándola en su mejor entraña, desarbolarían en gran parte la cobertura legitimadora del terrorismo y dejarían al páiro a quienes no tienen otra ideología que la gestión histórica o jesuítica de sus fechorías". ("Udako Sugea" 86ko abuztuak 15. 7. orr. Opinión). Alde batetik, "Euskadiren arazo"rako irtenbide posibleaz mintzatzean, gobernu zentrala kritikatu egiten du, neurri errepresiboetan soilik oinarritu behar ez dela esanez. Baina beste alde batetik, beste batzu kritikatzin ditu, hain zuzen ere, negoziatziora heldu nahi dutelako alegia: ".... la disparatada exigencia del diálogo cuartelario ETA-Ejército Español, mientras los civiles de ambos bandos rezamos una novena a San Antonio de Padua". ("Udako..." ibidem).

Nolanahi ere, egia da Savaterrek darabilen estilo berezi horrek indarra duela eta irakurlea bere edukiengana hurbiltzen duela, horrela sistemaren zerbitzura dagoen intelektualaren planteiamenduei erakargarritasuna gehituz.

Gure ustez, aipatu estiloa nihilista aktiboa zen garaitik datorkio ("Panfleto contra el todo"), Estatuaren kritiko porrokatua zen garaitik.

Savaterrena eszeptikoaren diskurtsoa dugu, etsipenaren diskurtsoa, fatalistaren diskurtsoa, nahiz eta alferriko erradikaltasunez, boutadez, ironiaz, kalifikatibo iraingarritz, xelebrekeriaz, esaera benetan arrunt eta herritarrez apainduta egon. Dena den, guzti horiek behin izan zeneko nihilistaren itxurazko diskordantzien diskurtsoaren edergarriak baino ez dira gaur egun.

Nihilismoak bi emergentzia ezagutzen du. Alde batetik, krisia eta disoluzio kritikoen irudi da, eta pasiboa da, baldin eta subjektibitate sortutako angustia diskurtsoan antolatu baino ez badu egiten. Ezagutzen ditugu asmo ezerezatu eta barnerakoi horiek, Estatu terrorearen faszinazioaren aurrean, eta ezarritako boterearen itzalean eta bere zerbitzuan bizitzearen erakargarritasunen aurrean berehala amore ematen dutenak. Nihilista pasiboaren egintza transiboa beti da sinismen derrotatu bat. Nola ez da izango bada? lehen ikusi dugun bezala " ya no tengo prisas por llegar a ser muchos...." dioen pertsona batek. Sinismenetik fatalismora dagoen urratsa, nihilismo pasiboa tartean delarik, sinismenetik fatalismora nihilismo pasatuz doan trajekto hori, gure belaunaldiko kopuru ez txiki baten bidea izan da.

Prozesu honen azken atsotitza hauxe litzateke: "Arrazoia dugu gutxiarekin konformatzeko". Dezepzioa da diskurtso honen legea. Eszeptizismoa gaiztondoa

besterik ez da. Baina arribismoa den arau beldurgarriarekiko ezkontzak zera probatzen du: ekintzarik ez baldin badago, atsedetik ere ez.

Alferrik saiatzen da Savater oraindik nihilista aktiboa dela sinistu araziz, eta bere ustezko diskordantziaren esentzia sinismenen krisia, ideologiaren derrota eta marxismoaren zatikatzea direla. Savater zeneko nihilista aktiboaren aztarna bat haxe dugu: bere buruaren gauza guztien gainetiko balorazioa: edozer da, mundua toleratzera iristea baino hobea. Nihilista aktiboa, aldiberean gorrotagarria eta prometagarria da; egia da baita ere bere gaurko itxura degradatu eta makurtuan, oraindik ikusten direla bi aspektu kontraesanguratsu horien izpi ahulak. Ezarritako boterearen exigentziek, dena den, kontraesana alde guztiz makurrera okertuz doaz egunetik egunera.

Azkenean, eszeptiko bihurtu den nihilista aktibo zaharrak, nihilista pasiboa izan da tartean, eta nihilista pasibo oro, fatalitate sozialaren toki eta postuak okupatzeko mailetak prest dauzkan errealista bat dugu.

Samuel Beckett-ek esango lukeen moduan: "En tout cas on est dans la justice, je n'ai entendu dire le contraire". (7)

Azkenik, ez genuke lan hau amaitu nahi prentsa eritzi artikulua aztertu eta haien balioa ala ez egiaztatzeko oso interesgarria iruditzen zaigun zerbait esan baino lehen. "Metaforaren frogaz" ari gara prezeski. Diskurtso guztiek pasa beharko lukete frogaz hau, diskurtsoen alorrean zerbait berri esaten den ala ez jakiteko. Ez dadila dena diskurtso estrukturala, errepikakorra, ez dadila dena errepikapenetik, analogiatik edo metonimiatik, aldamenekotasun harremanetatik sortu. Guztiz ados gaude Sanchez-Bravo Cenjor jaunarekin zera dioenean (8): "Diskurtsoaren zentzua bere alor informatibotik berreraiki behar dugu, zentzu ezkutua edo berria ahaztu barik, edo metaforikoa, zeren agian metafora bat da gaur egun zerbait berri esateko dugun modu bakarra".

Batzutan itxuraz poetikoa dirudien Savaterren diskurtsoak (eta hau bi arrazoiengatik: izan dezagun kontutan Aristotelesen esan zuena, hots, harreman handia dagoela poesia eta filosofiaren artean, eta bestetik, ikusi dugun nihilista zahararen estiloa, irudiz, konparazioz, hitz jokoz.... beterik agertzen da, berri itxura ematen diolarik) eman zezakeen elementu metaforikoz josita dagoen diskurtso baten aurrean gaudela. Hala ere, ez da horrela. Eta ez arrazoi formalengatik, baizik eta edukiarengatik. Beste hitzekin esateko, zaharra dena, esanda dagoena, eta existitzen denaren aldeko apostua egin duen idazle batek, berriarekin egiten duen gauza bakarra sistema indartzeko kaptatzea baino ez bada, eta errealtateak kaptatzeari muzin egiten dienean, biraoak banatu baino egiten ez duenak, ezina du berria guztiz kaptatzea, zeren inor ez bait da ahalegintzen kaltegarria gerta dakioken egia aurkitzen. Eta hori da hain zuzen ere, bere ezagutzaren eta bere diskurtsoaren muga, soilik jakintza metonimikoa sor dezakeena: "Partea osotasunaren ordeztu", hau da "partea osotasunean integraturik", baina sekula ez, inorena delako jasangaitza zaion egia baten ezagutza.

OHARRAK

(1) "Terrorismo y medios de comunicación" in Cuadernos para debate. Oficina del portavoz del Gobierno. 25. alea 1986. iraila.

(2) Henri Lefebvre: Lógica formal, lógica dialectica. Ed. Siglo XXI, Madrid 1975 (5. ediz.) 219. orr.

- (3) Gérard Imbert eta beste: EL PAIS o la referencia dominante. Ed. Mitre Barcelona 1986.
- (4) Ikuspuntu honetaz, Paul Ricoeur De l'interprétation. Essai sur Freud. Editions du Seuil, Paris 1965, 13. orr.
- (5) Aipatu hitzak Roger Clausse-renak dira: Sociología de la Información. CIESPAL Quito 1968 (2. edi.). Luis Nuñez Ladeveze-k dakartza bere El lenguaje de los media liburuan, 292 orr.
- (6) "La différence" artikulua, "Tel Quel" taldearen Théorie d'ensemble liburuan. Edit. du Seuil, Paris 1968. Gaztelaniazko aipamena, Antonio Sanchez-Bravo Cenjor-ek Objetividad en el discurso informatibo liburuan dakar. Ed. Piramide, Madrid 1978, 26. orr.
- (7) Samuel Beckett: Comment c'est. Ed. Minuit 150. orr.
- (8) Antonio Sanchez-Bravo Cenjor: op. cit. 14. orr.

**KOMUNIKAZIOAREN KONTROLA MENDEBALDEKO
GIZARTE KAPITALISTAN
(JOSE VICENTE IDOAGA)**

KOMUNIKAZIOAREN KONTROLA MENDEBALDEKO GIZARTE KAPITALISTAN

Mendebaldeko gizarteetako komunikazioaren kontrolaren analisi orokor eta exahustiboak honelako txosten baten funtzioak sobera gaitutuko lituzke. Nahiago izan dugu, hortaz, arazoaren funtsa mugatuko duten lau puntutan finkatzea.

Lehenengo eta behin, komunikazioaz zein informazioaz egin eta egiten diren estudioen balantze bat egiteari ekingo diogu. Funtsean, gaur egun dauden korrante ikertzaileek argi isladatzen dute, Estatu garatuaren eta garatze-bidean daudenak, kolonizatzaileak eta kolonizatuta daudenen arteko aurkako jarrerak komunikazioaren alorrean. Lehen puntu honek halaber, informazioaren kontrolari buruzko gai hau egokiro tratatzeko puntuan bertan jartzen gaitu.

Bigarrenez, kontrol hori informazioaren sorrera eta hedapenean nola burutzen den eta nola bilakatzen den ikusten dugu. Kapitalak zuzenki produzitzen du komunikazioa jadanik, eta bera da orainez gero, nola kontrolatzen duten ulertzeko giltzarria. Aldiberean, kapitalak industria berri honen errentagarritasunik handiena merkatuen gestioan aurkitzen du.

Hirugarren zein laugarren puntuak irrati-telebistan finkatzen ditugu bereziki, gaur egun komunikazioaren erdigunea osatzen bait dute. Nazioarteko jario telebisiboak, nazioarteko ierarkiaren birproduktzioa, eta desoreka komunikatiboa, datuekin argitu eta analizatzea posibilitatzen digu. Azkenik, laugarren atalean kinkan jartzen dugu sistema parlamentarioek duten ikuspuntua Irrati-Telebistaren "kontrol demokratikoa" planteiatzen dutenean.

I - IKERKETAREN EGOERA

Berrogeita hamar eta Hirurogeigarren hamarkadatan egindako estudio soziologikoek aspektu bat azpimarratu zuten bereziki: Edukiaren azterketa eta komunikazioak jendetzarengan duen eragina. Enfoke hori "Masa Komunikabideen Ikerketa" (1) delako iparamerikar eskolatik zetorren, eta funtzio bikoitza betetzen zuen. Alde batetik Igorlearen eta kultur industrialduaren ekoizlearen analisia ilunduz. Igorle hura egiazko botere informatiboa delarik, eta gainera gizartea egituratzen duten beste botereekin lotuta dagoena. Eta bestetik, komunikabide eta iragarlarien gidari izatea: merkatuen ezagutza, hauentzako mezuak hautemaniko portaera "standar"etara egokituz Soziologia akademikoa beraz, funtsean, enpresa-marketing-aren zerbitzuan jarri zen (2). Entzulego-estudioak, Hit-paradeak, best-sellerrak bihurtu dira gure garaiko komunikazioaren gidari.

Horren erantzun kritikoa Frankfurt-eko Eskolatik etorri ohi da, industri-kulturaz egindako ikerketa interesgarriekin. Baina aipatu industria, kultura alferrik galdutakoa birproduzitzera kondentzen dute: "antikultura" delakoa. "Industri-Kultura" kontzeptuak dena den, ez du arrakasta handirik izan, itxuraz aseptikoa den "Masa komunikabideak delakoaren aurrean. (3)

Nazioarteko harreman desorekatuei eta menpekotasunaren analisisiei dagokienez, indarrez sortuko dira Ipar-Hego komunikazioaren jario desberdinetaz egindako estudioak. Informazio agentzia handien betekizuna, telebista programen merkatua, Hollywood-ek nazioarteko zinema-merkatuetan duen kontrola... Guzti honek bi erreakzio kontrajarri sortuko du: Hegoaldeko herriena, Informazioaren eta

Komunikazioaren orden berri bat eskatuz (NOMIC) eta erdiko besteena "Informazioaren zirkulazio librea"ren defendatzaile porrokatuak.

Estudioaren zentrua horrela, emaitza informatiboen alorrera eraman genezakeen. Emaizta informatibo eta kulturalak, nazioarteko mailan eta gizarte bakoitzean dituzten ondorio zuzenekin: Nork ekoizten duen informazioa eta nola kontrolatu informazioaren dirigismoa. 70. hamarkada oso emankorra izan zen halako estudioetan. Nazioartean, egokitasun nabariak aurkitu dira Bigarren Munduko gerratik izandako industri eta finantza kapitalen kontzentrazio berria eta komunikazioaren alorrekoen artean. Komunikazioaren enpresa Transnazionalen estudioak; industria osoen oligopolizazio mundialak; materialen, komunikazioen eta mezuen industriaren banaketa produktiboak, "Militar-Industri-Komunikazio-komplexuak" bezalako kontzeptuak konsagratu dituzte (5). Bilatu dira komunikazioaren Inperialismoaren kontrako eragingailuak, bai komunikazio jarioan, bai ekoizpen propioaren jagoketan.

Estatu mailan komunikazio alternatiboen esperientziak sortu dira; kazetarien arteko sektore bat, bere informatzeko funtzio publikoaz jabetu da, eta bereizi egingo ditu enpresa editorearekiko "harreman alokatua" eta "harreman informatiboa". Irratitelebista sistema publikoa direnean, "Kontrol parlamentarioa"ren ideia nagusitu da. Eta aldiberean kontrol autogestionatuaz eta komunikabide horietako langileen parte hartzeko eskubideaz zenbait eztabaida sortu da.

Beste ikerketa-alor batetan, Estatuarenean prezeski, "Estatuaren aparailu ideologiko"etaz izandako eztabaidek lekua utzi diete interesgarriagoak diren "Onizatearen estatua"ren krisiari buruzko lanei, edo Estatua, kapitalaren ikuspegitik, giza harreman bezala ikusten duten lanei. Komunikazioaren aldetik, ikuspuntu honek abantaila bat du: Komunikazioa, industria berrien emaitza gisa, edota betidaniko betekizun ideologiko, kultural eta superestrukturalaren analisisa egitea permititzen du. (6)

Ildo honi jarraituz, analisi zehatzagoen prozesu gero eta zabalago baten aurrean gaude. Estatuek eta kapital pribatuek komunikazioan funtzionatzeko modua; telebista bezalako monopolioen desarautzeen zentzua eta kausak ikertuz; edo teknologia berriek (bideo-textua, datu-baseak, difusio zuzeneko sateliteak...) okupatzen duten tokia aztertzen. (7)

Azken urteotako aldaketa teknologikoek, sortu dute baita ere, aipatutakoari kontrajartzen zaion beste analisi-korronte bat: hots, "Informazioaren gizartea" kontzeptuaren atzean biltzen dena hain zuzen ere. Kontzeptu horrek utopia kontserbadore berri bat ezkutatzen du. Teoria honen arabera, teknologia berriak subjektu autonomo bilakatzen dira, aldaketa sozialak produzitzeko gai, eta kapitala eta lanaren arteko kontraesanak ordezkatu nahiean. (8)

Soziologo, filosofo, ekonomista, kazetari... eta ordenagailu, programa, satelite, eta datu-base saltzaileek gorputzen dute aipatu korronte hau.

Azpmarratu behar dugu alor ekonomikoan komunikazioaren eta informazioaren kontrolaz egindako analisiak hartzen diharduten indarra. Hemen ere bi korronte kontrajartzen dira. Alde batean Neoklasikoa eta liberalismoaren printzipioak. Bestean, korronte marxista kritikoa, honen analisisa produkzioan eta produkzio-moetan finkatzen delarik.

Korronte neoklasikoa gogor dabil bere "informazioaren ekonomia" delako kontzeptuarekin. Honek ondasun berri eta eskas baten ekonomia adierazten du. Eta hain zabalean hartuta zeren barruan elektronika, telekomunikazioak, lanaren prozesu berriak eta baita ere, zerbitzuen parte bat sartzen bait dira, denak "informazioaren ekoizpena" errotuloaren azpian kokatzen dituztelarik. (9)

Korronte marxista "Kapitala"ren analisi metodora itzuli da. Kasu honetan, merkantzia kulturala, komunikatiboa, industriaren adar berezi batzuren emaitza (kultur industriak), bakoitzak lan moeta eta kapitalaren balorizazioaren ondorioz, ezaugarri bereizgarriak dituelarik. Industria horiek berezitasun amankomun bat dute hala ere: euskarri materialetara eta banatze sare fisikoetara banaezinik lotuta dauden emaitza sinbolikoak produzitu eta banatzen dituzte. Lan produktiboari aplikatzen zaion balorearen teoria edo garai honetan produzitzen den kultura, kapitalaren produkzioarekin guztiz asimilatzea, oraindik, korrontearen baitan eztabaidan dauden kuestioak dira. (10)

Dena den, komunikazioa merkantzia bezala ulertzearekin batera, eta gainestrukturan betetzen duen funtzioa ikusita, hobeto uler dezakegu komunikazioaren funtzioa eta horren gainean ezartzen diren kontrol mekanismoena (nabariak zein zirriboratuak).

II.- KOMUNIKAZIOAREN INDUSTRIAK, KAPITALAREN INDUSTRIAK

Komunikazioaren kontrolak beraz, leku propioa betetzen du, kapitalak komunikazioaren sorreran eta banaketan, produkzioan eta hedapenean. Eta horretaz mintzatuko gara atal honetan hain zuzen ere: sail horren eboluzioa lanaren antolaketaren bidetik, emaitzaren definizioarenetik eta merkatuaren gestiotik baloratu.

Kultur edo komunikazio Industrien emaitza osoa merkaturako egindakoa da. Hau ez da inolako nobedadea. Objektu artistikoen produkzioak ere destinu berbera zeukan eta merkatuarekiko menpekotasun horrek produkzio artistikoan bertan eragiten zuen, produkzio artistikoa modarekin eta merkatu berriak zabaltzeko beharrezkoak ziren zenbait berrikuntzekin lotuz. (11) Nahiz eta "enkargu"aren sistemak, artista eta martxante-kapitalarekiko harremanak Marx-ek "lanaren makurketa formala" deitzen zuen hartara hurbiltzen duen (12), artistak produktore autonomo moduko statusa mantendu egiten du, bere medioen jabe eta bere merkatuarekiko hurbilketa indibidual arriskutsua asumitzeko libre, edo galerietako antolatzaileengana hurbiltzeko, horrek dakartzan morrontza guztiekin.

Kapitala produkzio kulturean zuzenki sartu zen, merkaturan emaitza berregingarriak agertu zirenean (liburua, etab), askotan ikus-entzun daitezkeen emaitzak (zinema eta irrati). Eta textuinguru honetan, lan sortzailearen bi moeta bereizten dira: lan ez alokatua (idazlea, musikagilea, musikajoleak...) eta alokatua (kazetariak, zinegileak...) kapitalak biak lotzeko moduko aparailu industrialak sortzen du. Lan kreatiboa gestionatzeko bi moduok ez dute zerikusirik kreatzaileek estabilizatu dituzten askatasun eremuekin, zeren bi formulak interesatzen bait zaizkio kapitalari, merkantzia kulturean eta komunikatiboan ezartzen duen kontrola erabakitzeko. (13)

Lehen kasuan, lan indarraren birprodukzioaren kostoak langileak berak edo instituzio publikoek ordaintzen dituztelako. Gainera, literatura, konposizioa edo interpretazioa oso zailak direlako produktibitatea neurtzeko, eta errentabilitatea segurua ez delako.

Bigarren kasuko alokatzeak, sormena mugatu egiten du, duda barik, nahiz eta badauden boterea eta kapitala kontrolatzeko zenbait formula (kazetaritzan: "harreman informatiboa", eta zine zuzendariaren kasuan sormen artistikoa). Baina sormen kreatiboaren murrizte kasurik gogorrean ere (Dallas, Falcon Crest edo Dinastia teleserietako pertsonaiak hain dira antzekoak...), nolabaiteko sormena badago. Ez da altzairu edo ieltzuzko pieza berdin-berdinak ateratzen diren matrizea legez. Bada, prototipoen gainean egindako serializazio bat, baina sormen espezifiko bat dago. Ustekabekoa da espezifikoa den sormen horren emaitzak, kultur industriaren eta beraierenganako kontrolen arteko identifikazio zuzena ekiditen digu.

Baina joera sormenaren urritzerantz eta kapitalaren hazkuntzerantz doa kultura eta komunikazioaren produkzioan. Sormen lanaren sozializazioa, talde lanaren bitartez, gorantz joan da produkzioaren tresna teknikoak konplexuagotzen joan diren heinean. Baliabide horiek lanaren jakintza xurgatuz eta ordezkatzuz joan dira, eta sormen lanaren eremuan kapitalaren kontrola handitzen doa.

Marketing sailak gero eta pisu handiagoa du industria diskografikoan. Produktorak sarritan mugatzen dute sormen zinematografikoa. Prentsan egon ohi den lan-banaketa aldatuz doa, bideo terminalaren pantailak erraztu egiten baitu edukien eta produktibitatearen kontrola. Telebistaren kasuan, programatzaileek realizadoreen lana mugatzen dute baita ere, eta aldiberean telebistak kanpoko produktoen hedaketan espezialduz doaz (zinema, bideoklipak...). Gaur egun beraz, eta esan bezala, kapitalaren gero eta pisu handiagoa dago sormen komunikatiboan.

Nolanahi ere, kapitalak komunikazioa benetan kontrolatzen dueneko giltzarria, produktu masiboen hedapenean eta finantziaketan daukagu. (14) Sormenarenganako kontrola bigarren mailara pasatzen da. Eta birprodukzio hutsa egiten duten enpresek (bideoen kopiak, diskoen prentsak...) gehiago oraindik. Hortaz, komunikazio produktuen merkatura iristeko bidea kapitalismoak horietan duen kontrolaren giltzarria bilakatu da.

Telebistaparailuek beraiek irudiak banatzen dituzten mekanismo multinazionalen luzapen hutsak bihur daitezke. Diskaren multinazionalak, banatzaile boteretsuak dira batez ere, sare komertziala eta ahalmen finantzieroa, edizioa bera eta grabazioa baino inportanteagoak diren negozioan. Kablez hedaturiko telebistan, inportantzia gutxien duena sarea explotatzea da eta gehien, beste sareentzako programa banatzaile bezala ibiltzea (Estatu Batuetako MSOak bidenabar). (15)

Kapitalaren errentabilizazio handienaren tokiak ez dira identifikatzen jadanik, balore aportazio gehiena dutenekin, baizik eta merkatu gestiokoekin. Plusbalioa eta errentak trasaldu egiten dira, produzitzen dutenengandik, merkatuen eraketa gestionatzen dutenenganaino.

Komunikazioaren multinazionalak beraiek "enpresa multimedia" gisa eratzten dira. Bai beren ekoizpen jatorrizkoa produkzio hurbiletarantz dibersifikatuz, bai beren sare komertzialak beste produktuen eskaintzarako erabiliz. (16) Prentsa pribatuak Estatu Espainolean irati emisora eta telebista kateetaz jabetzeko daramaten gerra, gure begien aurrean ikus dezakegun adibide ezin hobea da.

Ez dago joera finkorik integrazio bertikalerantz edo horizontalerantz. Aukera biak konpatibleak dira kapitalarentzat. Baina kasu guztietan fenomeno amankomun batzu

ematen dira: aparailu produktiboaren berrikuntza banakako kosteak gutxitzeko eta horrela produkzioarenak; aliantzen antolaketa, merkatu nazionalean zein nazioartekoan diru-kopuru adierazgarriak segurtatzeko; eskaintza orokorraren oligopolizazioa.

III.- INFORMAZIOAREN NAZIOARTEKO JARIOA. TELEBISTAREN KASUA.

"Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsalak" zera defenditzen du: "Edozein gizabanakok.... informazioak eta ideiak hartu eta hedatzeko eskubidea du, mugak kontutan izan gabe, edozein adierazpen medio erabiliz". (17)

Estatu garatuenetako botore politikoek, informazio eta kulturaren industria handiek beti erabili dute aurreko proklama hori, "informazioaren zirkulazio librea" defenditzeko. Egia da deklarazio hori Munduko Bigarren Gerra amaitu ondoren egin zela eta oinarria, beste gauza askotan bezala, honetan datza: Estatuaren funtzioa, "egiten uztea" da.

Proklama horren aplikazio zuzena eginez gero, zera ateratzen da: adierazpen askatasuna gizabanako bakoitzak dituen difusiorako zein hartzeko medioen menpean gelditzen da. Edo, Urho Kekkonen Finlandiako presidenteak 1973.ean esandako hitzekin: "adierazpen askatasuna, praktikan, aberatsen eskubidea bilakatu da". (18)

Mendebaldeko botere politikoak (EE.BB.ak eta Britainia handia batik bat) "informazioaren zirkulazio librea"ren erizpidea mundu osoan zabaltzearen alde agertzen direlarik, ez dute zalantza handirik izaten salatze eta zapaltzeko orduan (modu aktiboena erabiliz ere: militarra), baldin eta zenbait ideiak edo eritzik beren nazioarteko boterea kinkan jartzen dutenean. Vietnam, Salvador Allende uzkaile zuen prozesua, Hegoamerika zein Ertamerikako egoera iraultzaileak, Afrikako prozesu deskolonizatzaileak... esandakoaren adibide onak dira. Bestalde, ez dute zalantzarik izaten etxe barruan bertan printzipio berbera indarrean jartzeko, "sorginen ehizak" prozesu legalekin batera erabili izan dira, informazioaren modu alternatibo berrien kontra. Horregatik, informazio librearen tesia, jario informatiboarenganako nazioarteko kontrola estaltzeko eskola baino ez da.

UNESCO izan da azken hamabost urteotan "zirkulazio libreaz" "zentzubakarreko zirkulazioaz" eta "komunikazioaren nazioarteko orden berria"z eztabaidatzeko erabili izan den foruma. Estatu ez-alineatuek forum horretan duten pisua eta presentzia, erabakikorrak izan dira nazioarteko monopolioaren kontrako tesiek indarra hartzeko; Hots, "zentzubakarreko zirkulazioa"ren kontra, hau da, teknologiaren kontrolak, teknologia menperatzen duten herri apurren kontrola permititzen duen horren kontra. Eztabaidaren ondorioz, Estatu Batuek eta Britainia Handiak UNESCO utzi dute, eta mendebaldeko beste Estatuak irteerako bien tesia disimulurik gabe apoiatzen dutelako eritzia.

Eztabaiden barruan, telebista izan da, duda barik, gai nagusia, batez ere komunikazio sateliteak bilakatzen diren abiada izugarria ikusi ondoren.

70. hamarkadaren hasieran, UNESCOk babesturiko "Telebisioak norabide bakarrean zirkulatzen ote?" (19) izeneko lanaren bitartez, posible izan zen informazio telebisioaren nazioarteko jarioa sistematizatzea. Zazpi urte beranduago UNESCOk

informazioaz eta komunikazioaz sekula egin den estudiorik osoena argitaratu zuen, "Mundu bakarra, ahots anitz" izenpean, normalean "MacBride txostena" deitzen dena. (20)

Lan hauen eta beste batzuren helburuak amankomunak ziren. Informazioaren eta komunikazioaren desoreka handia dago, eta horren barruan daturik adierazgarriena enpresa transnazionalen pisu hazkorra dugu. "Enpresok ez dute bakarrik komunikazioaren merkatura kapitala eta teknologia mobilizatzeko, baita ere hainbeste produktu sozio-kultural saltzeko dute, horiek mundu osoan ideiak, gustuak, sinesmenak eta modak hedatzen dituztelarik. Horrekin, enpresa multinazionalak eragin zuzena dute funtzionatzeko duten Estatuetakoko produkzio aparailuetan, eta gainera, kulturaren produkzioan hartzen dute parte, horrela gizarte oso baten orientazio soziokulturala aldatzeko aukera dutelarik". (21)

Aipatu txostenetan adierazitako datuak, ezin argigarriagoak ziren:

1. Estatu apur batzu salbu, munduko telebista kate gehienek inportatu egiten dute programa kopuru inportante bat. Kanada-k %46a inportatzen du telebista frankofonoarentzako eta %34a ingelesez igortzen duenarentzat; baina, gainera, bost ikusentzuleetatik hiru zuzenki konektatzen du Estatu Batuetako emisoraren bat. Amerika Latinoan, inportaturiko programak %50eko kopurua osatzen dute batzuek beste. Asian-Japoi eta Txina salbuespen direla- inportazioen kopurua aipatu berri dugun %50 horretara hurbiltzen da. Europar inportazioak heren bat eta laurden baten bitartean daude.

2. Inportazio horien gehiengo handia bat programa entretenigarriak dira; programa informatiboak produkzio propioaren kontrol ia osoa dute. Baina programa entretenigarriak dira entzulego kopuru handienak lortzen dituztenak, eta bestalde, programa horiek dira gero eta gehiago programazioen zutabe nagusia osatzen dutenak.

3. Programa exportadoreak gero eta finkatuago daude. Eta nagusia, diferentzia handiz, Estatu Batuek dira, urtero ia 200.000 ordu exportatzen duela. Hurrengoak, Britainia Handia, Frantzia eta Alemania Federala dira; gaur egun exportazioaren datuak izugarri hasi dira. Ekialdeko Estatuetan Soviet Batasunak beste Estatuetan ematen den ia %40a exportatzen du.

4. Nazioarteko albisteen zirkulazioari dagokionez, datuak nahiko argiak dira baita ere. Genero informatiboetan hiru agentzia banatzaile dira munduan nagusi: "Visnews" (britainiarra), UPI (erdi britainiarra, erdi Iparamerikarra) eta "Newsfilms". Azken hau Estatu Batuetako CBS kate boteretsuaren agentzia informatiboa da. Programa eta albisteen elkaraldaketarako Nazioarteko Erakundeei buruz: EUROVISION, INTERVISION, Servicio Iberoamericano de Noticias (S.I.N.). Datuek adierazten digutenez, albisteen jarioa Mendebaldeko Europatik (Eurovision) Ekialdeko Europarantz doala (Intervision), 10etik 1-eko proportzioan alderantzizko bidea egiten duenarekin parekatuz gero; aipatu S.I.N. arekiko erlazioa askoz handiagoa da.

Datu hauek erakusten digute zein puntutaraino den egia informazio telebisiboaren zentzibakarreko zirkulazioa. Emisio orduak gorantz doazen neurrian, aipatu joera hasiz doa ere bai, batez ere gutxien garatu diren herrialdeetan. Hauek gero eta babes gutxiago dute. Emisio orduen gehitzea, ezin da produkzio propioa haziz egin, horretarako diru nahikorik ez eta teknologiarik ez da egoten kasu gehienetan. Gainera inportaturiko

programak merkeagoak dira, eta beren izaera ikusiz (konkurtoak edo telefilmek), entzulego handiak lortzen dituzte, eta ondorioz publizitate asko kontratatzeko aukera.

Azter dezakegu baita ere, Mendebaldeko Europako Estatu berruko telebista programen jarioa (22), eta datu berri-berriak erabili. Punturik aipagarrienak honako hauek dira:

1. Inportaturiko programa kopurua batz besteko %25 eta %30 bitartean dago. Baina egoera diferenteak daude; Estatu gutxi batzuk inportazio tasa txikiagoa dute: Alemania Federala (%14), Britainia Handia (%15), Frantzia (%17) eta Italia (%18). Beste Estatu batzuek ordea beren programen %30 eta %50 inportatzen dute (Austria, Espainia, Grezia, Portugal, Suedia...), eta badaude ere, %50etik gora inportatzen dutenak, Irlanda (%57) eta Islandia (%66).

2. Desberdintasunak egon arren, programen egiturak berdin antzekoak dira. %20aren inguru informatiboetarako, %10 eta %15 bitartean kiroletarako, beti %25etik gora entretenigarrietarako eta desberdintasun handiak programa kulturaletan (Belgikako BRTaren %25a eta Islandiaren %3aren bitartean), nahiz eta programa horien pisua txikia den, tradizio kultural handia duten Estatu berrak ere bai (Frantzia %9 esaterako). Egitura honen barruan, inportazioa, produktu entretenigarrietara dedikatzen da batik bat.

3. Inportazioen jatorria honako hau da: Estatu Batuetatik %44a (honek, emisio guztien %12a betetzen duela), Britainia Handitik %16a, Alemania Federaletik %7a, Frantziatik %5a, SESBetik eta Ekialdeko Europatik %3a. Gainera, Eurovision eta beste iturri batzuetatik dator.

Gaurko Europar irratitelebista zerbitzuen barne-krisia gogorra dago. Telebista pribatuak gero eta pisu handiagoa du, eta aldi berean telebista publikoak bere programazioak gero eta erizpide komertzialagoekin erabakitzen ditu. Programazioa, behar kulturalak erantzuteko edo informazio pluralari erantzuteko pentsatu beharrean, segitzen den erizpide ia bakarra entzulego ahalik eta oparoena lortzea da. Telebisten ekoizpena eta komunikazio-hesparria deszentralizatzen joan beharrean, ekoizpen propioak bultzatuz, informazio iturriak ugartuz eta nazionalitateetako kolektiboaren produkzio kulturalak apoiatuz, programazioa internazionalizatzen joan sartzen dira.

Komunikabidea Komunitate konkretu baten informazioa eta komunikazioa bultzatzeko eta aldi berean politika autarkiko itxiak ekidin beharreko prozesu konplexu horretan, ez dago joera argi eta definiturik, eta berez, merkatu internazionalak bere xedeak inposatzen ditu.

Gobernuek parte hartzen dutenean, beren helburu bakarra lerro informatiboaren kontrolean datza. Politika kulturala -komunitate bakoitzeko kolektibo aktiboaren ekintza informatibo-komunikatiboetan oinarritu behar dena- zeharo abandonatuta gelditzen da.

Eta puntu honetan, Euskal Herriko kasuaz egin behar den eztabaida irekita gelditzen da. Bi estatu berrak zatituriko komunitatea. Espainiar Estatuaren barruan ere instituzionalki banatua. Ez du beraz, hesparri komunikatibo propioarik, eta zatituta dago hesparri telebista berrak artean.

Gainera, kaptatzen den programazio gehiena Madrilan produzitu eta banaturikoa da: ia 7.000 ordu TVEtik, ETBren 2.000 orduen kontra. Eta ia %80ko entzulegoa

TV Erentzat eta %20a ETBrentzat. Halaber, TV Eren produkzioetan Euskadin egindakoa ia ez da existitzen. Eta telediarrietan oso txikia: ia %1,5 Bilboko zentru regionalarena eta %0,8 Nafarroakoa.

Gehi diezaiozun guzti horri, ETBren ekoizpen propioa bere emisioen %40aren azpitik dagoela. Eta osotzeko, ikus ditzagun datu guztiok erabiltzen den hizkuntzari dagokionez, eta oso nabari agertzen da agresio informatibo eta kulturala, eta desoreka komunikatiboa konklusio nahitaezkoa da. Nahiz eta alde batera utzi, ETBren politika komunikatiboa talde herritarrak mediora pasatzen uzteko aski iragazkaitza dela, edo ETB-2 irten deneko proiektuak gauzak okertu baino ez dituela egingo, gure nazioa, Mendebaldeko Europar dagoelarik, adibide ezin hobeagoa dugu, telebistaren dimensio komunikatiboa, zerbitzu publiko kulturala eta informatibo batengandik urruntasuna norainokoa den ikusteko.

IV.- ZERBITZU PUBLIKOEN KONTROLA

Irratitelebistaz egindako urtekari eta sailkapenak irakurtzean honako epitetoak aurkitzen dira sarritan: "pribatua", "publikoa" edo "gubernamental". Ez dugu hemen pribatua zer den azalduko, zeren sobera ezaguna bait da. "Gubernamental" adjektiboa aplikatzen da zerbitzua Gobernuaren luzapen bat besterik ez denean eta haren kontrolpe zuzen eta osoan dagoenean. Hau izan zen RTVEren kasuan, 1980 urtean "Estatuto de la Radio y la Television" egin zen arte. Aurretik Irratitelebista Gobernazio Ministeritza, Informazio eta Turismoa edo Kultur Ministraritzaren menpean egon zen, garai desberdinen arabera. Aipatu Estatutuarekin juridikoki "Ente Autonomo" a bilakatu zen baina parlamentuaren kontrolpean; eta hori da irratitelebista "publikoa" deitzen dena.

Irratitelebista "gubernamental" ean ez dago ez praktikan ez teoriarik, komunikabide horienganako kontrolaren posibilitaterik. Irratitelebista publikoaren kasuan, legeak mekanismo desberdinak markatzen ditu, herrialdeen arabera.

Europako joera nagusia parlamentuaren kontrolarena da; hots, espektru politikoaren ordezkaritza bat irratitelebista publikoaren Administrazio Kontseiluetan segurtatzea (batzuetan, Kontseilu horren parte bat Gobernuak ezartzen du zuzenki.... besteetan indar parlamentarioen banaketa, baina parlamentuan duten proportzioan, horrela ere Gobernuak gehiengoa lortzen duelarik). Kasu askotan Parlamentu Batzordeak gehitzen zaizkio (RTVE adibidez), programazioaren segimendua egiteko, eta ia beti, giro kulturalako Batzorde Aholkularien atonketa ere posible izaten da.

Bestalde ere Zuzendari Nagusia dago, batzutan Gobernuak berak izendatua, eta beste batzutan parlamentuaren erabakiz.

Ez da eredu bakarra, baina bai hedatuena eta horretarantz jotzen dute eredu desberdina duten kasuak. Hasu da, adibidez, Alemania Federalaren kasua. Gerraostean sortu zenetik. Irratia lehenbizi eta ez Estatuarena eta, gainera, irratitelebistaren alderdi politikoekiko independentzia egiazko bat eratu zuten. Frankfurt-eko emisoraren eredu hartzen badugu (Hessen Irratia, irrati zein telebista emisorea da), 1948an sortua, ikusiko dugu nola bere Administrazio Kontseilua, gobernuko ordezkari batek, parlamentuko bost ordezkari, komunitate erlijioso ezberdinen hiruk, eta erakunde sozio-kulturaletako zazpi eratzen duten. Hamburgoko emisora (NDR) ordea, 1955ean sortua, bere Administrazio Kontseilua Saxonia Beheko, Schleswig-Holsteingo eta Hamburgoko hiriko parlamentuek hautatu 24 partaidek osatzen dute. (24)

Zer adierazten du kontrol parlamentarioaren sistema honek? Argi eta garbi, sistema parlamentarioaren beraren kontzentzu instituzionala birproduzitzea. Eta kontzentzu horren parte bat, eta horrela onartzen dena, irratitelebistaren kontrol-erakundeetan Gobernuaren nagusitasun efektiboa permititzean datza.

Zenbait kasutan, gobernuak Zuzendari Nagusiaren izendatze zuzenak, eta gai askotan kargu horrek duen autonomiak (RTVE eta EITBren kasuetan), Gobernuak irratitelebistetan kontrol handiagoa burutu dezaten errazten du. EITBren kasuan egoera exajeraturik agertzen da, zeren gobernuak zuzendaria kaleratzeko eskubide osoa bait du, soilik "motibo arrazonatu" bat aurkeztuz.

Dena den, ezagutzen ditugun sistema parlamentarioen irratitelebistenganako kontrolak, sistema beraren kontzentzua birproduzitzera jotzen badu ere, orohar modu deformatuan egiten duela nabardu behar dugu. Bestela esanda, irratitelebista aldaketen kontra gogorren erresistitzen den bastioia da, aldaketa sistemarekiko jarraipen osoan egiten denean barne; irratitelebistak modu atzerakoi batez isladatzen du gizartearen instituzionalitatea, horrela oztupo gehiago sortuz edonolako kontrolaren aurrean.

Bi adibide hurbilez balia gaitezke esandakoa azaltzeko. Egindako lehen Hauteskunde Orokorretan, alderdi politiko asko legalizaturik zeudela jadanik, 1977ko ekainean burutu ziren. Konstituzioa hurrengo urteko urrian onartu zen. Bueno bada, 1980,eko urtarrilerarte ez zen botatu RTVEri autonomia ematen zion Estatutua, eta une horretararte Gobernuaren kontrolpe zuzenean segitu zuen; are gehiago, aprobaturiko Estatutua ez zen martxan jarri 1981.eko urtarrilerarte. Monarkia parlamentarioa Autonomien Estatua delakoan egituratu da. Hala ere, autonomiek ez dute inolako kontrol-aukerarik RTVE-n. Administrazio Kontseiluan ez dute lekurik, ezina bait da, Komunitate batean bakarrik dauden partiduak, nahiz eta horretan gehiengoa izan, Gorteetan parlamentari kopuru nahikoa izatea, eta beraz, RTVE-ren kontseiluan presentzia sinbolikoa ez bada, ezer izatea. Legeak uzten die leku bat "Kontseilu Aholkularia" delakoan... eta hori Komunitate guztiek banan banan, txandaka betetzen dute. Komunitate bakoitzeko figura printzipala "delegado territorial" izenekoa da, eta Zuzendari Nagusiak izendatzen du. Bere lana, Zuzendariari proposamenak egiten dizkio RTVEk bere Komunitatean egiten duen programazio konkretuaz (momenturarte ez dute "delegado territorial" bat ere izendatu). Laburtuz, komunitateek influentziarako (?) duten bide bakarra "delegatu" laguntzeko "Kontseilu Aholkulari" bat eratzea da. Nabaria da beraz, estatuaren instituzionalizatzeko autonomikoa bera, RTVE-ren kontrolaren antolaketan guztiz diluiturik agertzen dela.

Ez dago ba, sistema honetan, irratitelebistaren kontrol sozialerako, gizartearen dinamizatu eta aldatzen duten taldeek kanale zabalak sortzeko inolako posibilitaterik. Baina, pentsa dezake norbaitek, esaterako, telebistaren Euskadirako emisioek inolako funtzio kulturala bete dezaketarik, berreuskalduntze prozesurako funtsezkoak diren Euskaltzaindia edo AEK bezalako taldeek TVE zein ETBren programazioetan parte hartu barik?

ETBren kasuan gainera azpimarratu behar dugun datu bat dago. TVEk eta Madrilgo gobernuak "Lugarren Kanalean" eratzeari kontra egin eta egiten badiote ere, hemen mantendu egin da, su eta gar, horrela euskal telebista dela, eta bestela ez, esanez. Eskubide zuzena da eta zentralismoaren aurkako erresistentzia jarrera laudagarria. Hala ere, ez da erabili izan autonomia hori Eusko Irrati Telebistaren kontrola erabakitzerakoan; puntu horretan, Gasteizko Parlamentuaren legea RTVE-renaren

fotokopia bat besterik ez da. Ekidin egin da beraz, arreta handiz, ETBk lorturiko deszentralizazioa, gero boterearen deszentrazioa bihur zedin.

Telebista ez-zentralistan ere bai, botere instituzionalak oztopo gaindiezinak sortu ditu irratitelebista publikoaren baliabideak gizarteak erabil ditzan, edota gizarteak hura kontrolatzeko mekanismoak sor ditzan

OHARRAK

- (1) Ikus Charles Wright, "Comunicación de masas: una perspectiva sociológica". Ed. Paidós, Buenos Aires 1982. Paul F. Lazarsfeld, Robert Merton, "Los medios de comunicación de masas, el gusto popular y la acción social organizada" in Industrias culturales y sociedades de masas, VV.AA. Ed. Monte Avila, Caracas.
- (2) Kritika batetarako, Yves de la Haya, Bernard Mleige, "Les sciences de la communication: un phenomene de dependence culturelle". "Reseaux" 8. zenb. 1984.eko azaroa, CMET.
- (3) Max Horkheimer, Th. W. Adorno, "La industria cultural", in Industrias culturales y sociedades de masas, op. cit. Kritika batetarako, Enric Saperas "Comunicación y anticipación utópica" in Sociología de la comunicación de masas, M. de Moragas (ED). G. Gili, Barcelona 1985. A. Mattelart eta J.M. Piemme, "Televisión: enheux sans frontières". PUG, Grenoble, 1980.
- (4) Ikus elkarri bidalitako gutunak, Schultz eta M. Bow-ren artean, "Telos" en 1. zenb. 1985. urtarrila, FUNDESCO, Madrid.
- (5) Klasikoak dira jadanik honako analisiak, Hamelink, "La aldea transnacional" Ed. G. Gili edo Herbert I. Schiller "Comunicación de masas e imperialismo yanqui", Ed. Gustavo Gili, Barcelona 1976.
- (6) Analisi hau honako autoreetan aurki daiteke: P. Flichy, B. Miege, F. Reyes Mata....
- (7) Bibliografia oso zabala da: G. Richeri, V. Mosco, E. Bustamante, M. de Moragas, Pere Oriol....
- (8) Ikus adibide legez, J. Naisbitt, "Macrotendencias", Ed. Mitre, 1983 eta Y. Masuda "La sociedad informatizada como sociedad postindustrial", Tecnos, Madrid, 1984.
- (9) Marc Porat, "The Information Economy: Definition and Measurement" ICR Stanford University, 1974. OCDE, "Les activites d'information, de l'électronique et des technologies des telecommunications. Incidences sur l'emploi, la croissance et le commerce". Vol I PIIC, Paris 1981.
- (10) B. Miege eta beste, in Capitalisme et industries culturelles, PUG Grenoble 1978 eta L'industrialisation de l'audiovisuel, Aubier, Paris 1986.
- (11) Francesco Poli, Producción artistica y mercado. ed. G. Gili, 1976.
- (12) Karl Marx El Capital Lehen tomoa, VI cap. Siglo XXI, Madrid 1973.
- (13) Autore-eskubideetaz eta sormen askatasunaz, ikus J. Attali, "Bruits". PUG Grenoble.
- (14) Esandako honek B. Miege-ren lana ñabardu egiten du, op. cit.

- (15) Th. F. Baldwin, D.S. McVoy, "Cable Communication", Prentice Hall Englewood Cliffs. N. York 1983.
- (16) Ikus, beste batzuren artean, B. Gillou, "Estrategies multimedias des groupes de communication", La Documentation francaise, Paris 1984.
- (17) Giza Eskubideen Deklarazio Unibertsala, 19. art.
- (18) Urho Kekkonen, Finlandiako Presidentea, "Libre circulación de la información: hacia una reconsideración de las políticas nacionales e internacionales en materia de comunicación". Tampere, 1973. maiatzean.
- (19) Kaarle Nordenstreng eta Tapio Varis, "Circula la televisión en un solo sentido?. UNESCO 1976.
- (20) "Un solo mundo, voces multiples". UNESCO eta Fondo de Cultura Economica. Mexico 1980.
- (21) "Un solo mundo" op. cit.
- (22) Tapio Varis, "Flow of television programmes in wester Europe". Tanpereko Unibertsitatea, 1984.
- (23) 1978ko urrian, RTVE "organismo autonomo" bilakatu zen, baina ez zuen Estatutu propiorik izan 1980. urtarrilerarte.
- (24) Parlamentariak soilik Kontseiluaren parte bat osa dezaketen arren, beraien hautaketa aipatu parlamentuetan egiten da eta, orohar, partiduen proposamenak onartzen dira, lortutako postuen arabera.
- (25) "Ley de creación del Ente Publico Radiotelevisión Vasca", 1981. maiatzaren 20koa. 37. Artikulua.
- (26) Data horretan hautatu zuten RTVE Ente Publikoaren lehen Zuzendari Nagusia eta horrekin jarri zen martxan Irrati eta Telebistaren Estatutua.

MAHAI INGURUA:
"MODERNITATEAZ"

KARMELO LANDAREN AURKEZPENA
(KARMELO LANDA)

KARMELO LANDAREN AURKEZPENA

Gaur gurekin ditugun hiru gizon hauek denok ditugu oso ezagunak, eta hirurek, hain zuzen, agertu dute nolabaiteko kezka modernitatea edota postmodernitatea deitu ohi den mugimendu horrekiko, eta honek justifikatzen du hiru hizlari hauek gaur mahai inguru honetan izatea.

Baina agian Beltzak LARRUN aldizkarian idatzi zuen artikulua labur baina mamitsu batek eman digu puntua eztabaida honetarako. Joan den urtearen abenduko zenbakian argitaratu zuen Beltzak "Modernitatea eta gu" titulupeko artikulua, eta honela laburtzen zuen artikuluaurren sarreraren arazoa:

"Intelektual modernoek Euskadin eramaten ari den borroka iraultzailea kritikatzeko dutenean, haien eginkizuna konplotaren teoriaren bidez esplikatzen da usu. Baina ezin daiteke Europa osoa ikusten ari den fenomeno modernista Estatu Espainolaren jite berezi eta atzerakoien bidez soilik esplikatu. Fenomenoa osotasunean ikertu behar da, eta erasoaren aurka arma egokiak tajutu".

Artikuluaren modernitatearen agerpen moduak aztertzen ziren lehenengo eta ondoren Euskal Herriko mugimendu iraultzailearen estrategia eta ideologiaren birmoldaketa bat proposatzen zen. Mahai inguru honetan ahalegin bat burutu nahi dugu, batetik modernitatea deitu izan den mugimendu edo fenomeno horren sakonketa bat egiteko; eta bestetik, baita, horren inguruan eztabaida bat sortzeko.

Gaiari hiru puntutatik helduz

Hiru arlo proposatzen ditugu horretarako. Lehen, aipaturiko artikuluan oinarrituz arazo ideologiko eta, horren ondorioz, arazo politikoak aztertzea. Bigarrenik, modernitatearen sustrai filosofiko eta ideologikoak ezagutzea edo horietako lehen hurbilketa bat egitea. Eta hirugarrenik, modernitatearen ideien agerpena gure artean nolakoa izan den eta nortzuk bultzatu duten agerpen hori nolabait.

Beltzarekin hasiko gara, beraz, eta haxe galdetuko genioke berari, nolabait puntu konkretua emateko. Galdera bikoitza: ze kezka bultzatu zuen "Modernitatea eta gu" artikulua idaztera; eta bestetik, artikuluan bertan apuntatzen diren modernitatearen ondorio ideologiko eta politikoak zeintzuk diren ea nolabait modu labur batean azalduko litzigukeen.

Bigarren azalpena bat Joxe Azurmendi eskatu diogu, eta haxe litzateke: ea modernitateak ze sustrai duen, non sustraitu den ideologia eta filosofia mailan, eta zeintzu izan diren orain arte behintzat izan dituen pentsalaririk inportanteenak, eta ze ideia nagusi azaldu dituzten.

Azkenik, Eusebio Osari zera galdetu diogu, modernismoak edo modernitateak gurean izan dituen ideia eta pertsonaien azalpen bat egitea. Ideiak, bai maila ideologiko filosofikoan, eta baita, akaso, politikaren mailan ere jarrai ahal izango da horren arrastorik.

GOGOR KOLPATZEN GAITU POSTMODERNITATEAK
(EMILIO LOPEZ ADAN "BELTZA")

GOGOR KOLPATZEN GAITU POSTMODERNITATEAK

Lehenik aitortu behar dut ene artikuluan, halanola gaur emango dudana mintzaldi tipiko honetan, nahasmen bat egiten dudala nahitara. Hau da, modernitatea eta postmodernitatea nahastu egin nituen eta nahastu eginen ditut. Eta hori arrazoin oso sinple batengatik: beti muga bat delarik, nahiz eta Bidasoa bezain erreka tikia izan, beti badela zerbait diferente bi aldeetan.

Nik, halaz ere, erreferentzia nagusiak izan ditut Estatu Frantsesean eta modernitatea aipatzerakoan, Euskal Herrian ikusten diren "modernoak" han izango lirateke nonbait "postmodernoak". Gauzak oso nahasiak dira: moderno-postmoderno, noiz hasten den postmodernoa, noiz bukatzen den modernitatea, biak non nahasten diren... Gaia oraindik guztiz jorratu gaberik denez, nahitara hautatu nuen, eta esposaketarako komeni zaidan neurrian, bi kontzeptuak nahastean, behar bada gero hori aipatzeko.

Bizitzaren aurreko jarrera narzisista eta hedonista

Eta beste bi puntu. Modernitatea aipatu daiteke ikusteko zein den fenomeno honen sustrai ekonomiko edo soziala, edo zeintzu dire fenomeno honekin lotzen diren joera filosofikoak.

Baina bada beste gauza bat askoz inportanteagoa: jendearen konportaera modernoa, eta honek kezkatu nau batez ere Euskal Herriko politikan. Zeren eta, azken funtsean, narzismoa bait da, narzismo hedonista deitzen dena, hau da: errerealizatea, baina bizitza politiko eta sozialaren problema larriak oso seriotan hartu gaberik. Askok esango du are gehiago, problema hauek beti izorratuko dutela norberaren bizitza pertsonala, eta kontrajartze bat izango da norberaren pribatutasun zoriontsuaren eta problema sozio-politikoetan parte hartzearen artean.

Eta hori azken funtsean oso jarrera modernoa da, edo postmodernoa hobeki esateko, eta gogor kolpatzen gaitu. Gogor kolpatzen gaitu, Euskal Herrian oraindik hil ala biziko borroka daramagulako, eta daramagun borroka honetan oraindik bide tradizionalak pizu handia daramatelako: ideologiek pizu handia daukate gure borroketan; nazio baten eraikitzea arrazoin inportantea da, borroka honetan usu sakrifizio eskatzen zaio militatzen denari; eta bistan da, errepresioa zer den denok dakigu, eta gaur egun Euskal Herrian jarrera politiko batzuen onartzeak dakartza beti ondorio gogorrek militanteentzat edota holako jarrerak onartzen dituztenentzat.

Norberaren garapenerako Estatuari errepresioa eskatzen

Hori dela eta, ideologia handiak krisian direla, norberaren garapen isolatua balio handiena delarik, bada beste kontradizionerik. Edo nahi bada, bada beste elementu oso gogor bat guretzat: norberaren garapena, gaur egun ulertzen den bezala, emateko guztiz beharrezkoa da Estatuak errepresio bat mantentzea. Errepresioa bizi pribatu goxoa mehatxatzen duten holako faktore guztien kontra.

Alde batetik fenomeno hau Mendebaldeko gizarteetan ikusten dugu eta ez besteetan, eta seguraski ezin daiteke fenomeno hori konpreni gure gizarte desarrolatuek Hirugarren Munduaren gain egiten duten menperakuntza kontutan hartu gabe. Beste alde batetik, gero eta gehiago Mendebaldeko gizarteetan, miserableen, edota marjinauak, isolatuak zokoratuak, direnen emendatzen ari da, eta holako jendeek

etengabeki mehatxu bat aurkezten dute bizi goxoaren kontra. Bizi goxo hori erreala egin arazteko gehiengo batek, edo gizarte honetan ongi bizi den gehiengo edo gutxiengo esankorrak. Estatuari indarra eskatzen dio, zokoratuen kontrako indarra.

Eta beldur naiz gu, ez bakarrik gu, beste batzu ere, gu gaur egunean bai European, bai Estatu Espainolean eta bai Euskadin ere, nolabait kakanahasleak garela. Kakanahasleak gara, eta gure borrokaren esanahia edo funtsa konprenitu nahi ez dutenek, errepresioa eskatzen dute, gure kontrako errepresioa. Beraz, holako fenomeno modernoak bi aldetik kolpatzen gaitu. Alde batetik, etorri handiko idealak mespretxatzerakoan edo kondenatzerakoan gure borrokaren pasakortasuna ahultzen da, eta beste aldetik, gure borroka jarraitzen dugun heinean kakanahasleak eliminatzeko gure kontrako errepresioa eskatzen du.

Ideologiaren krisia eta abertzale-iraultzaileen isolamendua

Bi aldeetik ikusita, nahiko larri gabiltzala iruditzen zati. Eta guzti hori ez dudala asmatu edo "depre" egunetan pentsatu argi eta garbi iruditzen zait, non gauden eta nondik gatozen ikusirik.

Duela urte batzuk hemen. Euskal Herrian, eramaten, Euskal Herrian, eramaten genuen borroka iraultzaile-abertzalea, bi gizarte mugimendu nagusiaren barnean sartzen genuen: mugimendu antikolonialista eta langileen iraultza. Eta gure egoera eta holako mugimenduak oratzeko, ideologia baten inguruan ibiltzen ginen, batez ere marxismo-leninismoaren inguruan; nola edo hala, askotan ez oso zehazki eta nahiko heterodoxian, baina bazen gizarte mugimendu handi bat, bazen ideologia handi bat.

Gaur egunean nekez esan daiteke ez mugimendu antikolonialista ez eta iraultzak indar erakarkorrik dutenik gure gizartean, tamalez. Ideologiaren krisia bistan dago. Gaur egun isolamendua aipatzerakoan aski dugu ikustea nola kontsideratzen gaituzten European edo Estatu Espainolen, ikusteko non gauden. Badakizue estradizioak gertatzen ari direla bi estatuen artean. Estradizioak ez dira estradizioak, errefuxiatuen espulsoi basatiak dira. Eta begidistan dago zein ahula izan den Europako intelektual militanteen erreazioa.

Ez da ametsik egin behar: jendeak ez du konprenitzen nola nazio bat eraikitzeke borroka armatua erabil daitekeen gaur egunean gure gizarte honetan "jogging" eta "body-building" eta beste tekniken bidez norberaren gorputz eta arima afektiboki eta goxoki desarroilatu behar direnean. Ez du konprenitzen, kakanahasleak gara, ez gaituzke konprenitzen eta errepresioaren hankapean erortzen garenean ez dute deus jakin nahi.

Isolamendu hori ikaragarria da. Noski esan daitekeela badela intelektual bat, mugimendu bat, norbait mugitzen dena, bada. Baina konparatzen badugu duela hamar-hamabost urtekoarekin, Burgosko prozesuaren garaiarekin, edo Franco hil baino lehenagoko afusilamentuen garaiekin, ikusten dugu diferentzia handiak direla eta ez dela nahiko esatea orduan frankismoa zegoela eta orain demokrazia eta jendearen manipulazio bat gertatzen dela, jendeari kaskoa jaten diotela eta horregatik dela.

Fenomenoa orokorra da. Eramaten diren beste borroka militante guztiek gauzak bera sufritzen dute, Alemanian, Frantzian, Ingalaterran, holako estatu desarroilatuetan. Ezin daiteke gure egoera esplikatzea esanez eta holako ideologia modernista edo modernozaleak, hau da "horiek txorakeriak dira, hobe duzue uztea, ez du balio sufritu

eta sufrituaraztea holako etorri handiko ideia batzuek..." esanez dabiltzan pentsakerak, ZEN planaren fruituak direla esanaz soilik. Nahiz eta, nere ustez, ZEN planaren barnean erabilia izan, erabiltzen dute oso zabal den mugimendu bat.

Ideologiaren izenean egiten den biolentzia jendeak ulertzen ez

Beraz, holako egoera guretzat gogorra eta trajikoa da. Trajikoa. Kontradiziorik handiena nik ikusten dut, Euskal Herrian oraindik nahiko garela holako ideiak edo nahikunde handien ildoan ibiltzeko prest garenok, eta gure arteko asko ibiltzen da borroka armatuaren inguruan. Sufrimenduaren kopuru eta hedapena ikaragarria da gure artea. Gehienok ezagutzen dugu egoera eta badakigu zer den, ez da esplikatu beharrik.

Eta gu ari garelarik nazio-estatu baten alde borrokatzen, gaur egunean nazio-estatu bat egiteko modernitateak esplikatuko digu argi eta garbi ez dela posible, hor direla multinazionalen inperatiboak, gaur egunean estatu berriak egiteak inondik ikusita ere zentzurik ez duela etabar. Nahi dugula ideologia handi baten, iraultzaren esate baterako, izenean borrokatzea, guzti hori zein zaharra den, edo zein "pureta", gaur egunean esaten den bezala, begibistan jarriko digute.

Eta hala eta guztiz guk jarraituko dugu, eta orduan problema handi batekin egingo dugu topo: nola etorri handiko ideologiek ez duten erakarpen haundirik jendearen artean, ideologia honen izenean egiten den biolentzia jendeak ez du konprenitu nahi.

Guk Euskal Herrian biolentzia ikusten dugu beti gizarte fenomeno bati lotuta. Estatuak bere interesen alde egiten duena, nazionalismo espaiolak bere naziotasuna handitzeko daramana, edo guk nahi dugun Euskal Herri libre eta batuaren izenean eraman behar dugun nahitaezko bortxa. Beraz, guretzako biolentzia lotzen da fenomeno sozio-historiko bati. Eta nolabait biolentzia honek ondorio gogorrek ekartzen dituen, horren bidez esplikatzeko ditugu. Askotan fenomeno horiek oso gogorrek gertatzen zaizkigu afektiboki, tripetan, baina buruak nolabait esplikatu egin nahi ditu, justifikatu ez denean.

Gizartean "terrorismoaren" biktimekin identifikatzeko joera

Jendea, aldiz, ez zaio gertatzen. Jendeak talde "terroristen" -hala deitzen zaie eta- biolentzia ez du ikusten ideologia bati lotuta, gizarte patologiaren azalpen gisa kontsideratzen ditu. Eta bere jarrera guztiz narzisista eta indibidualista delako, hola gertatzen da nolabait bere burua kolpatuarekin identifikatzea.

Orain dela gutxi Tocquevilleren zita bat aurkitu nuen. Orain dela ehun eta lauorogei bat urte idatzi zuen, eta hala ere modernoentzako arbaso sortzaile bat da Tocqueville. Berak zioenez, norberak bere burua bakarrik kausitzen duelarik, eta ez talde baten barnean, errez identifikatzen da beste norbaitekin baina baita ere holako esanahi historiko edo politiko batetik aparte. Bortizkeriari buruz Tocqueville-k idatzia da: "Berdin atzerritar edo etsai, imajinazioak haren lekuan ezartzen gaitu eta holan gupidari zerbait pertsonala nahasten zaio eta gorputz urratuarekin guhaur ere sufritzen ari gara".

Eta gaur egunean "terrorismoak" edozein biktima egiten duelarik, biktima honen egoera politika edo esanahi soziala kontutan hartu gabe jendeak begiratzen dio bere nortasun pertsonalari, pertsona gisa. Esan daiteke ZEN planaren parte bat dela

terroristak izenarekin eta kito, eta terrorismoaren biktimak familiararekin fotoak eta amatxi eta semealabekin etabar. Egia da hola egiten dela nahitara. Baina jendearen artean bada holako sentsibiltate bat gure kontra doana.

Fenomeno honengatik, norberak bere burua isolatua kontsideratzen duelarik, batez ere gerapen afektiboari lotua, eta horiek hola, beti kontsideratuko du holako egoera pertsonala edozein ideologia baino lehen eta batez ere ideologiak emandako biktimekin bat eginez eta inolako biktimarik justifikatu gabe.

Ez da fenomeno pasakorra, eta bere balio positiboak profitatu behar zaizkio

Beraz, iruditzen zait oso inportantea dela, lehenik, konbentzitzea Mendebaldeko gizarteetan gertatzen ari den fenomeno hauek kontutan hartu behar direla aurrera jo nahi badugu. Kontuan hartu eta ez pentsatu gauza pasakorra dela, konplot bat dela besterik gabe, eta egunen batean dena kanbiatuko dela ezer kanbiatu gabe alderik.

Bigarrena, eta honekin bukatuko dut, modernismoaren aurpegian ikusi noraino holako aurpegia politiko-filosofikoak zerbitzen duen boterea, eta noraino holako apolitizismoak ekartzen duen errepresioa eta kapitalismoaren interesak zerbitzen dituen azken funtsean.

Hirugarren puntua: modernismoa ez da guztiz negatiboa. Norberaren bizitza kontutan hartzea, norberaren nortasuna eta zoriona baliozko ideologiaren aldareetan ez sakrifikatzea, guztiz positiboa da, nere ustez behinik behin. Honek ez du esan nahi injustizia onartu egin behar denik. Beste problema bat da. Justiziaren alde borrokatzeko gure gizarte modernoetan diren modernismoak ekarriko balio positiboak kontutan hartu behar dira, baita ere, aurrera jarrai dezagun.

**MODERNIA, POSTMODERNIA
(JOXE AZURMENDI)**

MODERNIA, POSTMODERNIA

Erreferentzia beti LARRUN-eko Beltzaren artikulua izango dut: "*Modernitatea eta Gu*" (2. zenb., 1.985eko Abendua, 79-85). Beste ezertatik baino gehiago, gizarte egoeraren aztarnetatik baino gehiago bereziki (Beltzak eginari oso egokia bait deritzot), filosofia aldetik edo joko dut, hori enkargatu zaidanez gero.

Azkenean beltza baino agian zerbait optimistagoa izango naiz, Modernitate edo Postmodernitate omen delako horren balorazioan. Beharbada zerbait pesimistagoa, Euskadin Postmodernitatean ote gauden arazoan.

Terminologian (Modernitate, Postmodernitate) nahasketaren batzu sor daitezke. Ikusten bait dut hitzak ez ditugula berdin erabiltzen. Espero dut, ez direla nahasketa bihurriekiak izango elkarriketan bertan argituz joango zaizkigula.

Bibliografia labur bat

Bibliografiaz, hainbat izkribu dago, pentsatzen dut gehienak ezagun samarrak direla. Pentsamendu filosofikora mugatuz: LYOTARD J. F., *La condición postmoderna*, Cátedra, Madrid 1.984. CAMPILLO, A. *Adiós al progreso*, Anagrama, Barcelona 1.985. V.V., *La crisis de la razón*, Universidad de Murcia 1.986. Postmodernitateaz orokorki, ia klasiko bat, TOURAINE, A., *La société postindustrielle*, Denoël, Paris 1.969.

Orokorki baino, halere, Moderniaren auzian Euskal Herriko interesgarriak iruditzen zaizkidan puntu nagusi batzuen inguruan bakarrik ibiliko naiz hemen. Beltzarenaz gain, J.M. Mardonez-en "*Modernidad y postmodernidad en España y en el País Vasco*" dago gai honetaz, Cuadernos de Alzate 3 (1.986) 4-19.

Esan zaidanez, Moderniaren eta Postmoderniaren kontzeptuak filosofikoki zehaztea da, gutxi-gorabehera, egitea tokatzen zaidana. Izenarekin hasiko gara.

I.- IZENAREN INGURUAN. HISTORIAREN ARAZOA

Post, ondoren, gero, da. Beraz, Moderniaren ondorengoa da Postmodernia. Postmodernoa (pertsonea bat, arkitektura bat, filosofia) ez litzateke izango modernoaren ondorengoa bestetik.

Modernia, Antzinate klasikoaren berpizkundea

Modernia, ez moda eta ez modutik dator, baina latinezko modo adberbiotik, bere denborazko adieran, "orain gutxi edo berehalaxe" esan nahi bait du. edozein orainaldi jakinen lehentxoago edo geroxeago.

Badirudi "modernus" forma latinoa VI. mendean agertu zela erabileran; X. mendean erruz erabiltzen da; XIV.ean (ohartuko zarete, jauzi handiak egiten ari garela,

baina modernia kontzeptuaren historian tipikoa da jauziokin, eta erabilera polemikoarekin, agertzea) "via moderna"ren polemika sortzen da, eskolastikaren gainbehera gisa azaldu ohi dena. Joera nominalisten borroka, alegia, filosofia aristoteliko-tomista tradizionalaren aurka. Nominalista horien buru nagusi bezala Ockhman inglesa aipatu ohi da. Baina modernoeetako autore inportante bat euskalduna izan da: Joanes Huarte Donibane Garazikoa.

Modernia, edo modernitatea, orainalde baten izen propio gisa, XVI. eta XVII. mendeetan finkatu da. Gauza ezaguna da Ernazimenduaren atxekitasuna Antzinate greko-latinoari. Hain zuzen Antzinate klasiko haren birjaiotza edo berpizkunde bezala ulertuko dizute beren aldia (Modernia), hori besterik ez bait du esan gure Ernazimendu izenak.

Bien bitartean geratzen den epe luzeari, ez bait zaio karakteristika ohargarriarik somatzen, bien erdiko aro erdi-galdu, erdi-betegarri, eritziko zaio, Erdi Aroa. beraz, Modernia, edo Modernitatea, izen propio gisa, Antzinate klasikoaren berpizkunde esanahiarekin agertzen zaigu: iragan inmediateoren uko gisa eta aurka (Erdi Aroaren aurka), baina iraganagoaren alde.

Postmodernia, antzinatearen erromantizismo kutsu batekin

Hau kuriosa da: Savater batek, bere aldiko filosofia nagusiaren aurka, Jesukristo baino bostehun urte lehenagoko sofistak errebindikatuz protestatzen du. Savater filosofo neo-nietzscheanoa kontsideratu ohi da. Nietzschek berak, filosofia aleman klasikoaren aurka, tragedia grekoa eta filosofia presokratikoa errebindikatuz protestatu zuen. Postmoderno kontsideratzen diren "filosofo berri" frantses batzuek (Benoist, Pawels) neopaganismo bat errebindikatzen dizute, konbentzio eta moral dekadentearen aurka bizitzaren eta adorearen printzipioak altxatuz. Eta, honez gero, gure Mirande neo-nietzscheanoa, neopaganoa eta vitalista, ez daukat gogoratu beharrik postmodernoen konpainian.

Baina oraindik badago kuriosoagorik. Eta da, protestaren mundu moderno eta postmoderno nahasi honetan, eskainaren eta ezkerraren kontzeptuak bezalaxe. Ez ditut aipatuko Mistral, edo M. Barrés, etab.; ezta, etxeanago, Navarro Villoslada, Araquistain eta beste gainerakoak. Arana Goirik berak -eskuindarra omen da- bere garaiko demokrazia liberalaren eta Euskal Herri industrialduaren aurka, antzinagoko Euskal Herria eta euskal demokrazia jatorra errebindikatzen zituen.

Krutwigek, ordea, ezkertiar espainoilista modernoaren aurka, are antzinagoko euskaldunen komunismo jatorra; eta berdin euskara puristaren nahiz batuaren aurka. Leizarragaren arkaismoa, eta grekoaren aberasgarritasuna. Gabriel Aresti jarraitu izango zuen.

Esan nahi dut, bai Modernia eta gero Antimoderniak ere, edo Postmoderniak, antzinatearen erromantizismo kutsu batekin agertzen zaizkigula, XVI. mendean bezala XX. ean, eta gure XIX. ean bezalaxe Iraultza Frantsesean. Historiarekiko jarrera bitxi bat da. Eta Beltza (LARRUNeko artikuluan) dimentsio historikoaren falta horretaz mintzatu zaigunez (zentzu historikoaren anbiguotasuna, esango nuke nik), iruzkin batetan luzatu ordez neure aldetik, I Iabcrmasen pasarte bat aldatuko dut honera, puntu honetan gero ez gehiago sartzeko:

"Observamos la intención anarquista de hacer estallar la continuidad de la historia, y podemos considerarlo como la fuerza subversiva de esta nueva conciencia histórica. La modernidad (nire terminologian "la Postmodernidad" irakurri behar da) se rebela contra las funciones normalizadoras de la tradición; la modernidad vive de la experiencia de rebelarse contra todo cuanto es normativo. Esta revuelta es una forma de neutralizar las pautas de la moralidad y la utilidad".

"Por otro lado, la conciencia del tiempo articulada en vanguardia no es simplemente ahistórica, sino que se dirige contra todo lo que podría denominarse una falsa normatividad en la historia. El espíritu moderno, de vanguardia, ha tratado de usar el pasado de una forma diferente; se deshace de aquellos pasados a los que ha hecho disponibles la erudición objetivadora del historicismo, pero al mismo tiempo opone una historia neutralizadora que está encerrada en el museo del historicismo".

"Inspirandose en el espíritu del surrealismo, Walter Benjamin construye la relación de la modernidad con la historia en la que podríamos llamar una actitud posthistoricista. Nos recuerda la comprensión de sí mismo de la revolución Francesa. 'La Revolución cita a la antigua Roma -aipatzen du Hebermasek W. Benjamin- de la misma manera que la moda cita un vestido antiguo. La moda tiene olfato para lo que es actual, aunque esto se mueva dentro de la espesura de lo que existió en otro tiempo...' En este sentido, para Robespierre, la antigua Roma era un pasado cargado de revelaciones momentáneas". (La modernidad un proyecto incompleto).

Bi zutabe ditu Moderniak: Arrazoizkotasuna eta Progresoa

Gogora dezagun pizka bat: modernia izugarrizko krisi baten kiskalmendutik altxatu da. Inperio sakratua Estatu nazional deituetan puskatzen da; Jainkoaren errebelazioa bera mila sektatan zatitu da, katolizismoak eta protestanteak etengabeko gerretan ari dira beren artean; Mundu Berri bat deskribitu da, hau da, bai eskritura Santuak eta bai filosofia aristotelikoak mendez-mende finkaturiko munduaren irudia puskatu egin da (eta zeinen umeak ote dira Ameriketako indio horiek, Adanenak ez badira?, eta arimarik ba ote dute?, eta jatorrizko bekaturik?...); eguzkiak berak munduaren inguruan ibiltzen aspertu eta planto egin du, orain munduak hasi beharko bait du eguzkiaren inguruan bera ibiltzen, Copernicok eta Galileok irakatsita. Hitz batetan, ordura arteko uste eta muste erlijioso, filosofiko, politiko, zientifiko, geografiko, tradiziozko guztiak suntsitu egin dira.

Une berean inoizko deskubrimendu tekniko eta zientifiko harigarrienak ari dira gertatzen: makina automatak, polbora eta ipar-orratza batik-bat, nabigazio eta gerrako arteak irauleraziz; baina inprimategia batez ere, kulturaren unibertso berri bat irekiz konbentuetatik landa.

Mundu zaharra puskatu egin bada, berriari porrokatu ezinezko oinarriak ezarri nahiko zaizkio. Horrela esplikatzen dira Baconen eta Descartesen ahaleginak, jakitearen eta ziurtasunaren erabateko metodo absolutu baten bila. Descartesenak, batez ere, ziurtasun osoaren filosofia izan nahiko du. Eta nik ez dakit oraindik, baina oiraintsu arte bederen, orduan ezarri ziren oinarriak eta eskemak, ondo ukiezin eta sakratu egon dira luzaro.

Bi zutabe nagusik eutsi dio Moderniari. Arrazoizkotasuna da bat, Progreso beste. Biekin egiten da historia. Erdi Aro teokratikoarekin alderaten badugu, arrazoizkotasunak subjektuaren oinarritzotasuna adierazten du: honez gero giza arrazoimenak irakatsiko du zer den egia eta zer ongia nahiz gaizkia. Ez jainkoak: erlijioa, hori nahi duenaren pribatua izango da; arrazoimenak, gizaki den ororen unibertsalak. Progreso, berriz, kristautasuneko eskatologia laikoa edo sekulartua da. Erlijioan Jainkoak denbora linealki azken-fin, eskhaton, batetara daramala, esan nahi du: irakurketa laikoan, historiak bere helmuga jakina baduela; gizadiaren askatasun osoa jeneralean.

Zutabe biotatik, hainbat adar zabaltzen da, eskema osatuz: arrazoizkotasunak zientzia oinarritzen du, zientziak progreso, progresoak ongitasun morala eta kulturala, giza betegintzarrea eta zoriona beraz, hots, askatasun, berdintasun eta anaitasuna. Espero dut, puntu honetan ez dagoela zertarako gehiago luzatu.

Arrazoizkotasun abstraktotik berdintasun zampakorrera

Zer gertatu da? Hasteko, gizakia bere arrazoimenaren aldetik definitzen badugu, gizon guztiak berdinak ateratzen zaizkigu. Gero, orde, gizaki denak ez dira berdinak, eta berdindu beharra egongo da: diferentziak (hizkuntzazko, kulturazko, nazionalak), hots, pertsonen nahiz herrien partikularitasunak, bigarrentiarraren eta irrazionalaren esfera botako dira eta arrazoimenak horiek gaingiditzen saiatu beharko du.

Progresoaren ideiarekin gauza bera gertatzen da. A. Campillo-k idazten duen moduan: *"Asociada a la idea de progreso, la tesis del sujeto [subjektu arrazionalarena] permite establecer entre las diversas sociedades una escala evolutiva, permite averiguar cuál de ellas se acerca más al tipo de sociedad y al tipo de conocimiento exigidos por la condición libre y racional del sujeto. El progreso es, por supuesto, un progreso de la razón y de la libertad. Sin embargo, al establecer una jerarquía entre los pueblos, la idea de progreso permite legitimizar la dominación y la colonización en nombre de la libertad."*

Una colonización ejercida en nombre de la razón. Los dominadores lo son porque se encuentran unas generaciones, unos siglos o incluso unos milenios más adelante que los dominados. Y la dominación no tiene como objetivo declarado esclavizar sino liberar, es decir, hacer avanzar a los pueblos más atrasados, hacerlos progresar, hacerlos crecer y madurar. Esta aceleración histórica de los pueblos más retrasados permitirá llevar a cabo una auténtica homogeneización, una efectiva universalización del conocimiento y de la moral, de los sistemas políticos y de los procedimientos económicos".

Gure ahultusunagatik, aldeko haizeek ere kolokarazten gaituzte

Guri gerta dakigukeena, da, zenbait autoreren erromantizismo horren zentzua (Navarro Villoslada, Arana Goiri, Mirande, Krutwig) ez tutik ulertzea. Horiek izan zuten, eta modak ere ba omen duen, usaimenik ez izatea, antzinate "mitiko" baten errebindikapenak ezkutatzen duen modernotasuna atzemateko: *"la fuerza subversiva de esta nueva conciencia histórica (...) contra las funciones normalizadoras de la tradición", "contra lo que podría denominarse una falsa normatividad en la historia"*. Eta hori oso erraz gerta dakiguke, oso moderno eta posmoderno garelakoan, "arrazoizkotasunaren" kontzeptu funtsean XVII. mendetiar batekin arazoan sartzen bagara.

Kontu zaharra da, eta, inporta ez badizue, Miranderen artikulua txiki bat aipatu dizuet: "Euskaltasun romantiko baten alde" (ikus Miranderen lan kritikakoak). 1.959ko artikulua da.

Zalantza gabe jadanik ari zaiguna gertatzen, beste hau da: hain ahula dela gure kontzientzi-untziaren mastapalua, ze geure alde jotzen duten haizeek ere kolokarazi egiten digutela. Azkeneko Moderniari, edo Postmoderniari, historia bost axola izatea, historia ofiziala eta horren normatibitate moral eta sozialak pikutara bidaltzea besterik ez da (zer besterik ez dugu egin behar izaten abertzaleok?).

Baina guri asko interesatzen zaigu, geure historia ez ofizialtxo hori ez ahaztea, borrokan jarraitzeko. Eta zaila gertatzen da "historiatik kanpora" situatu nahi duen mogimendu batetan, "geure historiatxoaren" neurria ondo gordetzea une berean. Batez ere, despolitizazioa, pasotismoa, kontsumismoa eta bestelako faktoreak gaineratzen direnean.

Gure "historia mitologia" ez ahaztu eta ez hartaz lotsatu

Niri oso polita iruditzen zait "Egin"ek egiten duen ahalaegina, borrokaren memoria historikoa gogoratzeko. Hainbeste mespretxatu izan den "historia mitologikoa" bera (el igualitarismo vasco, etab.) ahaztu, ez eta hartaz lotsatu beharko genukeenik, ez dut uste. Aspaldiko euskaldun baserritar haiek odol noblekoa aitortu baninduten, nik neuk hortik ez daukat ezer, baina gutxiago dauka, geroari begira memoria hori ere ez daukanak.

Arana Goiri Bizkaiaren independentziaren ilusioz, Aitzol euskal demokrazia zaharraren ilusioz, erreferentzia historiko okerretatik zebiltzan agian; baina independentziaren eta demokraziaren ilusio zuzenez, guretzat. Eta horrekin aski historiaren gaian.

II.- MODERNITATE KONTZEPTUAREN INGURUAN, ARRAZOIZKOTASUNAREN ETA PROGRESOAREN ARAZOA

Postmodernoak sentitu nahiko bagenu ere (alegia, gizarte postindustrialekoak), ezingo genuke ahaztu, jo eta pasa nahi omen den Modernia hori, lauzpabost mendetako aldi luzea dela. Bacon eta Descartes aipatu ohi ditugu filosofian, Modernitatearen oinarritatzaileak bezala.

Hitz batetan: Moderniak, gizadiaren eta giza historiaren eredu unibertsala arrazoizkotasun abstraktuaren gain eratzean, askatasuna eta anaitasuna bilatuz, de fakto dominazioaren eta berdinketaren eredu zampakor bat jaso digu. Beltzaren artikulua erakusten du: herri kulturak serializatu egiten dira, gazteria kosmopolita bihurtu, langileria bera (sindikatuak) bere interes partikularren gainetik ekonomiaren premia eta beharrian "objetiboera" ekarri...

Ohar bat bakarrik: arrazoizkotasuna ez da hor airean egoten. Bai demokrazia liberaletan, bai tradizio Herder-Hegeldarrean, Estatuan inkarnatzen da. Horrela Estatua arrazoizkotasunaren inkarnazioa, eta une berean arrazoizkotasuna historian nagusiarazteko tresna, bilakatu da. Kontrolaren jainkoa eta arrazoiaren jabe bakarra

III.- POSTMODERNIA KONTZEPTUAREN INGURUAN

Modernitatearen definizioa hori bada, nahikoa izango genuke buelta ematea, postmoderniarena edukitzeko. Alegia, postmoderniak "antimodernia" esan nahi duen neurrian. Aisa ulertuko da, niri -euskaldun izanik- frango positiboa iruditzea. Baina postmoderniaren esangura negatiboa eta positiboa hobeki berezteko komeniko da.

Aurretik, ohartxo bat: Postmoderniaren kontzeptua ipar Ameriketako soziologian eta arte kritikan erabili izan da gehienbat; gutxiago literaturan (batzuetan postestruturalismoaz hitzegiten da hemen: baina ikus HASSAN, I., *The Dismemberment of Orpheus: Toward a Post Modern Literature*, Oxford UP 1.971), eta filosofia akademikoetan -nik dakidala- apenas erabiltzen da, Espaniatik kanpora. Bestalde, ezingo litzateke ukatu, literatura filosofiko bat izan dela, postmoderniari prestantzia soziala eman diona, moda itxura batetaraino: Bataille, Michel Foucault, Derrida, Baudrillard, Lyotard, etab. Frantsesak, beraz, eta horien jarraitun espainolak.

Halere zaila dirudi, postmodernista bezala zeintzu hautatu beharko genituzkeen erbakitzea: Lyotard-ek, dirudienez, halakotzak edo dauka Wittgenstein (haren *Tractatus* famatua 1.921ekoa da); Mardonesek Frankfurteko Eskola bera (honek 1.930 ondorenean burutu zuen bere lana)... Postmoderno omen ziren ia guztiak Nietzschekin lotzen dira: dakizuenez, 1.900an hil zen.

a) Postmodernia negatiboki.

1.- "Gaur progresoan inork ez du sinesten..."

"Gaur PROGRESOAN inork ez du sinesten, horregatik postmodernian gaude", esaten badut, esaldi hori ulertzen da.

Zer da, baina, ez-sineste horretan sinesten ez dena? Progresoaren kontzeptu klasiko edo modernoan, hitz horrek hiru espazio betetzen zuen:

1.- Aurrerapen tekniko-zientifikoarena, naturaren menpetik gizona askatuz: hots, askatasunarena (pertsonalki, sozialki, politikoki).

Egia da, ez dugula sinesten: gizarte modernoak ugaritu egin ditu loturak, menpekotasunak eta kontrolak.

2.- Aurrerapen moralarena: progreso tekniko-zientifikoarekin batera, gizakia moralki ere hobetu egingo zela, postulatzeko zen. "Eskola bat irekitzea, gartzela bat ixtea da".

Hori ez dugu sinesten: ez indibidualki (nik, gure amak baino kultura gehiago dut, baina "moralki hobea" naizenik pentsatzea ez zait burutik pasatzen inolako "hobetasun moralaren" zentzutan); ez sozial eta politikoki ere (ea Hitler moralki hobea den Zesar baino; Inperio espainola hobea Inperio Erromatarra baino...).

3.- Aurrerapen estetikoarena: zein zentzu dauka, ordea, Mahler-ek Bach "gaingintu" izateak? Poesia modernoak Homero "gaingintzea" zer da?

Hori dena ez da sinesten: ez sinestu baino gehiago, hori "fedea progresoan" aspaldian ahaztu egin da, eta ulerkaitza egiten zaigu, horrelakorik lehenago sinestu izan

denik sinestea (Condorcet, etab.). Berdin, anaiagoak ote dira gaurko gizonak, Erdi Arokoak baino? Zoriontsuagoak, Santimaminekoak baino?... Honez gero inork ez du mundua kategoria horietan epaitu nahi.

Halere ordea, -eta hemen dator komeria- nik uste dut, funtsean berdintsu jarraitzen duela fedeak progresoan. Edukinik ez du, modernitatean zeukanaren aldean behintzat. Baina efikaziarik ez du batere galdu, sentidoa galdu arren. Progresoaren lilurak nola sozialki erakargarri jarraitzen duen ikusteko, aski dugu egunotakoxe kanpainarui begiratzea: EE eta PSOEk progresismoan oinarritzen dute beren legitimazioa eta mezua; EAK berdin egiten du EAJ/PNVarekiko: baina Arzalluz ere gertu dago Bandresek in eztabaida publiko baterako, zein den progresistago. Moderno eta progresista agertu beharraren presioa garbi dago egunotan. Zer ulertzen da, ordes, zehatz-zehatz, progresoarekin eta progresismoarekin? Espejismo hutsa da, baina efikaza.

2.- "Arrazionalitatea ez zaigu interesatzen"

"Postmodernian ARRAZIONALITATEA ez zaigu interesatzen", esan genezake bigarren lekuan.

Izan ere, arrazoimenak orokortasuna ezagutzen du, unibertsaltasuna (partikularra bakarrik atzeman dezakeen sentimenitsuak ez bezala); unibertsaltasuna eragiten du, bide batez, partikularitasunak ezikusiz edo erdeinatuz. Are, bada, legea du arrazoimenak berezkoa (zientzietan nahiz bizitzan), ez askatasuna, ez diferentzia. "*La tesis del sujeto* -berriro Campillo aipatuko dut- es la tesis de la absoluta identidad, de la absoluta universalidad: todos los hombres somos iguales, todos somos en realidad un solo hombre, y cada hombre es a su vez todos los hombres..."

Funtsean Modernitateko arrazoimenaren tesiak askatasunaren eta progresoaren tesiekin bat egiten du, eta lehengora gatoz. Ilustratu arrazionalista moderno batek arrazoi guztia zuen apika, beste ezertan baino arrazoimenean bakarrik fidatzeko: ez zuen ikusten beste biderik, hainbeste superstizio, dogma, lotura tradizional erlijioso eta politiko-feudaletatik askatzeko. Arrazoimenak senda zezakeen gizadia gaitz guzti horietatik. "*Pero ello, claro está* -Campiollorekin jarraituz- *a condición de que no pensemos exclusivamente en términos individuales sino colectivos, no en el pequeño mundo que está a nuestro alcance sino en la gran esfera planetaria que alberga a la especie humana, no en nuestra escasa y mezquina biografía sino en la prolongada y grandiosa historia de la humanidad. Es precisamente esta subordinación de lo individual a lo colectivo, de lo particular a lo general, de lo singular a lo universal, lo que hace que la liberación se cumpla a través de la dominación, que hasta el punto de que el progreso de la humanidad se convierta en una especie de voraz divinidad a la que hay que sacrificar bienes, nombres y pueblos enteros*".

Arrazionalitatearen eta progresoaren izenean, euskal Foruak, hizkuntza (gogora Unamuno!), ohiturak, lurralde mugak sakrifikatu ziren. Baina, harez gero, askoz gehiago da, sakrifikatuz jarraituko dena. "*No cabe duda* -idazten du Mardonesek- *de que la dignidad humana, la libertad y la justicia han encontrado en los espíritus ilustrados unos fuertes puntales, pero también en su nombre, el de la razón, el progreso o la libertad y justicia se han cometido atrocidades, explotaciones, colonialismos, guerras con decenas de millones de muertos, y hoy mismo, la barbarie amenaza con aniquilar la humanidad. Cada vez más, la corriente de los críticos de la sociedad*

moderna ha denunciado la dialéctica de la ilustración (Horkheimer/Adorno) o la conversión de la razón en mito y el avance de la superstición y la barbarie por los caminos de la modernidad".

Hori dena, Frankfurteko Eskola eta Marcuseren gizaki dimentsiobakarretik ez dakit norenganaino, hain esana eta birresana dago aspaldian, ze, beti epigono tristearena egin beharraren lotsa piska bat ematen bait du, gaur hemen horretaz aritu beharrak. Horregatik, parentesi bat egitera pasako naiz, adierazpen negatiboaren puntua bukatzeko.

3.- Ohar bat bi partetan.

Ez dut uste, Postmoderniak osoki ustekabeen harrapatu gaituenik. Gertatzenago dena, apika, beste hau izan daiteke: edozein gauzak (pentsamenduk, modak) arrakasta handiagoa duela gure artean, uhin berria Madridik badator, bertan sortuta baino. (Zerk, bistan da, ez nauen ezer kontsolatzen).

Zaharragoa naizenez, esan beharrean nago, orain borroka armatatuaren eta erresistentziaren morala kraska omen diezagukeen modernitatearen kritika edo postmodernia hori (eta ORAIN horixe egin lezakeenik ez dut ukatuko), gure artean borroka armatua baino lehenagokoa eta haren laguna izan dela. Mirandekin, Krutwigekin, Txillardegirekin, etab., 1.950 ondorenean (egia esateko, espainolez horrelako zerbituetan ametsik ere egin ezin zitekeenean) hasi bait da tradizio europar moderno guzti horren aurka, laguntzaile harturik Nietzsche, Unamuno, existentzialismoa, budismoa bera. K. Mitxelenak, ordurako, Europaren defentsan atera beharra sentitzen zuen, orduko gaztediaren erasoei erantzunez, 1.960an! (Idazlan Hautatuak, 1.972, 87). Oker ez banago, kritika horien inguruan sortu zen borroka armatua. Gero, bestelako bide batzuetatik (Frankfurteko Eskola, Ivan Illich, etab.), kritika horri sendo eutsi diotenetatik aski bedi hementxe daukagun bat aipatzea: Eusebio Osa, hain zuzen.

Dena dela, beranduegi ez gabiltzanean, goizegi ibili garelako, guretzat beti kalamitatea da nonbait, erderazko otsoekin batera ez ulu egitea...

Bigarren oharra: arrazionalitatea kontzebitzeko modu desberdinegaik

Bigarren oharra delikatuagoa da. Baina kezka oso pertsonala dut hau.

Arrazionalitatea famatuaren kritika zaharra da. Kritika soziala eta politikoa, batik bat (gizarte superadministratua, Orwell 1.984, etab.). Goraxeago agertu da. Propioki filosofiaren arloan, aldiz, Ilustrazio modernoari ilusioa birrindu dion datu pila dago. Filosofiaren desarroilo garaikide kasik osoa: arrazoimena gizonaren zerbitzuan dagoela, erakutsi da, hots, arrazoimenak bere delirioak dituela (Kant, baina baita Goya ere); arrazoimena Bizitzaren eta Bizitzaren intereszerbitzuan dagoela (Fichte, Hegel), beraz, ez dela ilustratuek uste bezain "arrazionala", eta ez autonomia; borondatearen zerbitzuan dagoela eta borondateak manejatzen duela (Schopenhauer), funtsean "irrazionala" dela alegia; espejismo hutsen sortzaile, mistifikatzaile eta deshumanizatzaile dela (Nietzsche)... Freudek, azkenik, erakutsi du, gizakia barren-barrendik egia mugitzen duena, sub/inkontziente horiek omen direla, arrazionalitatearen mitoa autoengaino bat izaki... Egungo hizkuntz filosofiekin, filosofia hermeneutiko eta existentzialekin, postmodernoeekin, jarrai genezake.

Filosofian aspaldi ikasi da, arrazoimena eta arrazionalitatea oso kontuz-kontuz bakarrik ahotan har litezkeen kontzeptuak direla. Arrazionalitatearen kontzebitzeko modu desberdinegatik elkarriz kontrajartzen zaizkiolako historian (zer ikusi beharko ote dute Descartesen arrazionalitateak eta Humerenak?). Valls Planak idatzita daukanez: *"es demasiado fácil tachar de irracionalismo a lo que no se ajusta a un determinado concepto de razón"*. Inor interesatua egonez gero, badago K. O. Apel-en estuditxo bat, *"El problema de una teoría filosófica de los tipos de racionalidad"*.

Baina nik uste dut -komeriarren bigarren partea- progresoaren gauza bera gertatzen zaigula arrazionalitatearekin. Gaiztoa bezain arma efikaza da, eta gustora erabiltzen da, sozialki: Baina hemengoa ez da komeria, tragedia da.

Arazionalak izatea eta egiaren ezagutzaile eta jabe izatea berdin denez, "arrazionalak gu gara" bistan da, eta "arrazionalitatea gurea da". Guk daukagu arrazoa (Guk, zuek bezala nik, hori aldarrikatzen ez badugu, besteak aurrea hartu digulako bakarrik da, arrazionalitatearen monopolioan. Ze, gizonaren berezko joera da, bestela, bere buruan sinesten duen adina bere arrazoiaren eta arrazionalitatearen sinestea, sinestu behar izatea). Zer gertatzen da, ordea, arrazionalitatearen norgehiagoka, are eskusibismo joera honetan?

Ez da intolerantzia kontua bakarrik (intolerantzia izugarria ezkututzen duela salatu egin behar da halere!). Ez dira izaten onak elkarbizitzan, gizalegean, ezer demostratu ordez, dena (des)kalifikatzen duten adjektibo pasionalak ("traidoreak", "salduak", etab.). Intolerantzia arruntaren mila kalifikatibo itsuritsen aldean, beste hau, ordea, nazien pareko hizkuntza da, itxura inofentsibo eta inkluso prestu samarraren azpian presentatzen delako hainbat pozointsuagoa. *"Gu, arrazionalak; zuek, besteak irrazionalak hutsa"*... Estea bezala da: *"Zuek, judegu infragizonak... madarikatu arratoiak"*.

Gizaki bere arrazoimenarekin definitzen bada, arrazionalitatea guretzat monopolizatu nahia, etsaiari pertsona izatea bera ukatzea da eta pertsona bakartzak geure buruak aitortu nahi izatea, seguruenik ez da hori egin nahiko, baina hori egiten da, arrazionalitateak pertsonaren definizio bezala funtzionatzen duen testuinguruan.

Irrazionalak ez dira pertsonak. Begira, ez da aspaldikoa: *"En tanto que una familia enterraba tres cadáveres, treinta mil voces malditas, treinta mil mentes de cafres, treinta mil batasuneros que se dicen abertzales, por las calles de Bilbao..."* Horiek ez dira gizonak, piztiak dira. Eta desgizonarekin ("ETA-ratas", etab.) badakizue Estatuek eta Inperioek, zilegi zer izan duten egitea, arrazoizko jende prestuaren hiriak arratoi zikinetatik desinfektatzeko.

Arrazoiaren delirioak.

b) Postmodernia positiboki

Hemen zailagoa da, ezer garbirik ongi mugatzea. Postmoderniak egoera kultural orokor bat adieraz dezake (*"El estado de la cultura después de las transformaciones que han afectado en las reglas de juego de la ciencia, de la literatura y de las artes a partir del s. XIX"*, Lyotard). Jarrera batzuk adieraz ditzake. Ez dakit, ordea, doktrinarik adierazten baldin badu, zein den hori.

"Disziplina falta" pentsamenduaren askatasunerako positibo daiteke

Doktrina berezirik propioki gabe, batzutan esaten da, "diskurtso modu" bat dela. Arrazoi estilo bat. F. Jamesonek, adibidez, *"esta nueva clase de discurso, generalmente asociado a Francia y la llamada teoría francesa, se está extendiendo y señala el final de la filosofía como tal. Por ejemplo, ¿hay que llamar a la obra de Michel Foucault filosofía, historia, teoría social o ciencia política? Es algo que no se puede determinar, y yo sugeriría que ese discurso teórico ha de incluirse también entre las manifestaciones de post-modernismo"*.

Horrela hartuta, disziplina akademikoak berak ongitxo disziplinaturik dauzkan sistemari ihes egiteko, "disziplina falta" hori, positiboa izan liteke pentsamenduaren askatasunerako, sozial-kritikoa eta argigarria, alegia. Diskurtso modu hori, liburuetan baino, kalean ere badabil.

Zentzu horretan, ekologista bat, berak ez uste izan arren, diskurtso ofizialetatik kanpo situatzen da. Askotan sistemak bezalaxe arrazonatuko du. Baina gizarteak inposatzen dion sareak harrapatzen duelako. Bera ez da progresoaren entusiasta bat, "progresoaren etsaia" bezala agertzeko beldurrez ibili beharko badu ere. Feministekin berdintsu gertatzen da seguruenik.

Igoal arrazonatuko dizute, manager izateko gizonak bezain direla emakumeak: baina trebetasunarena ez da beren kezka, inposatzen zaien planteamenduari erantzun beharrak ezarria baino. Berez sistema erregulatzen duten balioetatik kanpora mugitzen ari dira. Baina kontra egin nahi duten neurrian, erraz eror daitezke haren barrura. Asanblearistekin, Auzo Elkarteekin, irrati libreekin, rockeroekin, etab., berdintsu gerta daiteke. Positibotzat hartuko nuke, halere, diskurtso ofizial ohoragarriaren aldean, beren diskurtso propioa garatzen saiatzea.

Maila pertsonalean askatzaile dena, zertan geratzen da publikoan

Orohar, inork positiboki definitzen ez dakien pentsamendu postmoderno horren azaugarri arruntak dirudite eskeptizismoak, ofizialtasun guztietatik distantziak (eta ofizioaltasun horiek eskola filosofiko batzu izan litezke) sinkretismo nahasi batek. Marxen elementu pila bat hartzeko ez da erreparorik edukiko, baina askoz zailagoa izango da inor osoki marxista aitortzea. Inolako sistemarik ez da nahikoa. Filosofia literaturarekin nahastuko da (Derrida; U. Eco, Dürrell, ez aipatzeko). Libertatea izango da hori, edo tiro guztietatik libre geratzeko modu komodoa izango da, norbera ezerkin konprometatzen ez duelako.

Filosofiaren azkena gabe, pentsamendu postmodernoa sistemen azkena bada, autore gehienak egia da horrelatsu ikusten ditugula: Marx piska bat eta piska bat Heidegger, Lacan eta Wittgenstein apur bat Nietzsche dexente, ezeren ortodoxia gutxi eta edozeren cocktail asko. Artean collagea eta argazkian muntaia diren bera pentsamenduan.

Bakarrik: agian maila pertsonal pribatuan askatzailea, edo-eta erremediatu ezinezkoa, gerta dakigukeena ("eskolak" handiegiak dira guretzat, eta ez gara haietan kabitzen), zertan gertatzen da maila publikoan? Beldur naiz, "diskurtso pollitean" geratzen dela. Mundu guztiari gustatzen zaion filosofiatan. Estetikoa, formetan zein helburuetan (nik ez nioke etikoa esango). Funtsean beti pertsonal eta intimista.

Hemen berriro azpimarratuko nuke nik, hori ere ez zaigula oraintxe bapatean gaineratu. Gure artean literaturak produzitzen duenari begiratzen bazaio, gutxienez, poesian lehenengo eta narratiban gero. Borroka urte gori-gorietan. Zalaikaren **Adanen poema amaigabea**-ri aspaldi samar erantsi nizkion oharrrak gogoratzen ditut. Euskal kantak bide berdintsua eramán du.

Arrazoipide pertsonal-intimistak eta borroka elkar daitezke

Intimismoa, borroka-etikaren kontrarioa ote da? Bai eta ez. Esaten bada, "*ni neu bakarrik nago hemen, hauxe da nire konkretutasun bakarra, eta behin bakarrik biziko naiz*", agian ondoriozta daiteke, aberriaren alde, abstrakzioaren alde, bizitza emateak zentzurik ez daukala. Baina, bat, logika hori beharrezko bakarra ez dela frogatzeko, aski da existentzialismoa gogoratzea (Sartre bat, adibidez).

Eta, bi, logika horrek, logikarik baldin bada, premisetan tranpa eginez bakarrik balioko luke: hots, presuposatuz, nitasunaren konkretutasun ukaezinari oposatzen zaio aberria zinez abstrakzio bat dela. Oraindik asko dira, ordea, Euskal Herrian, aberria oso konkretu sentitzen dutenak. Inoiz baino konkretuago: bere ibaien eta hirien ekologiarekin hain zuzen, eta sexo bat ezezik pertsonal izan nahi luketen bere alabekin (horregatik sexoa galdu gabe, espero dut: begiak, belarriak, eskuak ere galtzen ez ditugun moduan, honela edo bestela pentsatzeagatik), eta bere mediokritate infinitoarekin, eta San Telmo horrekin edo Zorroaga honekin, eta bere presoekin, eta Eguerri tristeeekin, etab., etab., ez independentzia abstraktu baten aspirazioarekin bakarrik.

Puntu hau bukatzeko: intimitatea denok daukagun zerbait da, ez poetena bakarrik. Zuek eta nik, Herrerako presoek, Comando España-ko kideek, Yoyes-ek, Goardia Zibilak. Bere kontsiderazioetan baztertu egin nahi izaten zuen Estatu modernoak orain horixe aprobeixatu nahi izatea, borrokaren kontra, ez da derrigor plan baten emaitza, guztiz da naturala. Baina alderantziz ere, biolazioen aurka nahiz abortoaren alde, esate baterako, "nire gorputza nirea da" bezalako arrazoiak entzuten ditudanean, arraziopide pertsonal-intimistak eta borroka elkar daitezkeela iruditzen zait. Behinolako Labeguerieren edo Monzonen kantez oroiturik, beti horixe egin dela pentsatuko nuke. Eta ez intimitatea, baina intimitateaz ahaztea dela, iruditzen zait, pentsamendu borrokaren arrisku handiena. Euskadi libre, bai: baina ni ere libre. Euskadin eta libre.

IV. ZERTAN GAUDEN

Munduan gauden neurrian, edonondiko eraginen azpian, postmodernoa edo postindustriala omen den mundu horretan, zertan gauden erantzutzeko hiru korrante berezi ohi dira:

Korrente kontserbakoia

Anti-ideologikoa, etab. Baina, mendebaldean, kontserbakoia deritzon taldea oso desberdina eta, niretzat, oso aberatsa izan ohi da. Eskeptiko eta frango liberalenetatik (R. Aron bat, agian) positibistenganaino (Popper eta bere ingurua) hel daiteke, eta "neokontserbakoia" deitzen direnenganaino (USAko eta Alemaniako hainbat soziologo). Azken hauek bereziki, pentsamendu moderno guztiarekiko dira oso

kritikoak, baina tradiziaren, moralaren, lotura sozialen defentsan. Libertinajea, lanerako moral falta, mogimendu ezkertiarren "totalitarismoa", intelektualen eragin disolbatzailea, idealen falta, birtuteen desbaliapena, hedonismoa, gogor salatzen dituzte.

Espanian ez dut uste garrantzia handia dutenik (teoria mailan; praktikan duen indarra besterik da, aski bait da dibortzioaren aurka, eskola pribatuaren alde, etab., altxatzen diren mogimenduak ikustea); Europan eta Ameriketara korrante bortitza da. Hauen ustez gizartea "modernoegia litzateke eta piska bat disziplinatu beharra legoke: Aita Santuak eta Reaganek badakite nola egin.

Korrente kritikoak

Egiaz modernoak izateko asko falta zaigula oraindik, esango dute. Modernitatea bidearen erdian geratu dela. Alegia, modernitatearen helburua askatasuna izanik, progresoa eta arrazoiak medio hutsak zirela, baina helburu bihurtu zaizkigula. Beraz, modernitatea oraindik "bukatu edo burutu gabeko proiektua" izango litzateke (J. Habermas), hori radikaltzea eta burutzea izango bait genuke postmodernia horren egitekoa.

Bitartean, bai iraultza liberalen eta bai esperientzia sobietarraren hutsak ikusi ahal izan direnez gero, planteamenduak radikaltzea tokatuko da, abandonatzea baino. "Ezker berri" europar eta amerikarrek bide horretatik ibili nahi izan dutela, esango nuke: urteak pasatzen ari dira, ordea, eta ez da ikusten, ezker famatu horiek urteekin zahartzea besterik lortzen dutenik. Alderdi Berde batzuen momentuko arrakasta gorabehera.

Beltzak deskribatzen dituen horiek

Eta ez dakit zein izendapen egokituko litzaiekeen (propiokiago "postmodernoak" agian). Ongi saltzen badira ere, azkeneko moda eta garraisia omen badira ere, Habermas batek *"Los jóvenes conservadores"* deitzen die.

"Afirman como propias -dio Habermasek- las relaciones de una subjetividad descentralizadora, emancipada de los imperativos del trabajo y la utilidad, y con esta experiencia salen del mundo moderno. Sobre la base de las actitudes modernistas justifican su antimodernismo irreconciliable. Relegan a la esfera de lo lejano y lo arcaico los poedres espontáneos de la imaginación. De manera maniquea, yuxtaponen a la razón instrumental un principio sólo accesible a través de la evocación, ya sea la fuerza de la voluntad o la soberanía, el Ser o la fuerza dionisiaca de lo político. En Francia esta línea conduce de Georges a través de Michel Foucault, a Jacques Derrida".

Pasarte honek asko dibertitzen nau. Ez bakarrik hain "progretzat" hartu ohi diren autore batzuk. Zorroagako "progresiaren" orakuluak, eskuindar eta atzerakoi deklaratzan dituelako, baina beste zera zahar hura dakarkidalako gogora: gure "erromantikoak". Urteetan Euskal Herria idealizatu omen zutenen bizkarretik farre egiten ibili gara, baserri txuriak eta "ikusten duzu goizean", industria kondentatzen zuen Txomin Agirre eta Orixeren poema arkadiarra.

Orixe bakarrik behar genuen orain: azken orduko progeenak funtsean horien gisakoekin entronkatzen..., modernitatearen ihesi horiek ere, irudimenaren eta emozioaren barne-mundu arkaikoan babesa bilatuz! (Arrazoimen astunaren gainetik intuizioz eta sen poetikoz ikusten duten gnostikoekin eta mistikoekin, erromantikoekin eta Schopenhauer-Nietzschearekin). Nola zioen Foucaultek? Botere izarriaren

diskurtsotik eta arrazoizkotasunetik bazterrera geratu diren gaisoak, eroak, eskizofrenikoak... eta horien arrazoia. Hamar bat urte izango da, ohartarazi zela alderdi hori: "*beraz, baserri baketsu, garbia kantatzea, garaitasunaren ukoa da industri aldi honetan. Antimodernia da*" (**Orixeren alde**).

Hori dena dago. Esango nuke, halere, "progreen" zinezko progresia edo kontserbakoieria baino. Beltzak seinalatzen dituen gure egiazko problemak, bestelakoak direla eta beste nondibait sortzen direla. Alegia, doktrinen baliotik baino, de fakto zein jokotan sartzen direnagatik. Horrela balitz, arriskua ez litzateke pentsamendu postmodernoan bertan egongo, baina batzuek egiten duten haren erabileran.

Intelektualen paper klasikoa itzali egin dela gizartean? Hemen alderantziz

Begira. Periodismo berri bat dago. Gero, Euskal Herrian, Unibertsitate bat badago: sekula eztaiko ikasle eta irakasle tropak dauzkagu, etab. Osotasun pretentsiorik batera gabe, azterketarako puntu batzu aipatzera noa. Zeren-eta ideiek ere, azkenean, beren ohea behar izaten bait dute, seduzitzeko.

Periodismo berriak asumitu egin ditu hein batetan eta koroatu egiten ditu intelektualak, eguneroko egunkaria berriemaile tradizionala ezezik, irakaskuntzako tribuna ere autoritate osoz bilakatu zaigula. "Filosofia" kalera etorri da. Uste dut, beldur ematen diguna, edo kezkatzen gaituena, ez liburuak esate baterako, baina periodikoetan egunoro irakasten den filosofia hori dela. Ez dut gehiago ezer esango. Badakizue, gogoan batez ere zein egunkari daukadan, probintziatako imitazioak aparte.

Postmoderno amerikano nahiz frantsesei irakurtzen diet, intelektualaren paper klasikoa itzali egin dela gizartean. Hemen justu alderantziz gertatzen da, beharbada "demokrazia" honetan oraindik beste inon ez bezalako legitimazio problemak daudelako. Opzio politiko txit konkretuak legitimatzeko nahiz deslegitimatzeko, intelektualen sinadura zerrendak erabiltzen dira: EERen alde, biolentziaren aurka, OTANen aurka nahiz alde, egunotantxe Txiki Benegasen opzioaren lagungarri.

Baina intelektual horiek, gauza horrela legitimatzeko/deslegitimatzeko, interes politikoen gainetik egotearen aureola behar dute. Paper horrekin batera, orduan, aureola horren kultiboa desarroilatu da. Intelektual militantearen lekuan, intelektual "moral eta neutrala" altxatu da santu-irudi nagusi. Sistemak orain behar duen zerbitzu modurako intelektual modua.

Espainaren presentzia kultural beti handia, Unibertsitatearekin areagotu egin zaigu Euskal Herrian. Unibertsitate horrek, dauzkanak dauzka, programak ere. Eta ez dira inongo gizarterik askatzeko pentsatuak. Has nindeke zehazten: hain zuten gure aldekoa ez den intelektual ugariren presentzia handiagoa eta hurbilagoa; abertzale litzatekeen irakaslearen beraren loturak eta kondizionamenduak, aurrerapide akademikorik aurkitzeko (ezaguna da Unibertsitateko "padrinato" sistema); ikasle nahiz irakasleen karrerako lan akademikoak egin beharra, "neutralak" alegia, ez obra militanteak, etab.

Guzti horrekin azken finean sortzen den giro kulturala (intelektuala, literaria) da "*la melancolía y el eclecticismo que inundan la producción cultural de nuestro tiempo, por no mencionar el tan pregonado pluralismo*", C. Owensekin esateko.

Inguratzen gaituen produkzio kulturalaren eskematzo gisa

Orain, bukatzeko, inguratzen gaituen produkzio kulturalaren eskematxo bat eskaintzen badut, edozein gizarte eta denborari aplikatu lekiokkeen moduko arrunta izango da, ez oraingoaren espezifikoa.

1. Sistemaren aurkako pentsamendua dago. Estatuaren, beronen arrazoizkotasunaren parametroen etsaia. Nik uste dut, euskal Estatu baten alde dagoena, horrelakoa dela. Berdin zait, azterketaren beste maila sutilago batek erakusten badit, inkontzienteki Modernitate horrexen eskemak birproduzitzen ari dela, etab. De fakto etsaia da eta sistema bera ez da engainatzen, hala ikusten duenean.

2. Moderniak, bere krisian, kalenturak izerdia sortzen duen eran, bere defentsa generatzen duena: krisiaren adierazle eta estalki. Beltzak dekrribatu dituen jarrerak eta pentsamendua hain zuzen.

3. Baina jarrera etiko-estetikoak, eskeptikoak, intimistak, etab., ez dira derrigor sistemak bere defentsan generatuak. Goiko biek behar dituzte horiek, eta bien orbitan ibil daitezke. Seguruenik hauek dira krisiaren produkturik tipikoenak. Eta, beren anbiguotasun guztiarekin, neu behintzat, eta uste dut guztiok, denok garenez gero krisialdiko umeak, ezin gara horien aurrean piska bat liluratuta, seduzituta, ez geratu...

MODERNITATEA POSTMODERNITATEAREN
ZIPRIZTINEZ IGURTZI
(EUSEBIO OSA)

MODERNITATEA POSTMODERNITATEAREN ZIPRIZTINEZ IGURTZI

Neri tokatzen zaidana zera da, modernitatea gure artean eta gure arteko politikan. Eta gaian guztiz aterrizatu baino lehen, aipatu behar dut 60ko hamarkadan pentsamolde positibistaren eta pentsamolde dialektikoaren artean zen eztabaida. Hor zegoen polemika, eta hor genituen alde batetik Popper eta beste alde batetik Adorno eztabaida honen ardatzak.

Gero, 70eko hamarkadan teoria kritikoa eta hermeneutikoa genituen nagusi, filosofian, soziologian eta kultur kritika sailean. Eta hor izan genituen batez ere Hebermas alde batetik, teoria kritikoaren defentsan, eta bestetik Kadamer. Horiek nabarmendu ziren eztabaida horretan.

80ko hamarkada hau, berriz, modernitatearena dela esango genuke, edo modernitatearen kritika edo postmodernitatearena. Hau pentsamolde mailan, erreflexio filosofikoaren eta erreflexio soziologiko eta estetikoaren mailan.

1.960ko hamarkada ideologizatutik, gaurko modernozaletasunera

Politika mailan, eta gure inguruetan, Euskal Herri eta Estatu inguruetan batik bat, erreflexio mailan jadanik kritika eta eztabaida zena politikan oraindik projektua zen eta projektua da, akritikoki. Gure artean batez ere 60ko hamarkada oso ideologikoa izan zen, hala izan nahi izan zuen eta hala izan zen, ideologiaren apologia egiten genuen eta proiektu oso ideologikoak aurkezten genituen.

80ko hamarkadan, kontu horietaz jadanik ahaztu xamartuak gabiltzela ematen du. Orain modernitatea da nagusi. Orain ez du ia inork hitzegiten eskubiaz edo ezkerak, edo "ni marxista naiz" edo "ni kapitalista naiz", proletargoa, klase burruka, eta... ahaztu samartuak dauzkagu, baztertuak. Mundu guztiak moderno izan nahi du.

Baina ikusten duzue desfasea. Erreflexio mailan modernitatearen kritika egiten da hamarkada honetan, politikan berriz akritikoki modernitatearen apologia egiten da, proiektu modernoak aurkitzen dira, aldarrikatzen dira. Zein modernoago izan, hori da orain auzitan dagoena.

Gure artera etorritz, EA edo Eusko Alkartasunak PNVren aurpegi modernoak izan nahi du, adibidez: atzera begira dagoena aurrera begira ipini. Bestalde, uste dut esan beharrik ez dagoela zein den Euskal Herrian modernitatearen eta arrazoiaren bandera gehien astintzen duena: "Arrazoa nora, botua hara" eta guzti hori bertan daukagu.

Arrazoa lehenengo, arrazoiaren indarra, arrazoiaren erreinua, guk agintzen badugu, horiek agintzen badute. Hegel txikiak dirudite, arrazoi unibertsalaren eta

arrazoi euskaldunaren predikalari. Martxa honetan jarraitzen badute, besapean "El Pais", bestalde beste askok ere irakurtzen dugun "El Pais", eramateaz aparte, egunen batean "Izpirituaren fenomenologia" ere eramango dute besapean; Joxe Azurmendik seguruenik alemanez irakurri duena, baina beste gehienok, alemanik ez dakigunez, espainolez irakurri duguna. Odolera "modernitatearen delirium tremens" edo holako zerbait sartu zaiela ematen du.

Moderno guztiek Ilustrazioaren semetza aldarrikatzen dute

Ikus dezakezuenenez modernoa ez da apolitikoa. Hemen ikusten duzuenez, Beltzak postmodernoa deitzen zuenari nik modernoa deitzen diot, Bidasoak sortzen duen prolema hori. Orduan, asko eta asko politikoak dira, oso politikoak gainera, politikarako bizi dira, politikatik bizi dira.

Beste batzuk politiko eta intelektual artean ikus ditzakegu, ez dakigu mugak non dauden, ez dago garbi zer diren, politiko intelektualak edo intelektual politikoak. Nazionalismoa zientziatik eta literaturatik kontenplatu eta arakatzan dutenak, eta aldi berean mitinetan-eta parte hartzen ari direnak. Hori ere modernoa izango da, baina aspaldikoa ere bada gobernatzaile onena filosofia delako teoria.

Beste moderno batzuk, berriz, intelektualitate kasta hutsekoak dituzue. Apolitikoak ez baina bai, beren ustez behintzat, metapolitikoak. Gure artean, esate baterako, ezagunena Savater izango genuke, gure arteko paradigmaticoena edo adibiderik argiena bera delako, edo gehiena aipatuena baita ere.

Beraz, moderno politiko, moderno erdi-politiko, erdi-intelektual eta metapolitikoek, beren jainkotxoak dute, arrazoi ilustratua. Ilustrazioaren semetza aldarrikatzen dute, eta mundua eta Euskal Herriko mundua, bi taldetan banaturik egongo litzateke: alde batetik eurak, ilustratuak, eta bestetik kasurik onenean iluminatuak. Lustrea buru-kaskoetan kokatzen omen da, iluminazioa berriz ariman. Arrazoi ilustratuaren seme historikoak ditugu, bestalde, hauteskundeak, boto-kutxak eta kanpaina politikoak, diskurtso politiko modernoa, demokrazia formala. Estatuaren aparatoen neutraltasun delakoa, edo gizarteko interes ezberdinen edo kontrakoen arteko arbitro izate hori, Estatu hori Estatu modernoa da. Arrazoiketa elkartuaren, adostatuaren eta kontsentsuatuaren fruituak denak.

Modernoak, bestalde, bere konportamendu eta estilo propioak ditu. Ez zaio gehiegi gustatzen masarik, kalerik eta algera eta manifestaziorik, barrikadak oraindik gutxiago, eta oihurik ere ez. Oihularia arrazoiariaren antitesia izango litzateke, primateetakin hurbilago dagoelarik. Modernoari baju samarretik hitzegitea ere gustatzen zaio gehiago, hotsak arrazoia estali ez dezan.

Herri lanetan, herri jaialdietan, herri manifestaldietan eta holakoetan ere ez du gehiegi sinesten, masak baino masa-mediak ditu. Musika ona eta liburu sakonak ere bai, trikitrixak, panfletoak eta holakoak utikan! Batik bat metapolitiko intelektualarentzat dira gauzak horrela, horiek denak guztiz arbuigarriak direlarik.

Modernoen ustearen kontra, ez gara inguruko herriak baino fanatikoagoak

Modernoak, hala ere, badu izateko arrazoirik, eta zeregin berezirik gure artean. Bixtakoa da oraindik ere abarkakeria, forukeria eta dogmakeria gehiegi agertzen dela gure artean, pre-ilustraturik eta iluminaturik ez da falta. Batzuetan, zuritu ezinezko ekintza batzuk zuritu nahian dabil zenbait jende, edo oihuen atzetik ez da ikusten askoz gehiago, edo deskalifikazio azkarregiak eta arinegiak egiten dira edo identifikazio eta etiketazio handiegi eta azkarregiak ere bai. Orduan modernoak holako batzuk salatzen dizkigu eta "arrazoia zeukak" esan beharra daukagu.

Horrek ez du esan nahi, ordea, modernoa bera ere batzutan akats horietan erortzen ez denik. Arrazoiak eskaini beharrean irainak eta lelokeriak eskainiz. Horretaz aparte, aitortu beharra dago, edo nik behintzat hala uste dut, demokrazia formalaren agerpen eta bideak giza askatasunerako eta herri askatasunerako aurrerapide ERE ez direnik ezin dugula esan. Eta modernoak ongi egiten du bide horiek sakontzen saiatzea.

Baina modernoaren kontrako kritika alorrera pasatuz, ondoko hauek esango nituzke. Alde batetik moderno batzuk esan eta ari dira, batez ere Madrilen eta horrela, oso biszeralak eta basatiak, fanatikoak garela, eta Aitorren semeak garela, gauzak kaskoarekin pentsatuz eta politika hori aplikatuz. Baina ez dut uste frogatua dagoenik gauza hauetan inguruko herriak baino areago garenik.

Batzutan behar bada borroka eta ukabila gehiago erabiltzen ditugu, batzutan arrazoibidearen kaltetan-eta. Baina hori ez ote da izango gehiago mintzen gaituztelako eta ez ote dugu min biziagoa sentitzen erreago bizi garelako? Horretatik ere izango da.

Modernitatearen kritika desmitifikatzea ez da atzo goizeko asuntua

Behin moderno lagun batek -moderno hemen sustantiboa da eta lagun adjetiboa- esan zigun Euskal Herria eta euskal kultura eta Herriaren eskubideak eta borroka eta holakoak desmitifikatu egin behar ditugula, hori eskatzen digula modernitateak eta arrazoibideak. Nik esan nion baietz, nik ere hola jokatu nahi nuela, baina galdetu nion ea hori bezala arrazoia bera eta modernitatea eta demokrazia eta legalitatea eta kontsentsua eta horrelakoak ere mito eta erlijio ez ote zaizkigun bihurtu, horiek ere ez ote ditugun desmitifikatu behar. Ezetz erantzun zidan, horiek ez direla desmitifikagarriak mitifikagarriak ez direlako.

Ez dakit, momento txarren bat izango zuen behar bada. Izan ere, modernitatearen kritika desmitifikatzea ez da atzo goizeko asuntua. Batez ere Munduko Bigarren gerra ostetik hasita, etengabe izan da erreflexio filosofiko, estetiko mailan ilustrazioaren arrazoiaren edo modernitatearen kritika.

Frankfort-eko eskolak aspaldi jo zuen bide horretatik, batez ere Hokheimer eta Adornoren eskutik. "Dialéctica de la Ilustración" ordukoa da eta ilustrazioaren golko askatzailean bertan sortzen den hazi zapaltzailea salatzen dedikatzen da. Arrazoia, arrazoiaketa, arrazoi instrumental. Estatuaren arrazoi, kapitalaren arrazoi, indarraren, boterearen arrazoi, bilakatzen da, eta orduan bere kontrakoa sortzen du: irrazionalkeria. Eta bide horretatik, Ilustraziotik, gillotina sortu zen.

Orain arrazoi modernoaren izenean, bonba nuklearrak fabrikatzen dira eta inperio ekonomiko eta politikoak ezartzen, eta multinazionalak agintzen dute, eta banko handiek, eta ejertzitoek, eta komunikabideetako manipulazioak. Eta demokrazia guzti hori modernitatearen aurpegi bat da. Demokrazia horren izenean, baita ere, estatu polizialak indartzen dira gaur egun. Modernitatearen izenean parlamentuak sortzen dira, eta parlamentuaren lege antiterroristak aprobatzen dira, eta horien babesean tortura praktikatzen da.

Modernoak egin behar duena, beraz, ez da tortura salatzea bakarrik, ezta tortura estaltzen edo babesten duen lege antiterrorista bakarrik ere, lege antiterrorista posible egiten duen instituzio parlamentarioa ere salatu behar du, ez dut esaten ukatu, baina bat kritikatu. Eta abar.

Nork modernotuko ditu modernoak eta ilustratu ilustratuak?

Ematen du, ilunpe pre-ilustratu juzgatzeko hain begi zolia duten modernoek arrazoi ilustratu askatzailearen munstro aurpegi hori ikusteko ere gauza ez direla. Eta galdezka ari nintzen gaur goizean bertan, zirriborro hauek prestatzen ari nintzenean, ea zergatik ote zen hori, diferentzia hori, gauza batzutarako hain argi eta beste gauzetarako hain ilun, hain kamuts, zergatik... Orduan "El País" egunkaria erosi dut eta gai honekin loturik datorren zerbait aurkitu dut. Beste inoiz sartu izan naiz artikulista honekin, Ignacio Sotelo-rekin, moderno bat dugu hau, eta gaur argitaratzen duen artikulua zera da: "¿Quién moderniza a los modernizadores?".

Hemen irakurri dut zergatik ez diren sartzen modernitatearen edo modernismoaren kritikarekin. "Ahora que la mayoría de los españoles, después de dos siglos de disputas, aspiran a la modernidad, no parece oportuno empezar con su crítica, desenmascarando a la razón como poder". "No parece oportuno", iruditzen zaie ez dela egokia gaur egun. Ez ote da egokia, ez ote zaie komeni? Artikulu horretan, modernitatea modernizazio teknokrata moduan ulertzen duten jende eta partiduak kritikatzeko; berak esaten du moderno izatea hori baino askoz gehiago dela, beste modu batera pentsatzea eta ilustrazioaren semeak izatea dela moderno izatea.

Ilustrazioak zer esan nahi duen eta modernitateak zer esan nahi duen definitzen du Sotelo-k: indar ezkutuen menpe ez bizitzea, jainkoen indar ezkutuen eta ama naturaren menpeko ez izatea, aske izatea...guzti hori. Behar bada, guk ere esan dezakegu modernoa ere ez dela aske, baizik eta bigarren naturaren menpe erortzen dela, ez behar bada ama naturaren menpe, baina bai boterearen menpe lotura bat badagoela. Eta behar bada, modernitatearen kritikan zergatik ez diren sartzen, motiboa hau izango litzateke: eurak ere lotura daudela, boterearekiko lotura politiko eta ekonomiko bat dagoelako.

"¿Quién moderniza a los modernizadores?" galdetzen du Ignacio Sotelok, eta behar bada guk galdetuko genieke: "¿Quién moderniza a los modernos?" ¿Quién ilustra a los ilustrados?". Edo holako zerbait.

Postmodernitatearen zipriztinez igurtzigure modernitatea

Beraz, badirudi gure modernei erlojua XVIII-XIX.mendeetan gelditu zitzaiela, Ilustrazioaren seme ditugu, eta hori oso grabea da. Hainbeste urte pasata, ilustrazioaren iloba, biloba eta birbiloba izateko ordua iritsi denean, oraindik seme besterik ez izatea oso grabea da

Arrazoi dute modernoek zera esaten dutenean: alegia, euskaldun guztiok txapel baten azpian ez garela kabitzen, edo horrelako zerbait. Baina egia da, baita ere, txapel baten azpian kabitzen ez garen bezala, modernitate bakar baten azpian ere ez garela kabitzen. Beren modernismo domestikatuz aparte, besterik izan daitekeela.

Beste batzuk ere moderno izan nahi dute, baina alde batetik modernotasun exhibizionismorik egin gabe, praktikatu gabe; eta besterik modernotasuna beste modu batera ulertuz, arrazoi ilustratua eta honen ondorio ilustratuak aztertuz eta kritikatzuz.

Beraz, oso lustre gutxiz jokatzeko du moderno ilustratuak politikagintzan eta kulturgintzan arrazoibideak monopolizatu nahi dituenen, oso argi gutxiz premodernoak, preilustratuak eta postilustratuak edo postmodernoak zaku baten sartzen dituenen eta berak ez beste guztiak trogloditak edo erdi-diplodokusak, Beltzak esango lukeen bezala, jotzen gaituenen. Oso argi gutxiz oihulariaren oihua eta zapalduaren oihua erizpide zehatzagoz berezten ez dituenen, oso argi gutxiz biolentzia eta terrorismo hitzak, diskurtso politiko eta polizialaren terminologia neurri handi batetan behintzat hain akritikoki bereganatzen dituenen.

Amaitzeko, modernoaren alternatiba zein ote? Postmodernitatea, ala moderno bai baina moderno erradikal izatea? Behar bada hitzak besterik ez dira. Nik zera esango nuke: postmodernitatearen zipriztinez igurtzi behar genukeela gure modernitatea. Hori gutxienez. Zerbait esan du Joxek postmodernitateaz eta bere ezaugarriez, nik ere zerbait esango dut, labur-laburki bada ere.

Espazioaren eta zatien balorazio eta erreibindikazioa

Zeintzu izango lirateke postmodernitatearen zipriztin horiek? Lehenengo, fragmentoen, zatien erreibindikazioa. Postmodernitateak ez du onartzen diskurtso osorik edo sistematikorik, sistema ukatzen da, zatia edo fragmentoa erreibindikatzeko du. Hori egongo litzateke oinarrian. Arrazoi modernoak sistema maite du, sistema osoa, osotasuna, zentralizazio, kontinuitatea, identitatea, uniformazioa, estandarizazioa, kosmopolitismoa, guzti hori. Horren kontra, postmodernoak zatia, diskontinuitatea, deszentralizazioa, diferentzia, aniztasuna.

Bigarren, espazioaren balorazioa, tokiaren erreibindikazioa. Modernitateak segida historikoa denboraren bilakaera goratu eta gozatu du beti. Postmodernoak tokia denboraren segidaren tirabirapetik askatu nahi du.

Zer esan nahi du guzti honek politikagintzan? Unitate fabrikatu eta sakralizatuak, historikoki fabrikatuak eta sakralizatuak, desafiatu behar direla, osotasun sakralizatuak. Politikagintzan diferentziak, bai norbanakoaren diferentziak eta bai herri diferentziak, defendagarri direla.

Honek politikagintzan esan nahi du garaian garaiko eta tokian tokiko politikagintza egin behar dela, diskurtso politikoa imajinatu, sortu, dibertsifikatu eta zonifikatu egin behar dela, multiformatu egin behar dela eta ez klitxetu edo uniformatu. Postmodernoak ez du sujeta historikorik, ez historiaren motorrik onartzen, sujeta anitza da, beraz aniztasuna, pluralitatea, arrazoinketa ahula, gutxiengoaren eta ez bakarrik gehiengoaren arrazoi defendatzea.

Baina behar bada, zipriztinetatik pasa eta postmodernismoaren alderdi kontserbadoreenekin ez gelditzeko, postmodernismo atomizatu batean edo pasotismoan eror ez gaitzen, txokokerietan eror ez gaitzen, hori ere posible bait da, orduan horren irudi gisa esponjaren erabili dute unibertsoa esplikatzen: esponja dena zatikatua dago, eta zati solidoak eta hutsarteak ditu, baina ez daude elkarren artean hautsiak, dena lotua dago. Holako zerbait: sujeta historiko anitza, toki aniztasuna, herri aniztasuna, borroka aniztasuna... baina beti horrelako lotura batekin, dena hari batez lotura eramanik.

BELTZA: JARRERA POSTMODERNOA HAUSTURAREN ETA KOLABORAZIOAREN ARTEAN

Gauza bat erantsi nahi nuke, oso labur, bi ohar egiteko. Lehena, postmodernismoari buruz.

Postmodernismoaren haustura positibotzat joa izan da, batez ere hemen. Berriz errepikatuko dut lehen aipatu dudan terminologia problema bat. Hego Euskadiko modernoek jokaera guztiz postmodernoa dela. Hala eta guztiz ere, modernismoaren eta postmodernismoaren artean bada gauza oso inportante bat.

Cohn-Bendit, kontutan hartzeko kaso argigarri bat

Hemen esana izan da, arrazoiez, gizarte mugimenduak orohar mugimendu postmodernoak dira eta gehienetan progresista edo iraultzaile edo nahi dena. Joxek esan du ekologistak derrigor egon behar duela Estatutik kanpo. Ni ez naiz filosofoa, ezta politikoa ere, politikari begiratzen diot batez ere. Eta orain Frantzian zera dago modan, Cohn Bendit-en telebistako emankizunak. Berak liburu ezagun bat idatzia du, *"Nous avons tant aimée la Revolution"*, eta Frantziako telebistak pasatzen ari dira 68ko protagonisten bizitza eta ideiak.

Cohn-Bendit da, hain zuzen, Alemaniako Berdeen partaidea. Berdeen jomuga nagusia gobernuan parte hartzen da, eta bere lagun bat, hain zuzen, ministro da Hessen oker ez banaiz. Nolabait 68ko iraultza haustura bat izan da, modernismo eta postmodernismoaren artean. Han pasa gara ideologia rigorista eta hertsietatik, marxismo-lenninismo iraultzaileetatik, holako haustura anarkiko eta nolabait pertsonalistetara. Berak argi eta garbi agertzen du bere liburuan eta bere emankizunetan, bere xede nagusia dela borroka armatuan ari direnei holako jarrera irrazionala utz araztea, demokrazian sar daitezen, zeren azken funtsean Mendebaldeko demokraziak, bere huts guztiekin, eskaintzen dio gizakiari, pertsonari, bere hoberena mundutan zehar eta historian.

Hori jarrera postmodernoa da, eta jarrera postmoderno honek haustura suposatzen du alde batetik, eta beste alde batetik kolaborazioa. Hori da Cohn-Bendit-ek egina, ezkertiar batek egina. Gehiengoak ez du hola egiten.

Balio modernistak agertzen ditu postmodernoak, baina karga subertsiborik gabe

Orduan, aipatua izana da modernismoak artean batez ere suposatzen duela haustura. Eta egia da, moldeekin, ereduak, tradizioarekin, positibotzat jo genezakeen hori. Baina postmodernismoaren jite nagusia, artean adibidez, halanola teatroan edo bestetan, zera da: balio modernistak agertzen direla baina karga subertsiborik gabe.

Edozer egin daiteke gaur egunean: bilutsirik ageri, larrua jo eszenaren gainean, edo jendea tintaz-eta zikindu... berdin zaio, hori da kolpe interesgarri bat, besterik gabe.

Azken funtsean, modernismo eta postmodernismoaren artean diferentzia nerretzat politiko mailan zera da: modernismoak badituela oraindik helburu argiak, progresoari lotuta, egia da, baina postmodernismoa da frantsesez esaten dutena "Un consentement mou à la démocratie", halan esaten dute hango ikerleek. Hau da: demokrazia onartzen da baina kontsentsuaren bidez, ez da problemarik, "bai, hola izan behar du, segi aurrera eta kitto". Eta hola egiten delarik, azken finean bada kolaboraziorako oso jarrera garbia.

Eta zergatik Euskal Herrian hain modernoak diren politikariak, politikan, Estatua justifikatzen dutenak, Lege Antiterrorista, tortura, etabar, zergatik dira hain postmoderno beren konportaeretan? Hau da, hain progre, eta era berean hain pasota, "*Ba, hori demasie, hori irrazionalkeria, tripetatik aterea da...*", diote "*arrazional izan behar da*" baina aldi berean pasota dira gizartean. Zergatik? Nere ustez Estatu Espainola nahiko atzeratua dabilelako. Estatu Espainolaz du oraindik burutu Estatu moderno bilakatzearen eginkizuna. Eta politikan ari direnek, nahi ta nahi ez modernitatea erabili behar dute beste estatuetan egindakoa gauzatzeko, baina era berearen ari dira jarrera apolitikoak eta antipolitikoak, baina politikoak zerbait kanbiatzeko delarik, zabaltzen.

Hori lehen oharra.

Ideologia, sakrifizioaren etika eta Estatu-Nazio helburua krisian

Gure borroka iraultzaileari begiratzen badiot, aitortzen dut borroka iraultzailea Euskal Herrian zer den definitzea konplexoa dela. Denetarik bada, eta nahasia denez gero, sailkatzen entseatuko naiz. Hau da, inbentario bat egiten badugu holako modernitate-postmodernitate problemari buruz, zer dugu retro, zaharra, kondenatzen gaituena nolabait? Lehenik, ideologia orohartzaileen behin eta berriz aipatzea.

Lehendabiziko problema, ez du ematen gaur honek indar handirik ematen duenik, nahiz eta batzuek esan hori pasakorra dela eta marxismo-leninismo garbi eta hutsa itzuliko dela hemendik bost edo hamar urte pasata.

Bigarren, sakrifizioaren etika, iruditzen zait oso zaharkitua dela, moralki eta pertsonalki ez bakarrik errespetagarria, baita miresgarria ere, izan arre, gizarte mailan iruditzen zait zaharkitua.

Hirugarrena, gure borrokari ematen diogun Estatu-Nazioaren iduria. Behar bada, holako irudia bai zaharra dela eta askatasuna lortzeko Estatu bat sortzea, ez bakarrik gauzatzen ez den gauza bat dela baizik eta jendea kontra jartzen duela. Honek ez du esan nahi Estatu Espainola goraipatu behar denik, hori besteek egiten dute, horretan oso moderno dira.

Justizia, iraultza eta egunerokotasuna lotuko dituen ideologia falta

Bukatzeko, biolentziari lotzen diogun esanahi historizista. Lehen ere aipatu dut hori, ez naiz berriz bueltatuko horren gainean. Beraz, zertan gara "*branchés*" Ez dakit nola esaten den hori euskaraz, "*branché*" egotea lotuta egotea da, konektatua, baina kable bidez, behar den bezala ibiltzea.

Lehen, batetik gure minoritate kontzientzia, zeren egia da postmodernismoaren elementu nagusia dela erreibindikatzea txikiaren parte, norbera norbait izateko nahi duen bezalakoxea, eta guk dugun minoritate linguistiko kulturaren kontzientzia oso inportantea iruditzen zait hemendik aurrera behar den bezala jotzeko.

Beste alde batetik, razionalitatea aipatzen da, baina postmodernismoan askoz inportanteagoa da sedukzioa. Hau da, jendeak parte har dezan inportanteena ez da holako demostrazio logiko-razionala, baizik eta jendeak tripetan senti dezan zer egin behar duen. Gure artean, tribuaren kontzeptua oso polita da nolabait, oso arriskutsua baztertzen gaituelako, baina oso inportantea gure artean sortzen dituen loturak oso sakonak eta esanahitsuak direlako.

Nolabait, euskara erreibindikatzen dugularik, eta euskaraz zerbait egin behar dugularik, orain arte behintzat kontrakulturala izan da, Estatuak ukatu bait dizkigu bideak guk nahi dugun bezala euskaraz bizi gaitezen.

Azken elementua, oso inportantea da norberaren hedapenari ematen zaion inportantzia ere gauzatzea, baina minoritatearen zentzuari lotuta eta badakit honetan ez naizela batere modernoa, justiziaren eta iraultzaren kontzeptuei oraindik lotuta. Hor ikusten dut nik problema nagusia, zeren eta oraindik justizia, iraultza eta egunerokotasuna lotuko dituen ideologia orohartzailerik, zentzu moderno batean oraindik ez bait dago. Hori agertu baino lehen nahiko maingu ibiliko gara.

JOXE AZURMENDI: POSTMODERNIAK GURI BAINO ETSAIARI KALTE GEHIAGO EGITEN DIO

Nik ere ohar pare bat egin nahi nuke. Ez da negatiboa zure azterketa [Beltzari begira] gogorra delako, baina postmodernoa, ni hezkuntzaz, adinen gustoz eta denez, gehiago antigoaleko naiz. Esan nahi dut honekin, ni ez naizela postmodernian omen dabiltzan gazteak epaitzeko inor, zeren eta gainera oso gutxi ateratzen bait naiz kaleetara ere. Hala ere, bi ohartxo, teorizazioaren mailan, beste guztiak aparte utzita.

"Haiek" ere beren proiektu espainolista azaltzeko zailago daukate

Postmoderniak guri zailtasun asko sortzen badigu, nik uste etsaiari askoz gehiago sortzen diola. Eta gutxienez nik berrogei bat urte bete artean lasai-lasai esaten zitzaizkigun gauza asko, gaur nekez esandaitezkeela eta ez direla esaten ere. Adibidez, abertzaletasuna gaur kritikatzan da, edo ezker abertzalea, konbatitzen da zuzenki, irrazionalak omen direlako planteamendu horiek, eta bere defekto guztiak aterez atakatzan zaio.

Baina Estatu Espainola progresoaren eta ez dakit zeren ardatza bezala ez da defendatzen, oso zaila da, hemen behintzat, lurralde honetan. Eta berek dogma bezala eduki dituztenak, berdin Espainaren kontzeptua eta, ez bakarrik frankismo garaian, sozialismoak berak Errepublikara arte erabili izan duen gauza pila bat, "hizkuntza bakar bat nahi dugu" eta abar hori desagertu egin da.

Egin horrela egiten da, baina teorizazio mailan gutxienez ez dago erabiltzerik hemen lehen erabili izan den arraziopide asko. Hori gure alde dago gutxienez. Alegia, gu erasotzeko oraindik indartsu jarraitzen dutela, baina beren buruak azaltzeko, beren proiektu espainolista edo nahi bada afrikanistarekin askoz zailago daukate beraiek ere. Gu atzean bagaude, berak atzerago.

Kaos bat dago, baina gero borroka ere hortik ateratzen da

Bigarrena, gazte jendea ikusten dudanean hor saltaka, dantzaka eta tontakeriak egiten, errespeto guztiarekin esanda, iruditzen zait ezker abertzalea dela oraindik hemen postmoderno edo ezdakitzer txisme horretan zerbait animoso eta animagarri kalera ateratzen duen bakarra, eta estilo, jarrera eta sentimentu-fantasia-errebeldia postmoderno guzti horiek de facto gazteria horretan aurkitzen direla.

Honek ez du esan nahi gazteria horrek halako pentsamendu bat daukanik; esan nahi du horrelakoxea dela, eta dirudienek erakarmena ere horrek sortzen diola baita ere jendeari, eta borrokarako ere jendea berriro mugimendu horretan elkartzeko dela. Gure denbora ez zen horrela. Klandestinitatea zelako eta abar, norbait elkartzeko zitzaion mugimendu bati oso bide bihurrietatik.

Gaur badirudi erakarmen bideak edo lagunarte berriak beste hauek direla, "statuto di kulo" eta zirkoak eta abar. Esan nahi nuena zen, igoal piska bat optimistago ere izan daitekeela. Badago kaos bat, niretzat kaos bat dena, ez dakit post, extra, sub ala antimoderno, baina gero borroka ere hortik ateratzen da.

JENDARTZEKO GALDERA

Hemen badirudi denon aldetik modernotasunaren aurkako politika bat dagoela. Modernotasunari egiten zaio kritika bat, eta iruditzen zait, piska bat teoria eginaz, ea asko eta asko ez ote goazen modernotasun horretara.

Orain dela urte batzuk esaten zen modernoa zela hauteskundeetan parte hartzea, eta piskanaka indar politiko guztiak joan dira hauteskundeetan parte hartzera. Esaten zen parlamentuan parte hartzea modernoa zela, negoziatzia modernoa zela; orduan beste aldetik esaten zen ez zela negoziatu behar, eta orain esaten da negoziatu behar dela. Badirudi bi urte edo lau urte atzeragotik gabiltzala.

Ez dakit esplikatzen naizen. Modernotasunari kritika egiten diogu, eta berdin erropa, jatzera eta ohiturekin... Manifestazio batera joanez gero, adibidez, jo dezagun talde politiko guztiak daudela manifestaldi horretan, orokorra dela; zuk badakizu erropatik bakarrik zein non dagoen, nahiz eta taldeak sinbolorik gabe joan: praka bakerorekin eta... "borrokas", txaketa larruzkoak eta ezdakit nolako prakak eta... "arrazoia dutenak", eta hola.

Gu ari gara orain modernitatearen kontsigna horren kontra. Ez al zaigu gertatu, edo ez al da gertatuko, hemendik denbora labur batean berdin jokatzeko, beste gauza askotan berdin jokatu dugun bezala? Beltzari galdetzen diot.

.....

EZTABAIDA

BELTZA: EZ DA ASKI KONTUTAN HARTZEN ZAPALKUNTZAK ERREFLEXU INSOLIDARIOAK SORTZEN DITUELA

Horri erantzuna Herri Batasunak eman beharko lioke, ez nik. Ni ez naiz inoiz Herri Batasunakoa izan, eta ez naiz inoiz KAS programaren alde izan, eta beti egon naiz abstentzioaren alde, horretan oso "karroza" gelditu naiz.

Hala ere, ez dira konfunditu behar jarrera politiko partzialak edukinarekin. Behar bada, HBk instituzioetan parte hartzen badu, negoziaketaren alde hitzegiten badu, eta abar, eta gainera orain ETak Costa del Sol-en bonbak jarrita, esan genezake egiten dutela poli-miliekin duela lauzpabost urte egindakoa, hori esan genezake, eta hortik ikusita egia dirudi. Hala ere, bada eduki politiko bat atzean.

Neretzako, Euskadiko Ezkerraren problema nagusia da bere modernitate edo postmodernitate nahasi honetan nolabait Mendealdeko proiektu politikaren barnean sartu direla. Estatu Espainol honetan borroka subertsiboa baztertuta nahi dute, hori iruditzen zait bere razionalismo eta gainerako gauzen azpian.

Herri Batasuna formulazio zaharkituei lotuta

Lehen Joxek aipatu du nazionalismo espainolak ez gaituela erasotzen lehen bezala, esanez eta "hemen hizkuntza bakarra", EE moderno bati entzuten zaio oso errez gure hizkuntzak berez desagertu egin behar badu inongo bortizkeriarik gabe, berak ez duela inolako bortxarik egingo bizi dadin. Hori esana izan da duela gutxi. Hori jarrera postmodernoa da baina jarrera postmoderno honek egiten du jarrera politiko zapaltzaile baten ohea, dudarik gabe, nere ustez.

Herri Batasunarengan nik kritikatzeko dudana ez da horrenbeste gaur esan dezala behar bada hauteskundeetan parte hartu ondoren instituzioetan parte hartu behar dela, nik Herri Batasuna ikusten dut lotuta formulazio ideologiko zaharkitu batekin. Esan nahi bait da, diren egiazko zapalkuntzak eta errepresioak herri osoa iraultzara bultzatuko dutela, abangoardiaren gidaritzapean.

Krisiaren gizarte honetan, alderantziz, zapalkuntzak erreflexu insolidarioak eta erreakzionarioak sortzen ditu usu, eta hau ez da aski kontutan hartzen. Ezin daiteke esan zapalduak nahitaez bildu beharko garela; langabeziak eta miseriak bultzatzen duten langileriak goiz edo berandu guztiz bat egin behar duela euskaldun gisa zapalduta gaudenekin, borroka iraultzaileen bidez hau botatzeko.

Guizti hori nik nahiko nuke egia izan baledi. Baina gaurko gizartean, gauzak hola formulatuta, ez du posibilitaterik laster egia izateko. Nere ustez, aipatutako balore modernoak, postmodernoak, kontutan hartu behar dira, bizi eta borroka dezagun. Ez dakit hori zein puntutaraino kontutan hartzen den formazio horretan. Eta politika oso konkreto batean sartzen ari gara.

Adibidez, rock fenomenoaren aurrean egindako holako gurtze akritikoa ez zait iruditzen egokia. Aldiz, irratik libreen inguruan diren espresibide berriak, guztiz kritikoak, eta kontestatarioak baita ere gure barnean, etorkizuna daramatela iruditzen zait. Nere kritiketan hortik joko nuke nik.

EUSEBIO OSA: KRITIKETAN POLITIKA PRAKTIKOAREN AURRETIK JOATEA NORMALA DA

Modernitate kritikatzan dugula eta behar bada gero gu ere...? Nik modernitate kritikatu egin dut, modernitatearen arrazoina, baina ez dut ukatzen. Bestalde, eskubidean dudak Beltzarekin ez naiz politikoki identifikatzen. Orduan, nere jarrera modernitatearekiko dialektikoa da, eta esposizioan garbi utzi dut nere ustez modernitatearen alde batzuk positiboak direla eta beste batzuk negatiboak, munstro aurpegi ere agertzen duela.

Bestalde normala da desfase bat egotea, alde batetik politiko mailan eta beste aldetik erreflexio mailan. Mailan honetan beti aurretik joango garela uste dut kritikak egiterakoan, eta politika praktikoaren mailan beti atzetik. Desfase hau ere nahiko berezkoa da, eta horrela izango da beti.

PUBLIKO ARTEKO GALDERA

Joxek zerbait azaldu du hizkuntzari buruz, baina gehiago zehatzea nahiko nuke. Hain zuzen ere, hizkuntz komunikate minorizatuen prozesu historikoan modernitateak ze nolako papera jokatu duen.

JOXE AZURMENDI: ESTATU LIBERAL ILUSTRATUAK DENAK UNIFORMATU NAHI DITU

Uler dezagun Modernitatea beti izen propio gisa, historiako aldi jakin bat bezala, XVII. mendetik XIX.era datorren hori. Fase desberdinak izan ditu eta une berean oso kontradiktoria izan da bere baitan. Baina trazo jeneralean esan daiteke linea garbi bat jarraitzen duela. Adibidez ernazentistek latinez idazten dute, justu latin erdiarotiar "barbaroaren" kontra latin klasikoa berpistu dute eta latin klasikoaren apologia handiak idatzi, Lorenzo Vallak adibidez.

Baina horiek berek eta une berean, hizkuntza bulgareak lantzen dituzte eta bereaien apologiak egin, Italiako Hiri-Errepubliketan nahiz Espainia eta Frantziako Gorteen inguruan. Gaztelaniaren defendatzaileetako bat euskalduna izan da, Malon Etxaidekoa, Santa Magdalenaren biografoa. Eta gure Lizentziatu Pozas apologistaren seme jesuita espainolaren apologista izan da.

Baina euskal literatura bera horrelaxe hasi da, Etxepareren liburuarekin, barrukoa euskaraz eta titulua latinez. Gortearen inguruan hasten da eta hala jarraitzen du Leizarragarekin. XVI. eta XVII. mendeetan monarkiak bere familien inguruan estatu nazionalak biltzen ari dira, eta estatu nazionalaren prozesu berean hizkuntza nazionalak ere garatuko dira, latina elizarentzat geratuz. Hor oraindik indibidualismoa da nagusi, ernazentistak horregatik dira famatuak, eta estatuak oraindik ez daude gero izango duten potentzian.

Estatu Ilustratuak dena kontrolatu nahi du bere barruan

XVIII. mendean estatua kanpo aldera nahiko aseguratua dago, eta bere barruan hasiko da zentralizazioa eta kontrola indartzen. Estatu Ilustratuak dena kontrolatu nahi du bere barruan, arrazoiaren botereak hori eskatzen du, hizkuntza ere kontrolpean eduki nahi du, eta horrela sortzen dira, esate baterako, Hizkuntzaren Erret Akademiak, hizkuntza ofizialaren garazarretan. Euskara, Nafarroako Gortea galtzean lehen babes gabe geratu bazen, marginatu ezezik pertsegitu egingo da orain. Borbondarren politika zentralista ezaguna da.

Okerrena da, eskolaren jeneralizatzearekin koinziditzen duela. Lehenago apenas egoten zen herrietan eskolarik. Eta gero, liberalismo iraultzaileak, demokratikoak, berdin eta okerrago jarraituko du, arrazoiaren, progresoaren eta moderniazen izenean beti. Monarkia kendu eta Errepublika nola legitimatzen da? Herriaren borondate orokorraren izenean. Kuriosoa da, borondate orokor horren interpretazio latinoak, ez anglo-saxoina, Rousseau baitan hasita, oso eliztarria dela, gorputz mistikoaren antzera ulertuko dela.

Rousseau ez zen alferrik jatorri kalbinistakoa, eta borondate orokor hori azkenean Ginebrako elizaren gorputz mistikoa izango da. Orduan, Errepublika liberal ilustratuaren barruan denak Eliza baten antzera bateratu, berdindu, anaia bihurtu, uniformatu egin beharko dira. Diferentziak "desberdintasunak" direla ulertuko da, heresiak direla, eta Errepublikan denek berdinak izan behar dutenez...

Machiavellok teorizatu zuen menperatuaren hizkuntza desagertaraztea

Iraultza Frantsesak berehala hartu ditu neurriak "patois" deitzen zituztenak itotzen eta errepublikano denak frantses bakar eta berdinean berdintzeko. Ez bakarrik hizkuntzak, Robespierren dekretu irakurrita nago, oso dekretu polita: Strasbourgeko emakumeei alemanez jaztea debekatzen zaie, orain folklorikoak esaten zaien jantziak ziren orduan normalak, eta beste andre frantses guztiak bezala jazteko.

Guzti honetaz badaude liburuak, ikusi nahi izanéz gero: Balibar-Laporten *Burguesía y lengua nacional*, adibidez, *Avance Barcelonakoak* argitaratua. Frantseses badago beste bat Gallimard-en autore taldetxo batena, *Une politique de la langue. La Révolution française et les patois*.

Estatuak hizkuntza bat hartzea bere tresna bezala, gero hartan inposatzeko bere eskola, hezkuntza eta guzti hori, dago alde batetik, dominazio sistema baten eraikuntza. Eta bestetik dago, alderantziz, diferente direnak desagertaraztea.

Oso goiz deskubritzen da aipatzen dugun hau. Machiavello ere ohartuta dago, artikulutxoren batean idatzi nuen, herri bat konkistatzen denean lehenengo begiratu beharrekoa dela ea konkistatzailearen hizkuntza berdinekoa den ala hizkuntza diferentekoa. Eta esaten du: berdinekoa baldin bada, orduan neurri batzuk aipatzen ditu: desterratu pila bat kanpora bidali behar da, inmigrante jende pila bat eraman bertara bizitzera, hau da, inbaditu egin behar da, noblezia dekapitatu behar da eta kanpokoak jarri...

Liburu hori Nafarroa konkistatu eta urte bat edo bitara idatzi zen, eta badirudi Fernando Catolicoak zer egin zuen ikusi eta Machiavellok ikasi egin ziola. Nahiko zaharra da, beraz.

PUBLIKO ARTETIK GALDERA

Ez al dugu ingurugiro mailan, ekologian, jasten modernitatearen ondoriorik larriena? Horretaz gutxi mintzatu zarete. Ez al da industriaren garaipena ondoriorik gogorrena Euskal Herrian ere?

BELTZA: GIZARTE POSTMODERNOETAN GEHIENBAT EKOLOGIAREN KONTZEPTU KONTSUMISTA IKUSTEN DA

Baina beti bezala postmodernitatearen kontradizio guztiekin. Modernitateak sortu du hemen ezagutzen dugun paisaia industrial, bere ondorio galgarri guztiekin. Ekologia agertzen denean, bada ekologiaren bi kontzeptu, behar bada.

Lehen kontzeptua, guztiz subertsiboa: **beste modu batez produzitu behar dela**, eta kontzeptu subertsibo honek suposatzen du gizarte iraultza bat politikan gihartuko den mugimendu iraultzailea.

Gure gizarte postmodernoetan gehien ikusten den ekologiaren kontzeptua da kontzeptu kontsumista, hau da: norberak esijitzen du aditiborik ez, produktu freskoak, gauza garbiak, ingurugunaren garbia... guzti hori norberak esijitzen du bere burua errealizatzeko. Baina gero, hortik aparte nola produzitzen den, zentzu orokor batean, bost axola.

Eman dezagun: lantegietan armak fabrikatzen baldin badira garbiki, eta honen trukez baldin bada diru aski berdeguneak egiteko eta hortik footing egiteko, jendea futitzen da holako gerlak baldin badira Iran eta Irakeko beltzen artean, jendea berdin zaio beltzak edo antzekoak baldin badira. Eta kitto.

Kontsumismoari lotzen zaion ekologismo bigun hori, gure gizarte triste eta zapaltzaile honen parte bat da. Eta orohar, dena guztiz trajikoa da. Baina gizarte honetan trajikoa ez da batere trajikoa, norberari tokatzen ez zaion neurrian. Begira Txernobil gertatu denari: Txernobil problema nagusia da hemendik berrogei urtetara behar mila minbizi gehiago ikusiko dela Mendebal Europan, eta niri suertatzen bazait holako minbizi bat? Baina nuklearen inguruan han eta hemen nola egiten den produzioa, eta nola dagoen lotuta armanetuarekineta... azterketa hori bakan batzuek egiten dute. Hori da postmodernismoaren aurpegi bikoitza, eta guztiz arriskugarria.

PUBLIKOAREN ARTEKO GALDERA

Azkoitiako Zalduntxo edo "Caballerito" haiek nola kokatzen dituzue orain artean aipatutako prozesu horretan?

JOXE AZURMENDI: ANBIGUO IZATEA ETA KONTRAESANEAN EGOTEA BI DIRA

Altuna Rousseuren oso laguna zen.

Postmodernoa puntu batetan naiz ni, eta da, munduan dagoen dena anbigua dela. Orduan, arrazoizkotasuna, ilustrazioa, progresoa eta gauza horiek ez dira negatibo hutsak, anbiguoak dira.

Azkoitiako zalduntxoak, ehunetik laurogeitan positibo

Azkoitiako Zalduntxoei buruz galdera eginda, ehuneko laurogeitan positibotzat jo izan dut momentu horretan, Euskal Herriko historiaren momentuan erreazio bat egotea eta kulturaren alde zerbait arduratzea. Kointziditzen du jesuitak kanporatzearekin eta...

Holako parte dexente bat, gero, ez beraien espezifikoa zelako, baizik eta gizarte haren espezifikoa zelako, nik negatibotzat joko nuke. Lehenengo: ideologiari ihes egin diote deabruari bezala, teknokrata-teknokratak ilustratuen artean lehenengoak azkoitiarrak izango dira, zeren beste denek elementu handi bat ideologikoa izan dute beti, eta horiek ihes egin diote. Arrazoiak badakizkigu denok: Inkisizioaren beldurra eta abar. Dena dela, aukera hori eraman dute.

Bigarren: bazuten Euskadi berriaren edo hiru pribintziaren, agian laurena ere bai, kontzientzia piska bat, eta baita Ameriketako euskaldunena ere. Euskararena, apenas. Hutsunean haundiak dira.

Eta azkenik, zalduntxoak ziren, eta esate baterako balet eskolak zeuzkaten, baita mineralogia ere, beren eskolatxoan, eta edukazioro oso kultista, selekto, aristokratikoak ziren. Ez dakit nola baloratzen diren gauza horiek. Erdizka ondo eta erdizka gaizki.

..

Printzipioz jarrera postmodernoa ez dira arriskutsuak

Neuk jarraituz, iruditzen zait, adibide hori atera denez, momentu honetan euskaraz literatura gazte edo berri horretan produzitzen den gauza pila bat seguru asko eskema postmoderno batetan sartzen dela. Esajerazio batekin esateko, Bernardo Atxagagandik behera, dena. Baita erderaz ere, hemengo inguru jendeak produzitzen duen asko, halakoxea dela, edo behintzat itxura hori egiten duela, Savaterrengandik gora. Beraz, asko dagoela.

Gero badago, gauzak garbi dauden neurrian, mutur batetan nahi baldin bada ETA dagoelako eta beste muturrean Gobernu Espainola. Bi muturren artean "mundua". Ze erizpide daude aipatu nahi ez ditudan autore horien artean, postmodernoa-edo omen diren artean, ze kriterio daude bereizketa bat egiteko, bi mutur horietako zeinen aldera dauden apaizteko probetxugarri zeini zaizkion, onartuz nahitaez anbiguitate batetan esistitu beharko dutela.

Adibide edo irudi hau erabili izan dut: Portugalen iraultzara fusilen puntan krabelinak jarrita atera ziren, baina iraultza fusilek egin zuten eta ez krabelinek. Orain,

fusil haiek oso ondo zeuden krabelin batzuekin. Hemen ere iraultza ez du egingo postmoderniak, baina iraultza ere estetika piska bat ez kentzeko... Errusian ere Maiakowski bat zegoen Leninen ondoan.

Esan nahi dut, ez dudala uste, postmodernia egiten ari dena, mundu berri bat eraikitzea denik. Baina bizitza berrizta dizaguketen indarren osagarri, bai izan liteke zenbait kasutan. Noiz bai, noiz ez, hori da kontua. Baina, printzipioz, jarrera eta pentsaera postmodernoak ez nituzke arriskugarri bezala bakarrik, edo negatibo bezala, ikusiko.

Anbiguo noiz pasatzen da borroka estetika izatetik arriskutsu izatera?

Anbiguitate guztiekin, literatura batek, musika batek, arte batek, estetika bat sor lezake borroka horren mundua. Anbiguo da, beraz arriskutsua da, oso ondo engaina lezake horrek. Noiz hartu genezake hori engainagarritzat, justu besteren, aparatoaren tresnatzat? Zeren aparatoak, printzipioz pentsamendu modu hori mespretxatu egin beharko balu ere, beti ahaleginak egingo ditu, eta askotan lortuko du, postmodernia asumitzeko, ekologismoarekin egiten duen bezala.

Beste adibide bat: Eliza kristaua Erromako inperioaren aski kontra sortu zen, eta Inperioak hirurehun urtetan pertsegitu egin zuen, baina egun batetan inperatore azkar bat konturatu zen, "askoz ere hobe duk eta apezpikuak geure ondoan jartzea pertsegitzea baino", eta harrez gero daukagu daukagun Eliza, eta apezpikuak gobernadore egin zituen.

Hori postmoderniarekin gerta liteke berdin. Zeintzuk izan litezke kriterioak? Nik kontradizioarena jarriko nuke. Adibidez, norbait etortzen baldin bazait Euskal Herrian dauden borrokak eta biolentziak eta abar eta abar kondenatuz, baina arrazoizkotasunaren izenean, zibilizazioaren izenean eta abar, hori neretzat kontradizioan ari da: postmodernoa alde batetik, eta hain zuen arrazoizkotasun tradizional eta firme eta teknokrata eta horren aurkako filosofia batetan, beste guztian neonitzscheano izanez, baina beste alde batetik Estatuaren arrazoin tradizionalak direnak erabiliz justu Estatuaren etsaiaren kontra. Hori kontraesan batetan dago, ez anbiguitatean.

PUBLIKOAREN ARTETIK

Abots batek eskatzen du literaturaren munduaz egin diren aipamenak bezala ekologismoari buruzkoak eta gehiago zehazteko, Joxek azaldu dituen zenbait inpresio, esate baterako, gehiago konkretatzeko

JOXE AZURMENDI: GAUR IDAZLE "engagé" BAT EZ OMEN DA LITERATO

Oraingo euskal literaturari, kondizionatuki, postmodernoa baderitzot, hobeto arrazonatu beharko nuke, baina orain ez naiz horretarako gauza sentitzen. Literaturaren kontzeptuaren puntura mugatuko naiz. Kontraste batek agian lagunduko du esplikatzen. Orain dela urte batzuk literato on batek "engagé", konprometatua edo, izan behar zuen. Gaur hori dena igoal idazle bat da, ez omen da literato bat Bernardo

Atxaga. Bernardo Atxagak kondenatu egiten du idazle "engagé" bat, agian ez du esaten horrek pertsonalki ez daukala hori egiterik, baina berak espreski esaten du "hori ez dut, hori ez dut nahi, hori ez da literaturaren eginkizuna", esate baterako.

Mirande, Txillardegi, Aresti eta Atxagaren posizio ezberdinak konstatatu

Eta ez da bere aukera pribatu pertsonalaren kontua bakarrik. Bernardo Atxagak ez du enpatxurik izan, bestelako aukera edo planteamenduen batzu agertzen zituztenak, edo genituenak, edo genituela uste zituenak, zenbat estimatzen zituen erakusteko, hau da, jende hori (hau), zer bai, eta hementxe, eta hain zuzen-zuzen kausi-faxistatzat edo salatzeke eta ridikulu jartzeko. Ni neu, adibidez, aspalditxoko artikulu batetan. Eta inon ez du erakutsi harrez gero eritziak aldatu dituenik, dakidanik behitatzat, idatzia eta publikoki, salaketak idatziz eta publikoki egin zituen moduan.

Baina orain horrek ez digu inporta, bere problemak berari utziko dizkiogu. Esaten ari naizen bezala, ni neu ez naiz kapaz, literatura postmodernoz beste horrenbeste pentsatzeko, alegia, sistemaren aliatu dela, beste gabe, eta "objektiboki" etsaia dugula, batzuen mintzamoldea erabiltzeko. Baina diferentziaren bat egongo da, ezta, Mirande eta Txillardegi eta Arestiren eta Bernardo Atxagaren artean, gizartean situatzeko beren moduan?

Aparte, gero, ongi, gaizki ala gaitzerdi iruditzen zaigun. Ni ez naiz inoren juez. Baina gutxien-gutxienez diferentziak konstatatu eta gertatu den prozesuaren kontzientzia izan beharko dugu, halere. Prozesu hori egon dela, ordea, eta diferentzia handia dagoela, eta aldaketa horrek baduela barnean bere signifkazio soziala ere, nahiz ez beti unibokoa izan, niri begien bistakoa iruditzen zait. Unibokoki baloratzen ez badakigu ere, fenomenoaren beraren kontzientzia bederen ez daukagu zergatik urardo bihurtu.

Baudelaire-rekin literatura postmodernian sartu

Kontzeptuak argitzen hasita, literaturan, edo estetika orokorrean, edozein normaren haustea postmodernia bezala definitzen da. Habermasek, hain zuzen, pinturan 1.900. ingurura arte eramango du, literaturan Baudelaire-rekin jada postmodernia hasiko litzateke. Zer hasten da hor: kreazio librea, norberaren gogora, jeneroenak eta klasikoak izan diren normak literatura produzitzeko puskatuz. Gero mila modutan egingo da: surrealismo, dadaismo, etab.

Bueno, hori praktikatzen da. Literatura berriean, euskaraz, oso jenero mixtoak praktikatzen dira, eta apropos, hori da gaur egun praktikatzen dena, erdi lirika, erdi narratiba... Ahalik eta lotura gutxienak gaitan zein formetan. Eta gainera beti ere norberaren mundutik aurrera. Ez da "engagé", ez tesi bat eduki nahi du, alderantziz, ez du eduki nahi, eta hein batetan kreazio librea izango litzatekeen hori da. Hori saioarekin ere gertatzen da. Behar bada, kuriositate bezala: filosofo-filosofoek, akademikoek, kristoren tostoiak idazten dituzte; postmodernoeak, saioak.

BELTZA: URRATS GUZTIAK INDIVIDUALISMOAREN BARNEAN

Zentzu beretik ibiltzeko, euskal kantagintza aipatuko nuke nik. Guk ezagututako euskal kantagintza zen "Mendi-Mendiyan" eta "Itsasoa laño dago". Gero etorri zaizkigu kantari moderno horiek, "engagé" zirenak, konprometituak, langilea naiz, euskalduna naiz, Herriak ez du barkatuko. Gaur egun berriro entzuten dugu "intimismoa", hau da, "herriarekin komunikatzeko intimismoa jartzen diat aurretik, ez diat gehiago holako gauza handirik jarriko, Herria, Iraultza...". Hori jarrera kultural bat da, baina baita ere gizarteari doakion jarrera, eta gizartearen aldakuntzari doakion jarrera.

Orain daukagun kantagintza "engagé" ia bakarra erderaz egiten den "rock radikal vasco" hori da. Eta rock radikal horretan asko slogan da, eta beste gauza batzuk errebolta hutsak dira, inongo zentzu historikorik gabeak, hau da "jo!".

Hau da, ez dakigu ongi gazteak erreboltatzen diren beste mundu berri hobea nahi dutelako ala oraingo munduan kotsumitzeko ez dutelako dirurik, ez txupa erosteko, ez motorra erosteko... Ez dakigu ongi zergatik den errebolta batzutan, gauzak nahastekatzen dira, eta hori postmodernismoa da.

Eta postmodernismoan, zoritxarren, beti ibiltzen da beti oso aurpegi "cool" -pasota, nik horretaz paso lasai- eta horrekin batera ibiltzen da arrazoiak esplikatzen ez duen bortizkeria-espektakulua, batez ere telebistak ematen duelarik. Biak batean ibiltzen dira.

Nolabait diferentzia egiteko, nik dena indibidualismoaren barnean ikusiko nuke. Joxek aipatu duen Errenazimendutik hasita, indibidualismoaren barnean ikusiko nituzke urratsak. Modernoan indibiduo oraindik kontsideratzen da historia egin behar duen talde baten barnean, eta nahiz nazio batean naizenean nahiz klase bateko partaide, ideologiak eta borrokak eramaten dira talde horren barnean, eta jendea kontrajartzen da eskuin-ezker, proletargo-nagusiak, kolonizatu-zibilizatuak...

Orain ez, indibidualismoak beste pauso bat eman du, eta norbera kontsideratzen da norbera, puntu. Baina norbera eskubide guztietan bere burua behar duen bezala desarroilatzeke, eta hori ez da posible, lehen esan dudanez, Estatuak ez badu segurtatzen menperatuen gaineko zapalkuntza eta menperatuen hustiatzea. Hala emango nituzke pausoak, oso eskematikoki, noski.

INGURU DESBERDINETAKO HAURREN
EUSKARAREN ZENBAIT EZAUGARRI
(FELI ETXEBERRIA)

INGURU DESBERDINETAKO HAUREN EUSKARAREN ZENBAIT EZAUGARRI

UEUk eskaintzen didan saioan, jardunaldiaren izenburuak adieraz bezala, haur mintzairari burruz zuzenduko natzaizue. Horretarako, egin berria dudana ikerketa batean oinarrituko naiz, modurik errazenean eta laburrenean lanaren muina azaltzeko asmoz.

Har dezagun bada abiapuntutzat haurrek hizketan ikasteko ez dutela irakaskuntza formalaren premiarik, baizik eta hitzunikiko harreman zuzenarena.

Hitzegiteko hizkuntz jakin bat erabiltzen dugunez, argi dago, haurrak ingurukoek mintzabide erabiltzen duen hizkuntza bereganatzen duela. Hizkuntza komunikatzeko tresna nagusia denez, bakarra ez bada ere, komunikamenerako premiak ere badu noski bere eragina hizkuntzaren ikaskuntzan. Beraz, komunikatu nahia sortuko bada nahitaezkoa da haurrak bere inguruan, komunikatzeko prest dagoen solaskideren bat izatea.

Dena den aipa behar da, hirurogei-hirurogeitamarkadako ikertzaileek (Chomsky 1965, Lenneberg 1967) gizakia gramatika unibertsalaren oinarriekin egitaraturik jaiotzen delaren uste izatea zabaldu zutela, gaur egun, zalantzan jarri bada ere. Bestalde, nagusitzen ari den joeraren baitan esan liteke giza espeziari dagokiola komunikazio sinbolikorako gaitasun berezia, honen jabetzarekin jaiotzen delarik.

Nola nahi ere, hizkuntzaren garapena, haurrak munduarekiko duen ezagutzazko kontzeptuen eta komunikatzeko sentitzen duen premiaren menpeko da. Lokera hau mintzairak errealitateari buruz egiten duen erreferentziaren adierazgarri da. Honek aurrerakada haundia suposatzen du nolabaiteko aurrerabide intelektuala eskatzen duenez, baita errealitatea eratze gaitasuna ere.

Haurrak berehala ikasten du hitzak ez direla gauzak bat banaka izendatzeko bakarrik, hitzak elkartuaz ohizko hitzen esanahitik aparteko zerbait adierazten dutela baizik. Adibidez, "ninia pelota" esatea "nerea da pelota" esan orde. Beraz, bi hitz elkartze hutsak esanahia aldatu du. Aurrerago, haurrak, esanahi zuzenik gabeko hitzak (adberbioak, erlazio hitzak) hizkuntz erregelak (morfologikoak eta sintaktikoak) eta esanahi markak azaltzen ditu, hau da, oinarritzko mintzaira osoa ikasten du.

Ikaskuntza honek aurrerabide intelektuala azaltzen du eta errealitatearen ezaguera sakonago bat ere bai. Adibidez, -(r)aino morfema erabiltzeak, lekuari edo denborari buruzko "muga" kontzeptuaren lorpena adierazten du. Honen azpian ikaskuntzaren barne-prozesua ageri da, argitze-lan haundia eskatzen duen prozesua. Hala ere, esan behar da errealitatearen ezagutza eta bere mintzairazko adierazpenaren artean ez dagoela identitate osorik.

Egia da mundu osoko haurrak mintzaira ikasteko era eta erabiltzen dituzten erregla gramatikaletan antzekoak direla baina ezin daiteke hau hartu mintzaira jaiotzetikakoa delaren frogatzat, hizkuntz guztietan ikasgo prozesuak berdinak direla adierazteko baizik.

Lehen hizkuntzaz jabetzearen esplikazioak ugariak badira ere, gure ustez, ikerketa interesak haurraren barne-prozesuetara eta haurraren inguruneak duen eraginkortasunera zuzentzea derrigorrezkoa da.

Aldiz, hizkuntza ikasteko ahalmen berezi bat badago eta ahalmen hau ingurukoekin elkar eraginean jarriko ez balitz guztiz moteltzeko arriskuan legoke, beraz, haurrak hizkuntza ez du kanpoko indar hutsez moldeatzen, baizik ingurukoekin dituen harremanen eraginearen bidez eraikitzen du.

ESKOLAREN EREMUAN HIZKUNTZA

Hizkuntzaren garrantzia haundia da, are eta gehiago irakaskuntzaren alorrean. Eskola, irakas erakundea denez gero, harremanen ikas lekua da. Bertan, irakaskuntza formalizatua egiten da, hau da, helburuen baitan eratua eta planifikatua. Haurra, badirudi, hizkuntza ezean ere munduaren ezagutza lorpenerako beste zenbait bitartekotaz baliatzeen dela, ekintza eta aktibitatea direlarik oinarritzkoenak. Baina helduagotzen ari den einean experientzia zuzenetik urrutiragoko ikaskuntza egin beharrean aurkitzen da, eta horretarako nahitaezkoa du hizkuntzaren erabilpena. Beraz, bat gatoz Brunerrek dionarekin, alegia, hizkuntza, ezagutzaren lorbide dela, askotan munduaren eta gizartearen ikuspegi orokorra eskuratzeko tresna garrantzitsua bihurtzen denez.

Eskolaren egitekoa da haurraren mintzaira aberastea eta hobetzea, horretarako hitzkuntz eredu bat proposatzen du, politika linguistiko zehatz bat, eta honen arauera neurtzen du bere emaitza. Aldi berean, hizkuntzaren erabilera ezberdinak ere ikasten ditu. Jolaslekuan eta ikasgelan ez da berdin hitzegiten; ez eta ere ikasgaietaz mintzatzerakoan. Gehiago oraindik, irakurtzen eta idazten ikasteak mintzairaren erabilera ezberdinak eskatzen ditu. Hizkuntzaren lekuaren nagusitza ikus ondoren, ekintza pedagogikoaren bete beharra da hizkuntz-garapen prozesuaren osatzea eta hizkuntz modalitate desberdinen jabetza bultzatzea eta indartzea.

IKERKETAREN TEXTUINGURUA

Aipa behar da, euskara hizkuntz minoritarioa denez (gutxiengoak erabiltzen duena), eta menpeko egoeran bizi denez ez duela bere aldeko giro egbokirik, honegatik, hizketan ikasten ari den haurraren hizkuntz giroa ere, maiz, kutsatzen da bi hizkuntzen arteko istiluaren ondorioz.

Gure gizartean bi hizkuntza ditugarik, eta bataren nagusitasunak bestearen menpekotasuna dakarrelarik ezinezkotzat ematen dugu "euskaldun elebakarraren egoerataz mintzatzea" gero eta kasu bitxiagoak eta urriagoak ditugunez gero, ia beti eta non nahi ageri bait da gaztelaniaren presentzia, besterik ezean ere telebista eta irrati bidezkoa.

Bestalde, euskararen hiztunak modu batean ala bestean elebidunak dira, nahiz eta alde nabarmena suertatu ingurugiro bateko eta besteko haur euskaldunen artean.

Nola nahi ere, hizkuntzaren oinarri sozialari buruzko adostasuna lortu da teoriko desberdinen artean. Adibidetzat har ditzagun ikuspuntu etnografiko, antropologiko eta soziolinguistikotik egindako ikerketak: Haymes 1972, Hudson 1970, Fishman 1971, Labov 1970, Bernstein 1973, eta abar.

Campbell eta Wales'ek (1970) psikolinguistika eta psikologia kognitibo alorretik berrezagutu dute hizkuntzaren jabetza eta bere erabilera textuinguruko komunikazio premiarekin erlazio estuan daudela.

Aspaldidanik, sobietar teorikoen artean ere, Vygotskyk azpimarratu zuen hizkuntzaren mendu soziala. Gizarte kulturaren eskuratze bide nagusitzat jotzen du hizkuntza.

Bistan da, haurrek bizi duten hizketa giroa eragile zuzena dela heuren hizkuntza jabetza prozesuan. Beraz, hemendik sortu zen gure ikasketaren asmoa, alegia, egoera linguistiko desberdinetako haurren euskararen erabileraren ezagutu nahia.

LANAREN HELBURUA ETA BIDERATZEA

Gure gizarte sistemaren eskolan hizkuntzak duen lehentasuna ikus ondoren, argi dago, irakaskuntza formalaren haseran haurrak ezagutzen eta erabiltzen duen hizkuntzaren ezagutza premiazkoa dela ekintza pedagogikoaren eraketarako. Beraz, ikerketaren helburu nagusia hau da:

Eskolatze haserako haur euskaldunek erabiltzen duten euskararen marku erreferentzialaren deskripzio linguistikoa egitea. Euskaldunak esatean, euskal giro desberdinetakoak barne direnez, giroaren baitako diferentziak ikustea ere helburutzat hartu da. Beraz, ez da jabetza edo ikasgo prozesurik aztertzen, lorpenaren ezaugarri nagusiak adin eta hizkuntz giro desberdinen arabera baizik.

Aztertzen den hizketa mostra hiru egoera linguistikotako haurrengandik jaso da.

- A - Familia giroan, eta familiatik kanpo ere gehiago batetan "euskara" komunikabide nagusitzat dutenena. Egoera hau nekazal girokoena da.
- B - Familia giroan euskararen erabilera bai, baina hemendik aparte ezer gutxi dutenena. Beraz, hiri girokoak dira.
- D - Familia giroan bi hizkuntzen presentzia dute, hau da, gurasoetako bat hizkuntza batean eta bestea bestean mintzatzen zaizkienena. Kanpoko giroan gaztelania nagusi delarik.

Ikus bezala, egoera hauetako haurrak modu naturalean egin dira euskal hiztun, alegia, irakaskuntz formalik gabean. Beraz, euskara bigarren hizkuntzaren gisa ikasi dutenen hizketarik ez da jaso.

Bestalde, esan behar da, Arnberg'ek (1981) adieraz bezala gaurkoz bi hizkuntzen erabilera ekilibratua ezinezkoa dela, gutxitan gertatzen bait da biak berdinean erabiltzeko egokiera, eta noski hiztuna, beti ere, bietako bati txertatuago aurkitzen da.

Metodologi aldetik, adina eta euskal giro aintzat hartu diren bezala, haurren hizketa errepresentagarriagoa izan zedin, hizketa kopurua eta hizketa bidea edo gaia ere kontuan hartu dira.

Aurkeztutako hizketa gaia:

- 1 - Ipuin baten kontaketa.
- 2 - Amets baten kontaketa.
- 3 - Marrazki edo iduri grafiko hutsez egindako liburuan oinarriturik, historia edo ipuin baten kontaketa.
- 4 - Lehen ipuinari buruzko galdeketa zehatza.

Erabili diren hizketa gaiak haurraren bizi girokoak dira, bai lagunartean eta bai eskolan egiten dituen gauzen gisakoak.

Bat banakako elkarriketaz zazpi mila esalditako korpusa magnetofoi bidez jaso eta guztia transkribatu ondoren bere azterketa linguistiko zehatza egin zen. Azterketaren habe nagusiak hauek izan dira:

- Fonologia mailan ahozkatze arazo nagusiak.
- Lexikoan, hiru alderdi kontuan izan dira: erabilitako hitz kopurua, hitz diferenteen indizea, hau da bariedade lexikala eta kategoria gramatikal bakoitzeko hitz diferenteen kopurua.
- Morfosintaxia. Hemen deklinabidea, aditzaren formak, konmunztadura eta esaldien egiturak ikusi dira. Ikus bezala, alde batetik kopurua izan da kontutan eta bestetik kalitatearen ezaugarritzat, bariedade indize eta zuzentasun indizea.

AZTERKETA BIDE ATERATAKO ONDORIOAK

Lexiko mailan, antzeko hitz kopurua erabili dute giro guzietakoek. Honek adierazten digu komunikazio alorreko hiztegiaren jabetza badutela. Baina, diferentzi nabarmena bariedade lexikalean azaldu da. Adibidez, adberbio desberdinen erabilera haundiena euskaldunenena da (A), urriena D girokoena den bezala.

Berdin gertatu da izen, aditz eta izenorde desberdinen erabileran. Ez ordea, adjetiboarekiko, dirudienez, adin hauetako haurrak kontenplatzaileak baino ekintzazaleagoak dira.

Graduazio morfemen erabilera, adina eta giro linguistikoarekiko erlazionatua agertu zaigu. Beraz, azpian gonbaraketa egoteak garapen haundiago eskatzen du alde batetik, eta bestetik, eduki zuzenik gabeko morfemen ezagutza (-ago, egi, -en).

Erabilera desberdinen adibidea gisa:

- Geoxeo herriat ikusi zuen.
(Geroxeago herri bat ikusi zuten)
- Ni joango naiz luzeago bidetik.
(bide luzeagotik)
- Audoo juntzan amonaana
(Agudoago joan zen amonarengana)
- Loreik polittena baso erdin ementzeon
(Lorarik politena baso-erdian omen zegoen)

- Ume txikina look artu zun.
(Ume txikiena loak hartu zuen)

Deklinabideari gagozkiola, erabilitako kasuen maiztasunaren baitan nominatiboa eta ergatiboa ditugu erabilienak, -aino (direktiboa), -entzat (destinatiboa), -engana (direktibo biziduna), eta (-z) instrumentala gutxien azalduaz.

Erabili gabeak ere badira zenbait kasu, batez ere, bizidunei dagozkien formak, adibide gisa, -engan (inesiboa), -engandik (ablatiboa), -enganaino (direktiboa), eta -tzat (prolatiboa).

Ingurugiroaren eraginik haundiena kasu hauen erabilera zuzenean somatu da:

- Nominatiboa (-)
- Ergatiboa (k)
- Lokatiboa (ko)
- Partitiboa (-rik)
- Direktiboa (-engana)
- Instrumentala (-z)

Erabilera zuzenagoaren jabe dira euskal giro gehiagoko haurrak, eta inguru giroan euskara gutxiagotzean, erabilera oker gehiago somatzen da. Adibide hauek adierazle ditugu:

- zenbat balio du zaldi horrek (A girokoak)
- zer ikusten dute nere begiek (A girokoa)
- lokatzez eginda zegoen (A girokoa)
- basora sartu zanean agindua ahaztu egin zitzaion (B girokoa)
- amak amonana bidali du (B girokoa)
- miña hartu zun eta medikura eraman zioten (D girokoa)
- Fernando tranposoak apaizaren etxeko balkoiean zintzilik jarri zuen txerria.
- nahi zuen harrapatu amonari baina amona eskonditu zen armario batean (D girokoa)
- kristoreñ zapleztakoa eman zion (D girokoa)
- ijitu horrek hartu du harrizko gauza bat (B girokoa)

Orokorki, forma singularraren erabilera haundiago da. Ergatiboaren ordeztzat nominatiboa erabiltzea edota, nominatiboaren ordeztzat datiboa erabiltzea gaztelaniaren presentzia gehiagokoak egiten dute.

Aditzaren formatetik guztiek gutxiena "Nor-Nori" erabili dute. Erabili dutenean beti hirugarren pertsona, giroaren baitako erabilera ere nabaria izan da, D girokoak inoiz ez dute erabili eta.

Formen barietatean ere haundiagoa da euskal giroagokoengan. Denboraren erabilera, hizketa gaiei lotua agertu da. Adibidez, ipuina eta ametsaren kontaketak lehen aldia gehiago jaso du, irudi grafikoa euskarri duen historioaren kontaketak baino.

Orain-aldian hitzegiten dute gehienbat, geroan oso gutxi, eta hau aspektu ez burutuak ordezkatu du askotan, batez ere erdal kutsu gehiago dutenean.

Ikus ditzagun zenbait adibide:

- aita eta ama irten zaizkie umeei (B girokoa)
- andereñoa kontu xarra kontatzen hasi zaie (A)
- otsoa azaldu omen zaion (zitzaion) (D)
- aitonak kontatzen dizkit kontu xaharrak (A)
- jolasten degu baloiarekin ? (D girokoa)
- eiten dugu karrera bat ? (D girokoa)
(karrera bat egingo al dugu?)
- ama joan zen dantzatzera (B)
- atea deitzen du (..jotzen du) tan! tan! (B)
- kentzen dira mantalak (B girokoa)
(mantalak kendu dituzte)
- beti daude hitzegiten erderaz (B girokoa)
- aita siesta botatzen dago (B girokoa)

Perpasei buruzko azterketa egindakoa ere garbi ikusi da, euskal giroa alde denean barietate eta aberastasun haundiagoko hizkera erabili dutela A eta B girokoek. A'koek erabilera hobe eta zuzenagoa dutelarik.

Perpaseen konbinaketarako erabili diren elementu koordinatzaile eta subordinatzaileen ugaritasuna eta barietatea haundiagoa dira girorik euskaldunenaren alde. Elementu koordinatzaileak erabilienak "eta", "ere" izan badira ere agertu dira beste zenbait hala ere , berriz , edo .

Subordinatzaileen artean -la (konpletiba eta -n (denborazkoa) izan dira formarik erabilienak.

Hala ere, giroaren baitan, azaldu da -la forma funtzio desberdinetarako (konpletiba, denbora, kausala, modala). Berdin gertatu da -n formaren erabilerarekin, euskaldunenak jakin izan dute -n erabiltzen funtzio gehiagokotarako (erlatiboa, denbora, zehargaldera).

Orokorki, bai eta eta kausalak oso gutxi erabili dira, baldintzazko ba erabili ez den bezala.

Adibideak:

- nere txerria hil nahi dut baina jendea ez diot eman nahi txikia da eta (A girokoa)
- esnatutakoan pozik jarri nintzen (B girokoa)
- aitari heltzen dio ume batek zeatik maletak sartu behar ditu kotxean (B girokoa)
- hobe da eskubitik joatea zertako motxagoa da eskubitik (D girokoa)
- amatzok egin zion matte-matte ume txikiari mientras bestea haserretu zen (D girokoa)

Ondorioak ikus ondoren esan daiteke inguru soziolinguistikoak baduela eraginik asko hizkuntzaren erabileran eta kalitatean, haur guzti hoiek D ereduko eskolara joanagatik kalitateari buruzko diferentziak azaldu dizkigute eta.

Bestalde, esan behar da, eskolak ere bere funtzio nagusia irakastea duenez gero plangintza egokiagoen bidez hizkuntzaren kalitatea hobetzeko bide gehiago jarri behar dituela. Eskolak haseran, hizkuntz kolokiala lantzen badu ere beste erregistroak eskutarazi behar dizkio

Beraz, ikerketa bidez, frogatu ahal izan dugu ingurugiroaren eragina handia dela hizkuntzaren kalitatean, eta gaurkoz eskolak duen eragina ez dela nahikoa euskararen erabilera eta bere kalitatearen lorpenerako. Bizi giroa euskararen ezagutza hobeaz, eta erabilera ugariagoaz kutsatu beharrean aurkitzen gara, euskararen normalizazioa eta irakaskuntzaren kalitate pedegogikoa indartu beharrean gaudelarik.

ZIURGABETASUN PRINTZIPIOA
(FERNANDO PLAZAOLA)

ZIURGABETASUN PRINTZIPIOA

Mende honen hasieran bi teoria fisiko oso garrantzitsuak garatu ziren. Bata, Einsteinen erlatibitatea (1905. urtean erlatibitate berezia plazaratu zuen eta 1916.ean erlatibitate orokorra), eta bestea, Mekanika Koantikoa (20. urteko hamarkadan garaturikoa). Biek orduko pentsamolde klasikoa desegin zuten. Adibidez, Einsteinen unibertso fisikoaren kontzepzioak, aldiberekotasunaren kontzeptua drastikoki berrikustera garamatza: erreferentzi sistema batetan aldiberekoak diren bi gertaera ez dute beste batetan aldiberekoak izan beharrik.

Mekanika Koantikoaren kasuan, hausketa oraindik sakonagoa da. Kopenageko interpretazioa jarraituz:

- 1) Mekanika Koantikoak lege ez determinista bat balioztatzen du, hots, bi mila urtetako tradizio deterministetik urruntzen da.
- 2) Mekanika Koantikoa neurtzen denari dagokio eta ez gertatzen denari. Behatzaileak behatzen ari den munduan parte hartzen du neurgailuen bidez.

XIX. mende amaierako fisikariek objektu fisikoak bi ataletan sailkatzen zituzten; partikula puntualak ziren edo bestela uhinak. Ikuspegi honetan, edozein aldiunetan, edozein partikulak ongi definituriko posizioa eta abiadura du, ibilbide zehatza jarraitzen duelarik. Uhina, berriz, hedatua da eta ezin dakioker posizio zehatzik iratxeki. Uhina, gainera, aldiune batetan norabide desberdinetan heda daiteke (gogora ezazue zer gertatzen den arri bat aintzira batetara jaurtikitzen duzuenen).

Eredu korpuskularra, arrakasta handirekin, fisika klasikoren barnean, proiektilen zein planeten higidura esplikatzeke erabili da. Uhin ereduak, berriz, argiaren interferentzi eta difrakzio fenomenoak esplikatu ditu.

Bestaldetik, XIX. mende amaieran frogatutzat jotzen zen elektroiak izaera korpuskularra zuela. Honexegatik, ezin zitekeen espero elektroiek difrakta litezketela.

Mende honen hasieran, aurkitu berri ziren hainbat fenomeno, bereziki "gorputz beltzaren erradiazioa" eta "efektu fotoelektrikoa", ezin zitekeen fisika klasikoaren bitartez esplikatu.

Gorputz beltza, argia isladatzeko ahalmena ez duen objektua da, bakarrik, argia zurgatu edo igorri lezake. Giro tenperaturan, gorputz beltzak, izenak adierazten duen moduan beltzak dira, baina tenperatura igotzean, gorputz beltza gero eta argitsuagoa egiten da (adibidez, ikatza, giro tenperaturan beltza izaten da, baina berotuz gorri argitsua bihurtzen). Edozein tenperaturatan, gorputz beltzek, kolore guztietako argia igortzen dute, baina tenperatura baxuetan begiak ikusten ez duen kolore infragorria nagusitzen da. Tenperatura altxatzean, lehenik gorria nagusitzen da eta gero urdina. Tenperatura oso altua denean gorputz beltzak zuri argitsuak izaten dira, eguzkia den bezalakoa.

Esandakoa, ola batean egon denak ngi daki, altzairua labetik ateratzerakoan zuri argitsua da, segundu gutxi barru gorria bihurtzen da eta gehiago hozten denean ez du argi ikuskorrik igortzen.

1900. urtean, Max Planck fisikariak gorputz beltzaren igorpena expzikatzeko, teoria klasikotik at geratzen den hipotesi arrigarria suposatu zuen, haxe da: gorputz beltzak igorritako edozein koloretako argiari dagokion energi kopurua kuantum zatigaitzetan ematen dela, gorputz beltzak igortzen duen energia ez dela jarraiki igortzen, zatika baino, zati bakoitzaren energia argi-uhinaren maiztasunaren proportzionala izanik. Proportzionaltasun konstantea Plancken konstante unibertsala delarik. Hau izan zen teoria berriaren lehen urratsa.

Bestaldetik, argiak metal bat erasotzen duenean, honek elektroiak askatzen ditu. Fenomeno hau, 1887. urtean Hertzek aurkituriko efektu fotoelektrikoa da. Fisika klasikoaren bidez expzikatu nahi izandu zen, orduan uste zen bezala argia uhin izaerakoa zela suposatuz, baina alferrik.

1905. urtean, Albert Einsteinek, argia partikula sorta zela suposatuz, fenomenoaren explikazioa lortu zuen, argi partikulei fotoiak deituz. Fotoi bakoitzak energi diskretua darama, eta metalak, bakarrik fotioen zenbaki osoa har dezake, hots, kuantumez osaturiko energia. 1905. urtean, argia uhina izatez utzi zuen.

1927. urtean, Thomson alde batetik eta Davison&Germer bestetik elektroiaren lehen difrakzio irudiak lortu zituzten. Urte honetan gauzak honela zeuden: argiak zenbait kasutan, adibidez difrakzio eta interferentzien kasuetan, uhin era jokatzen du, eta beste zenbaitetan, adibidez efektu fotoelektrikoan, gorpuskulo eran. Argiaren bi jokaera hauek erabat aurkakoak dira.

Elektroiei gauza berbera gertatzen zaie, partikulen izera zutela sinistu arren difraktatu egiten dira; jokabide hau bakar bakarrik explika daiteke, experimentu horietan elektroia uhin eran jokatzen duela suposatuz).

Guzti honek, Niels Bohr fisikari danesa, osagarritasun printzipioa formulatzea eraman zuen. Printzipio honek dioenez "uhin" eta "partikularen" ereduak osogarri eta bateraezinak dira. Beste hitzetan esanik, neurketa baten bidez erradiazioaren edo materiaren uhin izaera azalduko balitz, orduan, ezinezkoa litzateke neurketa berberaren bidez, beraren izaera korpuskularra azaltzea, eta gauza berbera paperak aldatuz.

Hala eta guztiz ere, egungo hainbat fisikari, gorputz koantikoak uhinak ez direla eta gorpuskuluak ere ez direla pentsatzen du. Beste eredu baten bidez aztertu behar direla diote. Baina Bohr-entzat faltsua liteke pentsatzea mekanika koantikoareen zailtasunak gaindi zitezkeela fisika klasikotik at dauden kontzeptuak erabiliz. Bohr-ek dioenez, edozein experimentuaren ondorioz egiten diren behaketa fisiko guztiak, uhinaren eta partikularen klasikoaren bidez adierazi behar dira. Hau da, objektu fisikoak ezin daitezke irudi bakar eta ez bikoitz baten bidez adierazi.

Osagarritasun printzipioaren oinarrian dagoena zera da: ezin jakin dezakegula objektu fisikoak nolakoak diren. Elektroiaren kasuan, bakarrikan baiezta dezakegu batzutan uhin eran jokatzen dutela eta bestetan partikula bezala. Printzipio hau onartuz, alperrikakoa liteke naturan **zer** gertatzen den galdetzea, konformatu beharko dugu behatzen denarekin edo galdetu beharko dugu **nola** jokatzen duen. Printzipio honek positibismo hutsean sartzen gaitu.

Bazter al dezakegu osagarritasun printzipioa?

Argi eta garbi dago printzipio honek paper handia jokatu duela mekanika koantikoaren garapenean. Teori hau eraiki zuten fisikariek fisika klasikoaren eskolan hezitakoak ziren, eta objektu fisikoak deskribatzerakoan, beraiek ezagutzen zituzten ereduez baliatu ziren, hots, uhina eta partikula. Osogarritasun printzipioari esker aurkitutako fenomeno arrigarriak aztertzea posiblea izan zen. Baina, berriro ere errepikatuz, printzipio hau oso arriskutsua da, fenomeno fisikoak expikatzeko fisika klasikoaren kontzeptuetaz oinarritzen baita.

Fenomeno mikroskopikoetan lorturiko emaitza experimentalak, teoria klasikoaren aurreanekin gonbaratzen ditugunean, bi ondorio erabat orokorrak lortzen ditugu:

- 1) Fisika mikroskopikoan jarraitasun **eza** azaltzen zaigu; hau da, sistema fisiko baten ekintza aldaketa eta sistema fisikoaren arteko elkarraldaketak, bakar bakarrikan, kuantum diskretu eta zatikaitzen bidez egin daitezke. Kuantum hauen oinarria Planck-en konstante unibertsalean gonik.
- 2) Uhin-partikula bikoiztasuna. Hemen ere, bi aspektu hauen arteko erlazioetan, de Brogie-k adierazi zuenez Planck-en konstante unibertsala azaltzen zaigu.

Difrakzio experimentuak sistematikoki aztertu ondoren bikoiztasunari eman dakioken interpretaziorik errazena hau da: gorputz mikroskopiko baten uhin ereduaren eta partikula ereduaren artean erlazio estadistikoa dagoela suposatzea; eta espazioa eskualde batetan uhinaren intentsitateak partikula eskualde horretan aurkitzeko probabilitatea ematen du.

Bikoiztasunaren interpretazio estadistiko honetatik ondorio erabat orokorra lortzen da. Heisenberg-en ziurgabetasun printzipioa, alegia. Printzipio hau arrigarria izan arren, ezin daiteke inolaz ere ezereztatu, eta are gehiago, ondoren azalduko den erlazioa bete ez balitz, mekanika koantikoak emaitza bateraezinak emango lituzke eta naturaren teoria baliagarria izatez baztertu beharko genuke.

Ziurgabetasun printzipioak honela dio: Ez da posible aldeberean objektu fisiko baten posizioa eta abiadura zehazki mugatzea. Abiadura eta posizioaren neurketaren doitasuna mugatua dago. Matematikoki honela adierazten da

$$\Delta x \Delta v \geq h/m, \quad h = h/2\pi$$

Azpimarratu egin nahi dut, ziurgabetasun printzipioak ez duela mugarik ezartzen posizioa neurtzen den doitasunaren gainean. Printzipioz, behinik behin, posizioa nahi dugun doitasunarekin ezagu dezakegu (Δx nahi dugun bezain txikia egin dezakegu), baina hori hala bada, abiadura doitasun oso txarrarekin mugatuko dugu, ez dugu benetan jakingo zein den abiadura. Eta alderantziz gauza berbera gertatzen da, abiadura doitasun osoarekin neurtu nahi badugu, posizioaren informazio osoa galduko dugu.

Ziurgabetasun printzipioa ez da neurketaren problema, ez da neurgailuena. Printzipio hau mekanika koantikoaren oinarrian dago eta naturak ezartzen duen printzipioa dirudi.

Ziurgabetasunaren printzipioaren berri dugunean ezinezkotzat jotzen dugu. Demagun mahai gainean boligrafoa dagoela, geldirik dagoenez, hots, higitzen ez denez, boligrafoaren abiadura nulua dela baieztatu dezaket. Edo beste hitzetan, abiadura zero dela ziurtatzen dut. Beraz, Δv eta $\Delta v \Delta x$ nuluak izango dira. Argi eta garbi, emaitza hau ziurgabetasunaren printzipioarekin kontraesan zuzenean dago. Aurreaxago ikusiko dugu argumentu hau okerra dela.

Bitartean zentra gaitezen; berriro ere errepikatuz, ez da posible objektu baten posizioa eta abiadura aldi berean doitasun osoarekin mugatzea. Txiki txikitik, berriaz, gauza berbera egin dugu, hasierako posizioa eta abiadura ezagutuz proiektilen ibilbideak kalkulatu ditugu. Orain, ordea, hasierako abiadura eta posizioa ezin daitezkeela ezagutu diote. Hau benetan, trajedi ikaragarria da, eta trjedi hau, fisika ikasten hasten diren guztiek jasaten dute, nola ez ba orduko jakintsuak.

Goazen adibide batzu ikustera:

Hidrogeno atomoa, protoi batez eta elektroi batez osaturik dago. Atomoaren diametroa Angstromaren ($\text{\AA}$) ordenakoa da, hots, 10^{-10}m -takoa. Elektroien masa ezagutuz, eta suposatuz elektroia hidrogeno atomoaren neurriko tokian kokaturik dagoela, posizioaren ziurgabetasuna 10^{-10}m -takoa izango da. Heisenberg-en printzipioa erbiliz, abiaduraren ziurgabetasuna 1150 Km/s -takoa baino handiagoa dela lortzen dugu. Hau da, elektroien posizioa $\text{\AA}$ batetako doitasuna neurtzen badugu, ez dugu jakingo zein izango den elektroien abiadura, zero izango da ala 1000 Km/s -tako abiadura ikaragarria, ala tartekoa ala mugagabea?. Ez badakigu zein den elektroien abiadura, $\text{\AA}$ batetako tartean kokaturik dagoenean, nola aurrean dezakegu ondorengo eboluzioa. Gerta liteke, mikrosegundu batetako denbora tarte laburra iragan ondoren, elektroia hasierako posizioaren inguruan egotea edo oso urrun, adibidez 1000 cm -tara.

Ikusi dezagun zer gertatzen den boligrafoaren kasuan. Demagun boligrafoaren pisua 100gr -takoa dela. Boligrafoaren luzera gutxigorabehera 10 cm -takoa da, beraz, ezin diezaiokegu $\text{\AA}$ batetako doitasuna atxeki, cm -aren ordenakoa izango baita. Hala eta guztiz ere, demagun masa zentruaren posizioa $\text{\AA}$ batetako doitasunarekin neur dezakegula.

Orduan, Heisenberg-en ezberdintasunak gogoan harturik $\Delta v \geq 1.05 \times 10^{-23} \text{ m/s}$, lortzen da, hau da praktikoki, boligrafoa pausagunean dagoela esatea edo abiadura horrekin higitzea dela esatea berbera da, mahaiaren bibrazio minimoaren eraginez, boligrafoaren abiadura, abiadura hori baino askoz handiagoa litzateke. Boligrafoaren adibideak ez du ba inolako eragozpenik sortzen ziurgabetasun printzipioan.

Objetu makroskopikoak hartzen ditugunean (masa handikoak), ziurgabetasun printzipioak posizioak eta abiadurak doitasun oso onarekin lortzea onartzen du, eta ahantz dezakegu printzipio hau, lege klasikoak erabiliz.

Edozein neurketa egiten denean, neurgailuak nolabait, neurketapean dagoen sistema fisikoa perturbatu egiten du. Adibidez gorputz makroskopiko baten tenperatura neurtu nahi badugu, termometro bat ipiniko dugu, termometroa gorputzaren tenperaturaraino iristen denean, termometroak markatzen duena irakurriko dugu, eta hori izango da gorputzaren tenperatura guretzako. Baina ongi pentsatzen badugu ohartuko gara, gorputzaren eta termometroaren artean berotasun pixka bat transferitu dela; gorputzaren egoerak perturbazio txiki bat jasanez.

Gauza berbera, edozein neurketa fisikoa egiterakoan gertatzen da, neurketa egitean neurgailuak eta sistemak elkarrekin baidute.

Teoria koantikoak esaten duena haxe da: neurketaren aldiunean, sistema fisikoa jasaten duen kontrolaezineko perturbazioa, behar adina handia izango dela, Heisenberg-en ezberdintasunak bete daitezen.

XX. menderarte prozesu fisikoa erabat deterministak ziruditen, hau da, hasierako baldintzak sistemaren ondorengo eboluzioa erabat mugatzen zuten. Baina ikusi dugun bezala ziurgabetasun printzipioa dela eta, ezin daiteke aurrean objektu koantikoen eboluzioa.

Max Born eta Heisenberg-entzat, Planck-en konstanteak naturako legeen indeterminismoa neurtzen du. Einsteinek, berriz, determinismo klasikoan sinisten jarraitu zuen. Berarentzat teoria koantikoaren natura probabilistikoa (indeterminista), teoria ez dela osoa adierazten duela sinisten zuen. Berak esan zuen bezala "Jaungoikoak ez du dadoetara jolasten".

Teoria koantikoaren eraikitzaileek determinismo edo indeterminismo klasikoari buruz idatzi zutena, gaur egun, determinismo berri bezala edo probabilitateetan oinarrituriko determinismo eran hartu behar dugu. Determinismo berri honek ez ditu lege klasikoak erabiltzen, lege estokastikoak baino; eta Feynman-en hitzetan: "Ezinezkoa litzateke zer gertatuko den auresatea; bakarrikan kasuala auresan dezakegu!". Hau egia balitz, esan nahiko luke, fisikak uko egin diola, zirkunstantzi konkretu batetan zer gertatuko den auresateari, eta bai, fisikak uko egin dio. Eta gainera hori ezinezkoa dela pentsatzen dugu, bakarrik gertaera desberdinen probabilitatea auresan dezakegu. Argi dago natura ulertzeko genuen ideala erori egin dela. Atzerakadako urratsa izan liteke, baina inork ez du aurkitu arazoa nola gainditu.

Zenbaitek zera pentsatu du: Beharbada objektu fisikoek guretzat ezezagunak diren barne mekanismoak dituztela, eta horrexegatik, gure ezjakintasunagatik alegia, ezin dezakegula auresan zer gertatuko den. Baina duela hiru urte, hipotesi hori egia ez dela aski frogaturik geratu zen, eta gertaera desberdinen probabilitateak auresaten jarraitu beharko dugu, eta gainera natura horrela dela susmatzen dugu.